

1981/82:158**Torsdagen den 27 maj fm.**

Kl. 10.00

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

1 § Justerades protokollen för den 18 innevarande månad.

2 § Föredrogs men bordlades åter
Näringsutskottets betänkande 1981/82:30

3 § Krigsmaterielexport

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1981/82:26 om krigsmaterielexport (prop. 1981/82:196).

Anf. 1 OLLE GÖRANSSON (s):

Herr talman! Under 1979 års riksmöte begärde vi socialdemokrater att man skulle starta en utredning för att se över gällande bestämmelser för den svenska krigsmaterielexporten. Utskottet var enigt, och riksdagen beslutade också att så skulle ske. Av det betänkande som vi nu skall behandla, utrikesutskottets betänkande 1981/82:26, framgår att regeringen, efter det att en utredning gjorts, lagt fram ett utökat förslag till förbud mot utförsel av krigsmateriel.

Det är ju allmänt bekant för denna kammare att den svenska vapenexporten i princip är och skall vara förbjuden. Det är därför viktigt att den är underkastad en strikt reglering. Vi anser att det också är viktigt att konstatera att exporten skall vara underordnad våra säkerhetspolitiska målsättningar. De målsättningarna lägger vi ju fast i andra sammanhang. Förmodligen kommer det att ske nästa vecka.

Försvarskommittén har nu avslutat sitt arbete, och man skriver att det ur försvarspolitisk synpunkt visserligen är en fördel om den svenska försvarsindustrin kan upprätthålla en viss export. Men vi har även klargjort i kommittén att det inte får vara på det viset att den svenska vapenexporten skall tillfredsställa det svenska försvarets behov och önskemål när det gäller

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

att få vapen till lägre kostnad genom en helt oreglerad vapenexport.

Nej, utgångspunkten för den svenska vapentillverkningen måste alltid vara det svenska militära försvarets behov. Det är alltså först sedan detta behov täckts som man får ta ställning till om en viss export skall ske. Det är således det svenska försvarets behov som skall vara utgångspunkten för vapentillverkningen i vårt land.

Att vi socialdemokrater 1979 ansåg det vara befogat med en ny utredning, berodde på att vi hade observerat att vapenförsäljningen i vårt land under senare år kraftigt utökats. Vi menade, att om vi här i Sverige vill visa omvärlden att vi aktivt arbetar med nedrustningsfrågor, måste vi också undersöka om vi på något sätt bidrar till den internationella vapenhandeln och om vi fortfarande har samma strikta värderingar när det gäller exporten.

Vi anser att det var både naturligt och klokt av riksdagen att se över bestämmelserna, så att vi därmed kan konstatera vilka orsakerna är till den kraftigt ökade vapenexporten. Vi har nu fått resultatet av den översynen, och vi kan konstatera att den skyhöga inflation som regeringen drivit fram naturligtvis på sitt sätt varit en av orsakerna. Ett annat skäl är att flertalet traditionella köparländer har köpt allt mera och allt dyrare vapen från Sverige. Det är detta som har drivit upp den totala exporten.

Det är bra att det i stort råder allmän enighet mellan partierna i utrikesutskottet – jag hoppas att så är fallet även här i kammaren – om att vår vapenexport även framöver skall vara mycket restriktiv.

Vi kan med tillfredsställelse konstatera att regeringen i föreliggande förslag har byggt vidare på de exportlagar och riktlinjer som infördes 1971. En av nyheterna är att man nu även föreslår att militärt inriktad utbildning i Sverige av utländska medborgare också skall falla under lagens tillståndsprövning. Detta är, som alla förstår, en konsekvens av den s. k. Telubaffären, som ju sköttes på ett uruselt sätt av regeringen. Vi hälsar med tillfredsställelse att regeringen nu har förstått att även utbildning av militär art i fortsättningen skall underkastas tillståndsprövning.

När det gäller begreppet krigsmateriel har vi i vår motion 2490 gjort utskottet uppmärksam på att regeringen i sitt förslag inte har tagit upp resonemanget om vapen av s. k. defensiv karaktär. Det är därför bra att utskottet på denna punkt har följt vår motion och framhållit att regeringen, den kommitté som har arbetat med dessa frågor och vi är fullständigt eniga i vår uppfattning.

Även vid prövning av utförseltillstånd för defensiv materiel bör självfallet en totalbedömning göras i den restriktiva anda som gäller i övrigt. I varje exportärendet måste man pröva köparlandets inrikespolitiska förhållanden, den utrikespolitiska situation som landet lever i, materielens beskaffenhet samt det sätt på vilket materielen kan förväntas bli använd. Denna skrivning från utskottets sida överensstämmer med den första att-satsen i vårt motionsyrkande.

Vi har på två punkter skrivit reservationer till föreliggande lagförslag. Den första reservationen gäller det samrådsforum med en bred politisk förankring

som vi eftersträvar. Vi menar att det är angeläget att regeringen i den här ofta ömtåliga prövningen av export av krigsmateriel till enskilda länder har tillgång till ett forum med en bred politisk förankring. Utrikesnämnden har hittills kunnat användas för denna uppgift, men vi tror att det med denna nya och utökade lagstiftning om vapenexport otvivelaktigt kommer att bli många fler ärenden som i framtiden måste underställas regeringens prövning.

Det är alltså mot den bakgrunden som vi vill ifrågasätta om utrikesnämnden även i fortsättningen är det mest lämpliga forum för denna typ av uppgifter. Vi får inte glömma att utrikesnämnden har sin alldeles speciella ställning. Den sammanträder inte heller så ofta att man kan ålägga den att behandla de många frågor som i framtiden kan bli aktuella. Därför bör riksdagen uttala att man bör låta någon form av lekmananämnd med företrädare för de politiska partierna sörja för de uppgifter som enligt regeringens förslag skall anförtros åt utrikesnämnden. Denna fråga bör närmare utredas, för att vi skall få klarhet i vad detta skulle kunna få för konsekvenser och vilka alternativ till utrikesnämnden som finns.

I samband med denna utredning bör man också pröva om inte utrikesutskottet i framtiden skulle kunna spela en mer framträdande roll när det gäller insynen i tillståndsgivningen. Vi menar att utrikesutskottet kan vara ett lämpligt riksdagsorgan för att ytterligare öka insynen i de svenska vapenexportaffärerna.

I reservation 2, som handlar om information om den svenska krigsmaterielexporten, anser vi att man positivt bör pröva det förslag som statistiska centralbyrån har lagt fram om hur man skall kunna få en bättre offentlig information till stånd. Vidare menar vi, att om man årligen upprättar en förteckning över de länder som köpt krigsmateriel från Sverige och en förteckning över de företag i Sverige som har exporterat, skulle detta vara ytterligare ett steg i riktning mot att få en ökad öppenhet om den svenska krigsmaterielexporten. Vi anser att detta bör vara möjligt, utan att man därmed kommer i konflikt med de enskilda avtalens innehåll eller köparländernas speciella önskemål.

Men i stort, herr talman, föreligger det inga avvikande åsikter när det gäller de andra delarna av denna lagstiftning, och vad jag här har försökt ta fram gäller själva informationen och frågan om samrådet, för att vi därmed skall kunna få en ökad öppenhet till stånd.

Med dessa motiveringar ber jag, herr talman, att få yrka bifall till reservationerna 1 och 2 i föreliggande betänkande.

Anf. 2 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Den senaste utredningen om krigsmaterielexporten/vapenexporten med åtföljande proposition och lagförslag ändrar inte nämnvärt förutsättningarna för den svenska krigsmaterielexporten. Fortfarande lämnas det öppet för en massa tolkningar, som innebär, enligt mitt och mitt partis bedömande, att det också i fortsättningen kommer att göras sådana här pinsamma affärer, som har pågått under hela efterkrigstiden när det gäller den svenska vapenexporten. Man har inte på ett kraftfullt sätt velat ta upp

den viktiga frågan om köparländernas inre system, dessa regimers sätt att behandla sina medborgare. Man har inte velat ta bort den oerhört viktiga gränsdragningen mellan defensiva och offensiva vapen, vilket kommer att bädda för fortsatta affärer, där man kan urskulda sig med att vapnen har sålts i försvarssyfte. Jag spår att vi inom en ganska kort tidrymd kommer att få höra om nya sådana här affärer, där man har sålt svenska vapen, med hänvisning till deras defensiva syfte, till stater där de enligt riktlinjerna och i övrigt absolut inte skulle dyka upp.

Hela denna senaste utredning och det nya lagförslaget innebär alltså inte någon större förändring. Jag ser inte något speciellt nytt i vare sig skrivningarna i utredningen eller lagförslaget. Det finns några positiva skrivningar, och det är att man trots allt inte har kupnat undgå att nämna vikten av att bedöma just staternas inre system. Frågan fanns med redan 1971, men under hela 1970-talet lyftes den aldrig fram på det sätt som hade varit motiverat.

Om vi skall ha en militär komponent i totalförsvaret i Sverige – och alla är överens om att vi skall ha det och att det skall vara så starkt och effektivt som vi har råd och tekniska möjligheter till – är det också ganska naturligt att vi behöver ha en viss vapenexport. Därom råder inte heller några delade meningar. Men denna export skall hållas på en mycket låg nivå, och det är helt självklart att det under senare delen av 1970-talet skedde en mycket kraftig ökning av vapenexporten. Jämfört med tidigare perioder var ökningen i och för sig inte alarmerande – under 1950-talet var procentsiffrorna för vapenexporten mycket högre.

Det skedde en kraftig ökning framför allt från 1977 och framåt. Det var alarmerande. Det var därför som bl. a. den här utredningen kom till. Nu redovisar regeringen förtjänstfullt – de senaste siffrorna har vi fått i dag – att man har lyckats pressa ner ökningen från 1980 till 1981. Det återstår att se om det blir en bestående trend eller om det bara är ett brott i en gammal trend som går från 1977 och framåt. Vi har alltså under 1980 mycket höga tal, över 1,5 % av totalexporten. Det var ett väldigt avsteg från tidigare försäljningar under 1970-talet och senare delen av 1960-talet.

Vi får se vad som händer. Om man lyckas pressa försäljningssiffran ytterligare är det ju bra. Men i och för sig tycker jag inte att det här pendlandet kring 1 % – 95 % ena året, 1,10 % nästa år osv. – är särdeles viktigt, utan det viktiga är var vapnen hamnar. Där är jag fortfarande väldigt kritisk. Jag tror inte att de här nya riktlinjerna och bestämmelserna, som jag sade tidigare, kommer att medföra några större förbättringar.

Det är ett par saker som vi har tagit upp i vår motion. Vi har där pekat på risken att Sverige knyts upp i samarbete på vapenområdet på ett sätt som inte är bra för Sveriges alliansfria politik och neutrala hållning i händelse av konflikter. Vi skall inte debattera JAS i dag – det får vi göra nästa vecka. Men där har vi ett typiskt exempel, och det gäller f. ö. också de tidigare svenska militärflygplanen, t. ex. Viggen. Det är på det sättet att Sverige helt och hållet är indraget i och beroende av samarbete med västalliansen. Viggenplanen skulle över huvud taget inte ha kunnat lyfta, om man inte hade ett

långt gången samarbete med USA. När det gäller JAS vet vi att det helt och hållet bygger på ett internationellt samarbete med västeuropeiska länder och USA.

Vi har den stora skandalaffären med DIVAD-systemet, där Bofors har gått in och fått klartecken av regeringen att medverka i ett förstahandskontrakt för att delta i moderniserandet av USA:s luftvärnssystem. Det är också en mycket anmärkningsvärd bindning. Man måste naturligtvis konstatera att detta har en verkan på inriktningen av den svenska produktionen.

Utskottet avvisar de tankar som vi har fört fram. Det är ganska märkligt, tycker jag, att socialdemokraternas representant Olle Göransson inte har någonting alls att säga om bindningen i flygplansindustrin, t. ex. när det gäller JAS-projektet, utan bara talar i största allmänhet om formaliteterna i detta sammanhang. Det är ju mycket viktiga saker som inträffar när man går in i ett sådant här internationellt samarbete.

Då det gäller DIVAD-systemet får vi se om regeringen ger slutligt klartecken. Det finns ju ingenting i de här nya bestämmelserna som hindrar det. Det har handelsministern sagt upprepade gånger här i kammaren. Jag ställde en fråga redan för ett år sedan första gången. Det var den första fråga handelsministern fick om Boforsaffären med USA. Handelsministern tyckte inte att det enligt då gällande bestämmelser förelåg något hinder. Det kommer han naturligtvis inte att göra nu heller, även om vi inte skall sälja vapen till stater som är inblandade i konflikter eller kanske råkar vara nära att bli inblandade i sådana. Dit måste man räkna USA. Ändå ställer vi upp och säljer delar av Boforssystemet till USA.

Detta är alltså allvarliga saker, som borde tas upp till diskussion på ett mera bestämt sätt och som naturligtvis har med det svenska försvarets organisation att göra. Vi skall återkomma till det nästa vecka när frågan skall debatteras.

Utskottet skriver – en märklig skrivning, tycker jag:

”Förekommande samarbete behöver inte nödvändigtvis medföra en ökning av Sveriges krigsmaterielexport.” Nej, det är klart – inte ”nödvändigtvis”. Men om vi tittar litet grand på JAS-projektet ur den här aspekten, alltså med tanke på krigsmaterieexporten, och beaktar att projektet skall genomföras i samarbete med fyra väststater, så får vi väl räkna med att någon av dessa stater, exempelvis Frankrike, som är en av världens mest skrupelfria vapenexportörer, kanske vill sälja delar av eller komponenter i JAS-systemet till någon stat som vi absolut inte vill sälja några vapen till. Eftersom det finns svenska delar eller svenska komponenter i JAS-systemet, blir vi då indragna i en krigsmaterielexport som vi kanske över huvud taget inte skulle vilja ta i med fång. Detta är allvarliga aspekter när det gäller samarbetet på detta område, som kan få konsekvenser i allt större omfattning.

Jag konstaterade förut att utskottet har en positiv skrivning om just detta att man skall observera staters inre system. Vi vill att man skall ta fram detta som en förstahandsfråga och trycka just på den punkten, för det är enda sättet att få bestämmelserna på området användbara. Det har utskottet inte velat gå med på, utan utskottet säger att de fyra kriterier som vi alla känner

väl till är likvärdiga. Man vill inte överordna kravet att i första hand granska köparländernas inre system och huruvida de använder vapnen mot sina egna medborgare. Vi tycker utskottets ställningstagande är beklagligt och vidhåller vårt yrkande att just detta skulle vara absolut avgörande. En stat som har ett system av antytt slag skall inte få förekomma som köpare av svenska vapen. Då skulle man få en restriktiv användning av bestämmelserna för vår vapenexport, och man skulle därigenom skärpa dem betydligt.

Vad sedan gäller bestämmelsen om försäljning av defensiva vapen tycker vi att man skall ta bort denna bestämmelse. Under alla möjliga regeringar, både socialdemokratiska och andra, har vi haft alltför många exempel på vapenexport, där man pratat om att man sålt defensiva vapen. Det är löjligt att prata om sådana saker, därför att det är inte vapnet som sådant utan det sammanhang i vilket det används som är det viktiga. Bofors luftvärnskanoner kan man ju säga är defensiva vapen, men det går alldeles utmärkt att använda dem vid anfall och i offensiva syften. Det går alldeles utmärkt att använda dem mot t. ex. marktrupp eller mot marina enheter. De är inga uttalat defensiva vapen, utan det beror på i vilket sammanhang de sätts in – i ett anfall eller i försvar. Detta är en löjlig glidning, som gör att man här har öppnat möjligheter för skumraskaffärer. Man kan peka på den aktuella punkten och sedan sälja vapen under förespeglning att de inte används i offensivt syfte. Den punkten i bestämmelserna borde tas bort.

Vi har i våra motioner också krävt att övervakningen av vapenexporten skall skärpas genom tillsättandet av en särskild nämnd. Motionerna har avstyrkts, men vi vidhåller detta krav, därför att vi anser att det är viktigt att man får en bättre insyn. Just DIVAD-affären är ett bra exempel på detta. Man fick helt plötsligt läsa i tidningarna att AB Bofors tagit hem världens jätteorder förra året. Aktiekursen steg med 20 %. Den svenska allmänheten och politikerna i allmänhet utanför den trängre kretsen hade ingen aning om det hela. Detta visar tydligt att kravet på bättre insyn är väl motiverat och befogat.

Slutligen vill jag säga att också vi i likhet med socialdemokraterna tagit fasta på SCB:s kritik i remissyttrandet. SCB:s förslag till en bättre uppföljning av vapenexportaffärerna tycker vi är riktigt och vettigt. Enligt vår uppfattning borde också utskottet ha tagit fasta på det vid behandlingen av detta ärende. Så har inte skett, och det är att beklaga. Men vi kanske kan återkomma och få en bättre redovisning, så att man lättare kan följa upp de olika affärerna, vilket nu ibland kan vara ganska snårigt och svårt.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till vpk:s motioner.

Anf. 3 OLLE GÖRANSSON (s) replik:

Herr talman! På ett par punkter finner jag anledning att ta upp Oswald Söderqvists litet diffusa resonemang.

Han tar upp frågan vad det skulle få för konsekvenser för bindningarna om vi startar ett svenskt JAS-projekt eller andra vapensystem. Jag tycker att detta innebär att Oswald Söderqvist går runt själva problemet. Även Oswald Söderqvist bör ju veta att Sverige är ett land som verkar för ett arbetsbyte

mellan länderna. Vissa varor – alltifrån konsumtionsvaror till råvaror – måste vi köpa från andra länder. I konsekvens därmed måste vi också kunna exportera det vi är bra på, för att därmed delta i det internationella arbetsutbytet.

Om vi inte har teknik, kunskaper eller råvaror på alla områden, är det självklart att vi måste vända oss till andra länder för att se om man där kan hitta någon form av avtal.

När Oswald Söderqvist blandar in JAS-projektet i detta sammanhang vill jag i korthet säga att det självfallet är på det viset att ju större del av ett kommande flygplan vi själva kan tillverka desto bättre är det. Riskerna blir då mindre för att man skall hamna i bindningar med andra länder. Men jag är övertygad om att vilket plan man än tänker skaffa sig för framtiden, så kommer det att bygga på att man i större eller mindre utsträckning köper teknik och kunskap från andra länder.

Den andra punkten i Oswald Söderqvists anförande som jag vill beröra gäller hans resonemang om att det är de mänskliga rättigheterna som skall vara punkt nr 1 när det gäller att bedöma frågan om man skall exportera ett vapen till ett visst land. Jag vill här ställa en fråga. Det har alltså för kommunisterna inte någon som helst betydelse om detta land befinner sig i en väpnad konflikt, om det är invecklat i ett internationellt sammanhang som kan leda till en väpnad konflikt eller om det i det här landet pågår väpnade oroligheter. Tycker verkligen Oswald Söderqvist att det har mindre betydelse? Huvudsaken är att man inte trampar på de mänskliga rättigheterna.

Herr talman! Till slut frågan om defensiva vapen. Vi har tagit upp denna punkt och påpekat att regeringen inte observerat detta. Men vi är nöjda när man själv gjort klart att det är helt naturligt att man vid export även av defensiva vapen skall pröva de här olika kriterierna. Til syvende og sidst handlar det om att man får en markering av den grundläggande principen, att vapnen skall användas till försvar av det egna landet. Det är det vi menar med defensiva vapen.

Anf. 4 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag tycker inte att det är jag som är diffus, utan det är väl snarare Olle Göransson som är det.

Om man skall bygga en invecklad vapenplattform som ett militärflygplan, är det självklart att man är tvungen att köpa komponenter där man kan få dem bäst och billigast. Det råder på vapenhandeln och krigsmaterielproduktionens område en köparens marknad. Det utnyttjar vi ju själva i stor omfattning. Det finns väldigt många länder som vill sälja, och man kan tillskansa sig mycket goda villkor, mycket goda motprestationer och andra sådana saker när man går in i en stor vapenaffär, t. ex. när det gäller ett flygplan. Det skall man naturligtvis utnyttja om man anser att man skall bygga egna flygplan – det anser vi inte i det här fallet, men det hör inte till denna fråga.

Det är en väldig skillnad att gå in i ett organiserat militärindustriellt

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

samarbete med andra stater, där man, som i fallet JAS, helt och hållet gör en samproduktion.

Oroar det inte Olle Göransson att vi kan råka in i den utveckling som jag här förespätt, nämligen att det i detta JAS-projekt kan bli fråga om att t. ex. Frankrike, som inte har några som helst bestämmelser eller restriktioner för vapenexport, en vacker dag säljer komponenter, ett helt JAS-system eller någonting annat sådant till en stat, med vilken vi över huvud taget inte vill ha att göra när det gäller vapenexport. Vi kan inte hindra det. Eller tror Olle Göransson att det kan vara möjligt? Det är detta som är mycket viktigt när man binder upp vårt land i ett sådant här samarbete. Det tycks inte ett dugg bekymra Olle Göransson.

Sedan beträffande frågan om mänskliga rättigheter: Självfallet är det viktigt att lyfta fram den. Men om en stat är angripen – som Olle Göransson säger i nästa andetag – då skall vi ställa upp och sälja defensiva vapen. Om landet bygger upp ett försvar, är det egalt, om man säljer defensiva vapen. Men då kommer landet att kunna använda dessa defensiva vapen, om det blir anfallet året därpå. Och då skulle det alltså inte vara i sin ordning. Bestämmelserna om risk för indragning i konflikt hindrar ju inte att vi, som jag påpekade nyss, är beredda till världens stororder när det gäller USA.

Det är här som motsättningarna, kontradiktionerna, i de svenska vapenexportbestämmelserna kommer fram. Vi kan alltså inte bara tala om konflikt eller icke konflikt, utan vi måste se till hur landet använder sina vapen. Och då håller jag gärna med om att det kanske kan vara riktigt, att om vi tycker att en stat har rätt att köpa defensiva vapen – en stat som vi tycker har ett bra system och som vi är villiga att ha affärer med för att landet skall kunna försvara sig –, bör vi också kunna fortsätta att sälja vapen dit just i det ögonblick då landet verkligen behöver dem. Men då skall vi sluta att sälja vapen.

Det är en kontradiktion av allra största ordningen, och det är där som luften finns i de svenska vapenexportbestämmelserna.

Anf. 5 OLLE GÖRANSSON (s) replik:

Herr talman! Vi har väl anledning att i nästa vecka, när vi skall diskutera utformningen av det framtida svenska försvaret, gå in litet närmare på vilket flygplanssystem vi skall ha i framtiden. Men jag ville redan nu konstatera att det måste finnas en viss enighet i den här kammaren om att ju mer vi själva kan tillverka för eget behov, desto bättre är det – i stället för att vända sig till andra länder. Men om man står för den opportunistiska tanke som vpk tar fram i sin motion när det gäller ett nytt flygplan – att vi egentligen inte behöver något – då är detta mycket svårt att diskutera. För oss som har försökt att ha en realistisk syn på behovet av ett nytt flygsystem på 1990-talet, efter Viggen, kommer man däremot in på andra skärningspunkter. Härvidlag menar jag att ju mer vi själva rör över, desto mindre beroende av andra länder blir vi.

Till sist beträffande defensiva vapen: Självfallet skall det finnas klara bestämmelser också om till vilka länder vi exporterar. Det får inte föreligga

någon osäkerhet, utan det statsråd eller den regering som godtar exporten skall vara helt på det klara med att materielen skall användas för köparlandets försvar och inte för några andra länder. Även om vi inte kan få garantier som räcker hur länge som helst, måste vi bygga på att det skall finnas god kunskap och erfarenhet om stabiliteten i det aktuella landet.

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

Anf. 6 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag håller helt och hållet med Olle Göransson om att vi själva skall tillverka så mycket som möjligt för våra egna behov. Jag håller också med honom i resonemanget att vi är tvungna att ha en viss begränsad vapenexport för att kunna tillverka de vapensystem som vi behöver. På de punkterna är det ingen skillnad mellan oss.

Men jag oroar mig för – och jag tycker inte det är fel att ta upp JAS-projektet i den här krigsmaterielexportdebatten, eftersom den hör hit – de bindningar som detta innebär för Sverige som stat. Detta är något ganska nytt. Vi har haft många stora delar i Viggen, Draken, Tunnan, Lansen osv., men här är det fråga om ett organiserat militärt industriellt samarbete på en stor och viktig vapenplattform, en stor affär – den största i Sverige. Sådana bindningar bör oroa alla. Det kan inte vara bra för den svenska alliansfria hållningen och för vår neutralitet.

Beträffande defensiva vapen anser jag fortfarande att resonemanget är flummigt. Att ta fram detta med defensiva och offensiva vapen är ett sätt att kringgå vapenexportbestämmelser, som ändå finns. Jag kan ta exemplet Indonesien, som är välkänt. Bofors fick sälja sina luftvärnskanoner dit, trots att landet uppenbarligen var i krig med Östtimor och höll på att undertrycka den staten, som fått sin frihet via FN.

Då sade man: Ja, men luftvärnskanoner är defensiva vapen. Men de är alldeles utmärkta för att bekämpa både markstridskrafter och andra militära enheter med, som jag har sagt tidigare. De är defensiva vapen, om man använder dem till att försvara sig mot flygplan som anfaller, men offensiva vapen om man själv går till anfall och använder kanonerna.

Det är likadant vilket vapen man än tar: det är inte vapnets karaktär utan karaktären på stridshandlingarna som är det avgörande.

Anf. 7 RUNE ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! Först en kort bakgrund till Sveriges krigsmaterielexport.

Sveriges utrikespolitik och säkerhetspolitik har som sin målsättning att vi skall stå fria från militära allianser och att denna oberoende ställning skall göra det möjligt för oss att vara neutrala vid krigstillstånd i omvärlden. Sverige arbetar också målmedvetet i FN och andra internationella sammanhang för avspänning och nedrustning.

Då det gäller utrustningen för vårt försvar befinner vi oss i en känslig situation. Vi får finna oss i att vi blir föremål för en kritisk internationell bevakning på detta område, och det är av utomordentligt stor betydelse att vi hanterar den egna tillverkningen av krigsmateriel och handeln med utlandet på sådant sätt att trovärdigheten i vår alliansfria politik inte kan ifrågasättas.

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

En viktig faktor i detta sammanhang är att vi tillverkar egna vapen som är anpassade för den svenska försvarsmakten – jag vill betona att de skall vara anpassade för den svenska försvarsmakten – i sådan utsträckning att vi inte kommer i beroendeställning i förhållande till utländska leverantörer och därmed också till främmande stater.

Att uppnå en kapacitet i Sverige som helt täcker det svenska behovet av krigsmateriel är dock inte möjligt. Vi har varken ekonomiska resurser eller industriell kapacitet för att klara detta på egen hand. Vi är således tvungna att importera vissa vapen och delar till vapen från utlandet, och vi är också tvungna att sälja en del av vår vapentillverkning för att uppnå tillräckligt långa serier av industriell produktion och därigenom minska den ekonomiska bördan på det svenska folkhushållet.

Ur regeringens proposition kan man plocka fram vissa huvudregler för krigsmaterielexporten. En sådan regel är att det alltid krävs tillstånd för att exportera krigsmateriel. Och vi säger generellt nej till vapenexport till länder som befinner sig i väpnade konflikter, till länder som är invecklade i internationell konflikt som kan befaras leda till krig, eller till länder som har inre väpnade oroligheter. Vi exporterar inte heller till länder som kan antas använda vapnen för att undertrycka mänskliga rättigheter.

Som köpare av svenska vapen godtar vi endast statlig myndighet eller av staten auktoriserad vapenimportör – detta för att svensktillverkade vapen inte skall komma på avvägar och hamna hos stater som vi satt förbud för då det gäller vapenhandeln. Tidigare har vi krävt en försäkran från den utländske vapenköparen, att denne inte säljer vapnen vidare de närmaste fem åren. Eftersom den effektiva användningstiden för ett stort antal vapen och vapensystem är betydligt längre än fem år, finns det inte någon realistisk grund för att behålla femårsbegränsningen. I propositionen säger regeringen att den håller på att utarbeta ett effektivare system med slutförbrukningsintyg – som alltså skall ersätta de gamla femårsavtalen – och att detta kan vara färdigt inom relativt kort tid.

I fråga om export av krigsmateriel till befrielseörelser gäller den grundläggande principen, att ingen stat har rätt att ingripa i en annan stats inre angelägenheter. Överfört till frågan om export av svensktillverkade vapen innebär detta att endast etablerade stater eller av vårt land erkända regeringar, eller deras ombud, skall kunna uppträda som köpare.

Så har vi krigsmaterielexporten till våra nordiska grannar och Europas neutrala stater. Utrikes- och neutralitetspolitiska skäl saknar betydelse i bedömningen av om export får ske av krigsmateriel till de nordiska staterna och till neutrala stater i Europa. Därför bör i fredstid tillstånd beviljas för export till dessa stater. I fråga om andra stater måste det ske en bedömning från fall till fall, och då måste, som jag sagt tidigare, såväl utrikes- som neutralitetspolitiska skäl vägas in.

I propositionen framläggs vissa nya förslag och preciseringar, som sammantagna kan sägas innebära en skärpning av gällande praxis avseende krigsmaterielexporten. Det är viktigt att lägga märke till i det här sammanhanget. Det nya är bl. a. att militärt inriktad utbildning skall vara

underkastad regeringens tillståndsprövning. Den nyss avslutade s. k. Telub-affären har visat hur nödvändigt det är med en sådan tillståndsprövning. Samma sak gäller även försäljning av licensrättigheter avseende tillverkning av vapen utomlands.

När man diskuterar den svenska vapenexporten kommer man in på frågan om vad som skall definieras som krigsmateriel. Det är stora svårigheter att dra någon strikt skiljelinje mellan materiel av defensiv karaktär och övrig krigsmateriel. Vid vapenexport har de allmänna utrikespolitiska skälen mot krigsmaterielexport större tyngd då det gäller s. k. offensiva vapen. Detta betyder emellertid inte att defensiva vapen släpps igenom utan noggrann prövning.

Det faktum att ett vapen är att beteckna som defensivt betyder inte att exporttillstånd beviljas generellt. Även exporten av s. k. defensiva vapen underkastas i nuläget en totalbedömning. Det står i propositionen, och det står i utskottsbetänkandet, och jag är förvånad över att Oswald Söderqvist tydligen inte har läst på det här stycket. Det nämnda innebär också att man gör en bedömning av hur vapnet kan tänkas bli använt. Det står också i betänkandet. Som exempel kan nämnas att luftvärnskanoner, monterade på krigsfartyg, kan användas som skydd mot luftanfall – och då är de av defensiv karaktär – men också vid offensiva operationer mot fientliga mål. I regeringens totalbedömning, även av defensiva vapen, ligger alltså en bedömning av hur vapnen kan komma att användas. Någon skärpning av reglerna för exporttillstånd avseende defensiva vapen behövs alltså inte, enligt utskottets mening.

Oswald Söderqvist sade, att den skrivning som finns i propositionen och utskottsbetänkandet ger möjligheter till skumraskaffärer. Jag vill än en gång påpeka, Oswald Söderqvist, vad som står i utskottsbetänkandet och i propositionen, och jag tycker att det finns anledning för Oswald Söderqvist att ta tillbaka det påståendet.

I motion 2445 från vpk påstår motionärerna att den svenska krigsmaterielindustrin har knutits allt fastare till motsvarande produktion i Västeuropa och USA och att detta i sin tur har bidragit till en ökande export. Vpk pläderar i motionen för en frigörelse från vad de kallar NATO-beroendet och säger, att en sådan frigörelse kommer att innebära en minskning av den totala vapenproduktionen i Sverige.

I regeringens proposition finns en förklaring till att kurvan för krigsmaterielexporten varit uppåtgående under ett antal år. Denna ökning beror i huvudsak på större och dyrare försäljningar till traditionella köparländer. Dessa försäljningar har inte skett i strid med de angivna riktlinjerna. Man måste också betrakta exportsiffrorna under en längre följd av år för att få en rättvisande bild av utvecklingen. Således minskade den svenska krigsmaterielexporten från 775 milj. kr. till 577 milj. kr. mellan åren 1980 och 1981. Den siffra för 1981 som jag nu lämnade är lägre än den som finns angiven i utskottsbetänkandet. Det beror på att den definitiva siffran för 1981 nu har kommit fram, och den är alltså 577 milj. kr. Detta betyder att vapenexportens andel av den svenska totalexporten ligger förankrad kring 1 %. Detta

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

har också varit regel under 1970-talet.

Utskottet avvisar också bestämt vpk:s uppfattning att ökningen av krigsmaterielexporten under senare år skulle bero på någon samordning av den svenska krigsmaterielindustrin med NATO-länderna. NATO-ländernas andel av vår krigsmaterielexport har tvärtom sjunkit sedan 1977.

I sitt inledande anförande sade Oswald Söderqvist att den svenska vapenexporten skulle hållas på en mycket låg nivå. Oswald Söderqvist godkände att vi behöver både en egen vapentillverkning och en export av vapen samt även en import. Jag vill i samband med detta ställa en fråga till Oswald Söderqvist: Kan Oswald Söderqvist ange litet närmare på vilken nivå den här vapenexporten skall ligga, om vi skall kunna dra nytta av långa serier och vissa möjligheter till import?

I en reservation har den socialdemokratiska utskottsgruppen anfört tveksamhet inför beslutandedelegering till handelsministern och användande av utrikesnämnden för rådgivning i vapenexportaffärer. I reservationen har socialdemokraterna inte uttryckligen motsatt sig dessa förslag, men föreslår att ytterligare utredning skall göras. Jag lade i det sammanhanget märke till den mycket modifierade ton som Olle Göransson använde då han kommenterade det här.

Om detta förslag kan man mer allmänt säga att det kan vara bättre att vänta med nya utredningar till dess den nu föreslagna ordningen hunnit prövas och utvärderas. En utredning för utredningens egen skull tjänar knappast något syfte. Dessutom har vi väl redan för mycket av denna sort.

Vidare kan sägas att stolsitsarna knappast hunnit kallna efter den nyss avslutade utredningen, krigsmaterielexportkommittén, där den av regeringen nu föreslagna ordningen förordades. Den utredningen, KMEK, leddes dessutom av en synnerligen erfaren socialdemokrat.

Ett system med en lekmananämnd kan i och för sig vara ett intressant uppslag – om nu den föreslagna ordningen med utrikesnämnden skulle visa sig fungera otillfredsställande. Vi är alltså öppna för en ändring i framtiden, om den nuvarande ordningen inte visar sig fungera på ett bra sätt. Utskottsmajoriteten anser dock att det är för tidigt att realisera tanken. Skulle man vilja göra detta på ett senare stadium, och då tidigast om ett par år, finns en stor mängd öppna frågor, som måste genomtänkas noggrant, t. ex. konstitutionella aspekter, nämndens sammansättning, sekretessfrågor, arbetsbelastning, mötesfrekvens m. m.

I en annan reservation har socialdemokraterna tagit upp frågan om statistisk redovisning av krigsmaterielexporten och ett utvidgat samarbete med statistiska centralbyrån. Detta har redan uppmärksamats av regeringen, och frågan prövas f. n. i handelsdepartementet. Regeringens inställning är att man skall redovisa krigsmaterielexporten med största möjliga öppenhet. Den andan genomsyrar hela propositionen, det framgår klart av propositionstexten. Handelsdepartementet avser således att, sedan man har prövat de problem som finns av praktisk och principiell natur, lägga fram ett förslag till en vidgad statistisk redovisning av krigsmaterielexporten. Samma

förslag som finns redovisat i den socialdemokratiska reservationen har också lagts fram av vpk i motion 2445.

Med hänvisning till vad jag har sagt beträffande regeringens planer yrkar jag avslag på den socialdemokratiska reservationen och på vpk:s motion.

I en motion har Pär Granstedt ifrågasatt om krigsmaterielexport skall vara tillåten till Indonesien. Om detta är bara att säga att prövning av tillstånd för krigsmaterielexport skall göras enligt tidigare redovisade riktlinjer och under allt hänsynstagande till de speciella omständigheter som råder i detta fall. Utskottet anser inte att något särskilt uttalande härutöver behöver göras.

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan, vilket innebär avslag på reservationerna 1 och 2 samt samtliga motioner i ärendet.

Anf. 8 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Rune Ångström har en dålig vana i debatterna. Han uppmanar oss att läsa på bättre. Läs på själv! Det är självklart att jag inte går upp i en debatt i kammaren utan att noggrant ha läst igenom utskottsbetänkanden, propositioner och annat sådant. Sådana övermaga attityder hör inte hemma i kammardebatterna. Att döma av Rune Ångströms inlägg vid vissa tillfällen är det både si och så med påläsningen på det hållet. Men låt mig övergå till sakfrågan.

Jag är inte alls optimistisk när det gäller detta med defensiva och offensiva vapen, trots skrivningarna i betänkandet och propositionen. Även de nya reglerna lämnar öppet för ett kringgående av bestämmelserna. Därför borde dessa bestämmelser tas bort. Det finns inga vapen som man ensidigt kan säga är defensiva. Den uppdelningen har tillkommit just för att man vill kunna använda begreppet för att kringgå bestämmelserna och möjliggöra vapenaffärer. Vi har tiotals exempel härpå under 1950-, 1960- och 1970-talen. Man har sagt: Ja, men här gäller det defensiva vapen.

All right, det är ett framsteg att vi har fått den här skrivningen att tillståndsärenden skall prövas lika antingen det gäller defensiva eller offensiva vapen. Men varför då inte ta bort hela begreppet, så är man av med problematiken! Det finns ingen anledning att behålla den skillnaden om det ändå, som Rune Ångström sade, skall vara samma prövning.

Sedan detta med bindningen av den svenska krigsmaterielfabrikationen. Vi får väl se hur det går med DIVAD, med JAS osv. Rune Ångström och jag får väl återkomma i mitten på 1980-talet, om vi har möjlighet att göra det, och utvärdera hur dessa affärer har påverkat Sveriges krigsmaterielfabrikation, internationella bindningar och annat. Inte heller i det fallet är jag så optimistisk som Rune Ångström. Vår uppbindning till andra stater är tydlig och klar. Det är fråga om ett militärt industriellt samarbete som verkligen borde oroa alla och som man inte bara kan skyffla undan och säga att det är ingen fara.

Jag har sagt flerfaldiga gånger att den stora toppen i svensk vapenexport hade vi på 1950-talet. Det blev en kraftig uppgång efter kriget. Och denna stora vapenexport pågick ända fram till 1956, då det helt plötsligt small till i Sverige när det visade sig att Sverige hade byggt vapenfabriker i Egypten i

Nr 158

**Torsdagen den
27 maj 1982.**

**Krigsmateriel-
export**

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

samband med Suezkriget. Sedan kom den svenska vapenexportdebatten i gång på allvar.

Man måste godta viss export – det är kanske vettigt att den ligger kring 1/2–1 %. Det kanske går att komma lägre om vi får en annan struktur på det svenska försvaret och en annan struktur på den svenska vapentillverkningen. Det vet vi ingenting om, för det har man aldrig prövat.

Anf. 9 OLLE GÖRANSSON (s) replik:

Herr talman! Rune Ångström föreslog att våra reservationer inte skall föranleda någon riksdagens åtgärd. Jag tycker dock att det är litet underligt att folkpartiet intar en restriktiv hållning till förslaget att man skall se över vilka möjligheter som finns att få en bättre ordning till stånd. Rune Ångström torde veta lika väl som jag och andra att utrikesnämndens arbete är av speciell karaktär. Utrikesnämnden har också en speciell sammansättning av ledamöter, som gör att den inte kan kallas in i alla olika sammanhang. Därför menar vi att man nog bör se efter om det inte finns något annat samrådsorgan, som skulle kunna ta över utrikesnämndens roll.

Vi gör samtidigt klart att regeringen har det politiska ansvaret för varje vapenexport. Det ansvaret skall vi inte ta bort. Regeringen skall ha detta ansvar på sig, så att riksdagen sedan i efterhand kan granska om regeringen har gjort rätt eller fel. Det övergripande ansvaret för vapenexporten skall naturligtvis ligga på regeringen.

Skapandet av ett samrådsorgan – där man även undersöker vilken roll utrikesutskottet skulle kunna spela vid en eftergranskning av dessa affärer – är så angeläget att man inte bör vänta tre fyra år, vilket Rune Ångström säger, för att avvakta utvecklingen i denna fråga.

När det gäller informationen har utskottet inte klart avvisat våra önskemål. Vi är hovsamma i våra krav. Vi anser att regeringen bör ta initiativ beträffande den information som statistiska centralbyrån är beredd att ge. Regeringen bör positivt pröva förslagen i SCB:s remissvar. Jag ber Rune Ångström att i sitt kommande inlägg förklara, om han kan tänka sig att nu gå med på en sådan öppenhet i informationen. Kanske kan han redan i dag säga att vi är fullständigt överens i den frågan. Jag har dock inte alltför stora förhoppningar om att få igenom detta krav, när vi inte lyckades ens i utskottet. Utskottets majoritet ansåg att man fortfarande skulle mera ta hänsyn till kommersiella och andra krav än öka den offentliga informationen.

Anf. 10 RUNE ÅNGSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Först vill jag rikta mig till Olle Göransson beträffande den nuvarande ordningen när det gäller att bedöma vapenaffärer. Som jag sade i mitt inledande anförande har en utredning nyligen lagt fram ett förslag, som innehåller ett uppdrag åt handelsministern. Dessutom skall utrikesnämnden höras i dessa ärenden.

Som jag sade tidigare har den nuvarande ordningen inte prövats. Jag tycker att man skall ha möjlighet att utvärdera ett förslag från en utredning.

Förslaget har ju allmänt accepterats av de parter som ingått i utredningen, som även haft en framträdande företrädare för det parti som Olle Göransson tillhör. Om den nuvarande ordningen inte visar sig bra är vi, som jag sade i mitt inledningsanförande, öppna för en förändring framdeles. Vi får ta upp det problemet när det kommer.

Oss emellan sagt tycker jag att reservation 2 är en ganska obehövlig reservation. Vi låg så nära varandra då det gäller kravet på en öppen redovisning av krigsmaterielexporten som man rimligtvis kan göra.

Utskottsmajoriteten har sagt, lika väl som det står i propositionen, att man håller på att arbeta med detta inom handelsdepartementet, och man är beredd att så småningom också lägga fram förslag. Det finns vissa delar i den här frågan som behöver ytterligare utredas, men när det är klart kommer det ett förslag.

Jag sade att Oswald Söderqvist borde läsa på. Det gjorde jag mot den bakgrunden att Oswald Söderqvist framförde vissa påståenden i sitt anförande. Han sade att krigsmaterielexporten har ökat – i varje fall står det i vpk:s motion, och Oswald Söderqvist ställde sig bakom den. Men det verkliga förhållandet är ju att krigsmaterielexporten har minskat.

Oswald Söderqvist sade vidare att NATO-beroendet har ökat. Jag kan i utskottsbetänkandet utläsa att vi har en minskad handel med NATO.

Det var bakgrunden till den uppmaning jag riktade till Oswald Söderqvist.

Anf. 11 OLLE GÖRANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill absolut inte rikta någon kritik mot den kommitté som har förberett den föreliggande propositionen. Tvärtom har vi från mitt parti haft en fullständigt klar uppfattning om att denna kommitté har ett brett förankrat stöd hos alla grupper i Sverige. Det visar också remissinstansernas uppställning bakom kommitténs krav.

När vi har reserverat oss, är det alltså inte för att kritisera kommittén, utan vi menar att konsekvenserna av propositionen blir sådana att arbetsmängden för utrikesnämnden kan komma att bli besvärande. Därför anser vi att det kan vara dags att redan nu titta efter vad det finns för alternativa möjligheter till samråd utöver utrikesnämnden. Det är ett arbete som vi menar bör starta ganska omgående.

När det gäller en annan del av informationen tar jag det som ett positivt uttalande från Rune Ångströms sida att det är bara en tidsfråga tills det kommer en öppnare redovisning. Jag upplever det som att Rune Ångström och jag i dag befinner oss närmare varandra i den här frågan än vad vi gjorde i utskottsdebatten.

Anf. 12 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag konstaterade i mitt första anförande att vapenexporten har ökat kraftigt under senare delen av 1970-talet. Alla vet att den ökade mycket kraftigt fram till 1981. Det var en mycket oroande ökning, därför att

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

vi snabbt tog oss upp från en nivå kring 0,5 % av totalexporten till 1,5 % 1980.

Jag sade också i mitt första anförande, vilket Rune Ångström borde ha lyssnat på, att det nu redovisas ett trendbrott, att vi har fått nya siffror just inför justeringen av utskottsbetänkandet som visar en sänkning för år 1981, jämfört med 1980, ned till 1,10 à 1,15 % av totalexporten. Jag sade att vi får se hur det går, om trenden står sig eller om det är ett tillfälligt brott. Det kan vara affärer som är kontrakterade som faller ut, osv.

Vad vi vet är att från 1977 och fram till 1980 har det varit en kraftig ökning. Vi skrev vår motion, där vi talar om vapenexportens ökning, i januari. Som Rune Ångström väl vet, fanns det då ingen statistik tillgänglig i full omfattning, så det är ingenting märkvärdigt.

Därför tycker jag fortfarande att det är felaktigt när Rune Ångström uppmanar mig att läsa på. Jag har faktiskt redovisat de nya siffrorna i mitt första anförande, och det borde Rune Ångström ha lyssnat på litet bättre.

Sedan detta med beroende. Vi får som sagt se hur det går. Vi har tagit upp två exempel som nu är aktuella, JAS-projektet och Boforsaffären DIVAD-projektet, som i alla fall preliminärt genomförts med USA. Om det kommer till stånd, får vi kanske en kraftig ökning av den svenska vapenexporten, och då kommer det också att bli bindningar, som jag varnat för tidigare i mina anföranden. Det är vad jag har sagt, och det står jag för fortfarande.

Anf. 13 RUNE ÅNGSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag tycker det är bra att Oswald Söderqvist fick detta replikskifte, för nu har han haft tillfälle att i mycket stor utsträckning modifiera det anförande han höll i talarstolen för en stund sedan.

Jag vill också påpeka, Oswald Söderqvist, att det i utskottsbetänkandet finns en siffra för 1981 års krigsmaterielexport. Den är klart lägre än den siffra som står för 1980. Den är något högre än den nya siffra som kommit fram efter det att man hade gått igenom handlingarna för 1981.

Sedan vill jag kort återkomma till vad Oswald Söderqvist sade beträffande offensiva och defensiva vapen.

Jag tycker att Oswald Söderqvist slår in öppna dörrar. Det är ju klart utsagt i propositionen att det är den förmodade vapenanvändningen som skall vara det avgörande. I realiteten har begreppen offensiva och defensiva vapen tagits bort. Det framgår klart av propositionstexten, och det framgår också av utskottets skrivning.

Där finns klara anvisningar att både s. k. offensiva och defensiva vapen skall vara underkastade en totalbedömning. Med detta tycker jag att Oswald Söderqvists önskemål till alla delar är uppfyllda.

Anf. 14 Handelsministern BJÖRN MOLIN:

Herr talman! Tilltron till Sveriges neutralitetspolitik är avhängig av landets vilja och förmåga att försvara sitt oberoende vid ett angrepp av främmande makt. För detta krävs ett starkt försvar. Försvarets styrka är i sin tur

beroende av tillförseln av modern materiel. Vi kan visserligen aldrig komma ifrån att en viss del av vår försvarsmateriel måste importeras. Men vi bör undvika att vi till följd av den nödvändiga krigsmaterielimporten kommer i ett sådant beroendeförhållande att våra säkerhetspolitiska mål kan ifrågasättas. Vi måste därför inom Sverige upprätthålla en tillverknings- och underhållningskapacitet som fyller de krav en krissituation kan komma att ställa. Att upprätthålla en sådan kapacitet är emellertid mycket kostnadskrävande. För att hålla den industriella beläggningen på önskvärd teknisk nivå och till överstigliga kostnader krävs därför också en viss export av krigsmateriel. Jag vill samtidigt betona att exporten av krigsmateriel aldrig får bli något självändamål. Den är enbart ett stöd för de säkerhetspolitiska målen. Vår försvarsindustri skall i allt väsentligt vara anpassad till våra egna behov.

Jag noterar att utrikesutskottet har anslutit sig till detta grundläggande synsätt och att socialdemokraternas talesman i debatten här tidigare, Olle Göransson, gjorde detsamma.

Det är utomordentligt värdefullt att det i Sverige råder en bred enighet härom och om principerna för den svenska exporten av krigsmateriel. Dessa principer är av gammalt datum och har på nytt funnit uttryck i den översyn av 1971 års riktlinjer som nyligen skett i krigsmaterielexportkommittén.

Regeringens proposition följer de förslag som lagts fram i betänkandet från 1979 års krigsmaterielexportkommitté. Kommitténs förslag – om vilket rådde politisk enighet – innebär en viss skärpning i förhållande till nu gällande riktlinjer. De grundläggande bestämmelserna om utförsel av krigsmateriel fastläggs i lag. Så blir också fallet vid försäljning till utlandet av tillverkningsrättigheter avseende krigsmateriel samt när det gäller inom riket anordnad militärt inriktad utbildning av utländsk medborgare. I samtliga fall gäller i princip förbud. För varje undantag krävs tillstånd av regeringen. Lagstiftningsförslagen har lagts fram mot bakgrund av de erfarenheter som gjorts under det senaste årtiondet.

1979 års krigsmaterielexportkommitté har också ingående granskat tillämpningen av de riktlinjer som antogs av riksdagen 1971 och funnit att de tillämpats med en hög grad av restriktivitet. Krigsmaterielexportkommitténs genomgång av tillämpningen av riktlinjerna visar också att besluten om utförseltillstånd fattats helt enligt de av riksdagen fastlagda riktlinjerna. I regeringens proposition betonas också värdet av kontinuitet i den svenska inställningen till export av krigsmateriel.

Det bör emellertid uppmärksammas att såväl i kommittébetänkandet som i propositionen finns förslag och påståenden som kan ses som kompletteringar och preciseringar till gällande riktlinjer. De berör i hög grad frågor som under de gångna åren tagits upp både här i kammaren och i den allmänna debatten.

En sådan fråga gäller distinktionen mellan krigsmateriel av utpräglat defensiv karaktär och krigsmateriel i övrigt. I varje exportärende måste man pröva köparlandets inrikespolitiska förhållanden och utrikespolitiska situation, materielens beskaffenhet och det sätt på vilket materielen kan förväntas

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

bli använd. I likhet med kommittén anser regeringen att ökad vikt tillmäts totalbedömningen vid ställningstaganden i krigsmaterielfrågor. I regeringens proposition framhålls dessutom att bedömningen i varje enskilt fall måste styras av riktlinjernas övergripande princip om restriktivitet. Propositionen preciserar på denna punkt riktlinjerna just i restriktiv riktning.

Jag vill i anslutning till detta också framhålla att i den totalbedömning som görs i varje exportärende prövas mycket ingående frågan om förekomsten av förtryck av de mänskliga rättigheterna i strid med FN-stadgan och FN:s deklaration och konventioner på området. Det kan ibland leda till svåra avvägningar. Kommittén har i sammanfattningen till betänkandet lagt särskild vikt vid denna punkt. I propositionen stöds detta synsätt genom betoningen av den övergripande principen om restriktivitet vid tillståndsgivningen.

Förslaget om att utse ett antal fristående tekniskt-vetenskapliga experter som rådgivare till krigsmaterielinspektören vad beträffar besvärliga tekniska avgränsningsproblem och förslaget att regeringen fortlöpande inhämtar utrikesnämndens råd i frågor som rör länderval och samarbetsavtal samt i övrigt i större ärenden av principiell innebörd, bidrar till att öka den parlamentariska insynen i krigsmaterielexportärendena.

Regeringens proposition innebär i detta avseende en klar målinriktning: att utrikesnämnden i ökad utsträckning skall underställas frågor som rör krigsmaterielexporten. Låt mig göra några korta kommentarer i övrigt när det gäller frågan om insyn och samråd på det här området, eftersom det har berörts tidigare i debatten.

Flera olika instanser har möjlighet till insyn vid tillståndsgivningen av den svenska krigsmaterielexporten.

Den konstitutionella kontrollen över krigsmaterielexporten utövas självfallet av riksdagen genom dess konstitutionsutskott. Konstitutionsutskottet får vid sin granskning, som kan gälla såväl enskilda ärenden som en mera allmän översyn, tillgång till hela det beslutsunderlag som förelegat vid beslutstillfället.

Också utrikesutskottet har möjligheter till insyn i krigsmaterielexportfrågor genom sedvanlig ärendebehandling eller på eget initiativ.

Genom förslaget att aktivera utrikesnämndens befattning med frågor som rör krigsmaterielexporten vill regeringen förstärka rådgivningen före beslutsfattandet i frågor som rör samarbetsavtal och även i övrigt i större ärenden av principiell innebörd, dit vi också räknar frågor som rör export av större omfattning. Om detta nödvändiggör att utrikesnämnden sammanträder oftare än hittills, får det självfallet ske.

Herr talman! Starka skäl talar för att denna ordning bör prövas och tillåtas ge erfarenheter, innan en eventuell översyn av formerna för parlamentarisk insyn och inflytande ånyo utreds.

Jag vill vidare framhålla att regeringen – vilket också understrukits i propositionen – anser det önskvärt att informationen om krigsmaterielexportens omfattning och länderfördelning ges offentlighet så långt det är möjligt med hänsyn till utrikespolitiska och kommersiella sekretessskäl.

Frågan bereds f. n. inom handelsdepartementet, och vi avser att återkomma med förslag om formerna för en bredare information på detta område.

Jag vill emellertid redan nu – mot bakgrund av vad utskottet anfört – begagna tillfället att ge riksdagen viss information om krigsmaterielexportens omfattning och länderfördelning.

Det var min avsikt att här försöka visa två tabeller om exportens omfattning och länderfördelning. De tekniska anordningarna kanske inte möjliggör en så särskilt illustrativ belysning, men detta material finns tillgängligt i den skrivna versionen av mitt anförande. Jag skall här lämna några uppgifter från denna tabellariska sammanställning.

Den visar att krigsmaterielexporten, räknad som andel av den totala svenska exporten, under lång tid har legat på en låg nivå. Genomsnittssiffran för 1970-talet blir 0,92 %. Under den tioårsperiod som det här rör sig om har krigsmaterielexporten ökat från 0,9 till 1,1 % av den totala exporten. Totalt sett är det alltså inte någon dramatisk förändring. Men som synes har en viss ökning av krigsmaterielexporten skett under den angivna tioårsperioden. År 1980 noterades en ganska kraftig, tillfällig ökning, som förde upp krigsmaterielexporten till ungefär 775 miljoner räknat i 1968 års priser och till drygt 2 miljarder i löpande priser. Det utgjorde ca 1,5 % av vår totala export. Förra året, 1981, kunde vi däremot konstatera en ganska kraftig tillbakagång.

Detta möjliggör slutsatsen att det är en ganska liten ökning av krigsmaterielexporten, räknat i fast penningvärde, som har skett under dessa tio år.

Som framgår av denna sammanställning blir ökningen ganska kraftig, om man mäter den i löpande priser – från ungefär 300 miljoner till drygt 1,5 miljarder förra året. Denna ökning av krigsmaterielexporten, mätt i löpande priser, förklaras huvudsakligen av två faktorer. Den ena är självfallet inflationen. En annan faktor som väger tungt är den fördyring av materielen som skett genom bl. a. införande av sofistikerad elektronik och optronik. Under 1970-talet har exempelvis luftvärnspjäser, som har varit en viktig del av den svenska krigsmaterielexporten, blivit sex sju gånger dyrare. Slutsatsen av detta är alltså att ökningen av exporten mätt i volym är vida mindre än den ser ut att vara mätt i löpande priser. Jag kan också tillägga att de uppgifter som vi har tillgängliga om exporten hittills i år tyder på att vi i år skulle få en, jämfört med 1981 och räknat i fast penningvärde, ungefär oförändrad krigsmaterielexport.

Jag har ytterligare en tabell över länderfördelningen, och jag hoppas att något av vad som där framgår är tillgängligt här i kammaren på bildskärmen. Jag vill göra några kommentarer också till denna tabellariska sammanställning.

Svensk krigsmateriel har sedan 1970 per år exporterats till som lägst 33 och som högst 43 olika länder. Västeuropa är den dominerande mottagarregionen. Den svarade under 1970-talet för tre fjärdedelar av vår export. Exporten till Nord- och Sydamerika har hela tiden legat på en låg nivå. För Sydamerikas del återspeglas i tabellen försäljningen av kryssaren Göta Lejon till Chile i början av årtiondet. Bakom siffran 6 % av totalexporten till

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

Sydamerika år 1980 ligger försäljningen av patrullbåtar till Trinidad och Tobago, som har hänförs till den sydamerikanska regionen.

De höga siffrorna för Asien som mottagare av krigsmateriel i slutet av 1970-talet är ett resultat av försäljning av Spicabåtar till Malaysia. Siffran 10 % för Afrika år 1980 beror till största delen på försäljning till Tunisien.

Låt mig avslutningsvis få påpeka att de nordiska ländernas procentuella andel av den svenska krigsmaterielexporten till europeiska stater i genomsnitt under 1970-talet var 44 %, vilket innebär att en dryg tredjedel av den svenska vapenexporten går till våra nordiska grannländer. Om man därtill fogar tre ytterligare länder, nämligen Schweiz, Österrike och Jugoslavien, finner man att denna länderkrets under 1970-talet har mottagit drygt hälften av hela vår krigsmaterielexport.

Anf. 15 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill ställa ett par frågor till handelsministern. Framför allt när det gäller detta med bindningarna, som vi har haft många debatter om tidigare, vill jag ta upp JAS-frågan igen. Jag anser att den hör hemma i denna debatt – oavsett vad vi tycker om det svenska försvarets utformning vilken, som jag sade, inte skall diskuteras i dag – i samband med frågor om svensk krigsmaterielproduktion, svensk militär industriell tillverkning och det internationella samarbete som finns där. Jag vill fråga handelsministern, precis som jag har frågat andra debattörer här: Hur ser handelsministern på risken för att vi genom JAS-projektet kan komma i den situationen att vi något längre fram får se t. ex. Frankrike, som är med i detta samarbete, som säljare av komponenter i JAS-systemet, tillverkade i Sverige, till sådana stater där vi egentligen inte alls skulle vilja uppträda som säljare, enligt våra bestämmelser?

Detta är alltså ett nytt problem. När det gällde Viggen vet vi att handelsministerns företrädare en gång hindrades att sälja Viggenplan till Indien på grund av att USA sade nej, därför att det där fanns komponenter som USA inte ville se sålda till Indien, eller kanske till någon annan stat. I fråga om JAS kan vi alltså råka i det predikamentet att svensktillverkade delar eller hela system kan säljas till någon stat, som vi egentligen inte skulle sälja till om vi följde våra bestämmelser.

Hur ser handelsministern på de bindningar som detta nya förfaringsätt beträffande JAS-projektet kan föra oss i? Jag tycker att det är en mycket viktig principiell fråga, som i allra högsta grad har med krigsmaterielexport att göra. Det skulle vara välgörande att få ett klarläggande svar från handelsministern.

Sedan vill jag ytterligare en gång ta upp Boforsaffären med USA som – det vet vi – ju fortfarande är preliminär. Jag tänkte alltså på DIVAD-systemet, som är Bofors stora order – kanske den största genom tiderna. Hur kan handelsministern inrymma ett godkännande av den affären i bestämmelserna och riktlinjerna – både sådana bestämmelserna var förut och som de kommer att se ut efter det att detta förslag har gått igenom? Är det möjligt att, med

åberopande av de svenska bestämmelserna om att man icke skall sälja till stater som är inblandade i konflikter eller riskerar att indras i sådana, sälja Bofors luftvärnssystem till USA? Detta är också en mycket viktig principiell fråga.

Jag skulle vilja att handelsministern utvecklade detta litet.

Anf. 16 Handelsministern BJÖRN MOLIN:

Herr talman! Jag skall omedelbart svara Oswald Söderqvist. Jag är inte alldeles säker på hans avsikter.

När det gäller JAS-projektet får riksdagen möjlighet att diskutera det grundligare nästa vecka. Det regeringsförslag som där föreligger är ett uttryck för att vi, även om vi alltid får räkna med att en del komponenter som ingår i den här produktionen får tillverkas utomlands, har försökt att förlägga en betydande del av denna produktion till Sverige. Det innebär en lägre grad av bindning än om vi skulle ha gjort oss helt beroende av tillförsel från utlandet av motsvarande materiel. Det är alltså ett uttryck för den grundsyn som jag inledningsvis redovisade i mitt anförande, nämligen att om vi skall kunna upprätthålla vår neutralitetspolitik, kombinerad med ett starkt försvar, krävs en viss tillverkning i Sverige för att vi inte skall göra oss alltför beroende av krigsmaterieltillförsel från utlandet. Jag menar alltså att om vi på det viset gjorde oss ännu mera beroende än vi är i dag av tillförseln utifrån vore det, med utgångspunkt i våra grundläggande säkerhetspolitiska målsättningar, en nackdel.

Jag vill sedan bara tillägga att i den proposition som nu har framlagts och som får utrikesutskottets stöd utvidgas de generella utförselbud som vi har till att också omfatta licenstillverkning. Det innebär att en licenstillverkning utomlands inte kommer att kunna ske med mindre än att regeringen har gett sitt tillstånd till det. Det ser jag som en värdefull förstärkning av våra regler när det gäller utförsel av krigsmateriel.

Anf. 17 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Handelsministern kringgår frågan litet. Här rör det sig om något principiellt nytt. Vi har alltså gått in i ett samarbete på krigsmaterielproduktionsområdet med tre stora västeuropeiska stater och USA. Det är ett samarbetsprojekt. Något sådant har vi inte haft förut. När det har gällt t. ex. Viggen har vi köpt delar och satt ihop planen här hemma i Sverige. Nu har vi gått in i ett militärt industriellt samarbete. Detta är någonting nytt i den svenska krigsmaterielproduktionens historia.

Det har talats om att vi skall tillverka här hemma. Visst är det klart. Men det intressanta är att svensktillverkade delar genom detta internationella samarbetsprojekt med JAS kan komma att försälgas av någon av de andra staterna i samarbetsgruppen till länder dit vi egentligen inte alls skulle vilja sälja svensk krigsmateriel. Det är detta som är det nya, och frågorna kring detta har inte handelsministern svarat på.

Det är skillnad mellan en affär med Viggen, som stoppas på grund av att det finns utländska delar i det planet, och en eventuell försäljning från

Torsdagen den
27 maj 1982

*Krigsmateriel-
export*

exempelvis Frankrike av delar till JAS-plan – eller hela planet, vad vet jag – där det i stor utsträckning ingår svensktillverkade komponenter. I det fallet hjälper det ju inte med licensförfarande o. d. Det passar väl inte in i samarbetsprojektet om JAS. Det samarbetet bygger väl inte på sådana principer att man kan göra förbehåll om att någon vidareförsäljning inte får ske. Det är ju ett industriellt samarbete.

Detta är en viktig, ny principiell fråga som bör benas upp ytterligare.

Anf. 18 SVEN-ERIK NORDIN (c):

Herr talman! Låt mig allra först understryka värdet av den breda enighet som utrikesutskottets betänkande i krigsmaterielexportfrågan speglar. Låt mig vidare som siste talare på talarlistan säga att också den debatt som här har förts har präglats av en mycket stor enighet om de principiella och viktiga frågorna. Jag noterade som speciellt intressant att också vpk:s representant, Oswald Söderqvist, klart sade ut att vi i vårt land måste upprätthålla ett starkt försvar, så långt vi har råd med det, och att vi därmed måste upprätthålla en krigsmaterielproduktion och därmed även en viss vapenexport.

De socialdemokratiska reservationer som är fogade vid betänkandet ändrar inte denna bild, eftersom de inte på något sätt avviker från den principiella synen på hur den svenska vapenexporten skall vara inriktad. Den svenska linjen, om jag får kalla den så, beträffande försvars- och säkerhetspolitiken liksom utrikespolitiken bärs alltså upp av riksdagspartierna också i fortsättningen. Det är bra. Och det är nödvändigt, ty sedan den här lagen och riktlinjerna är fastställda följer ju åtskilliga år av tillämpning. Krigsmaterielexport är nu en gång för alla ett av de mest ömtåliga ting som en nation kan syssla med. Åtskilligt kan bestämmas i skrift och lag, men mycket måste bedömas från fall till fall – men med en totalbedömning.

Jag gör detta konstaterande med utgångspunkt i de erfarenheter jag fått i arbetet inom krigsmaterielexportkommittén, där vi förvisso hade ambitionerna att utforma ännu mer preciserade regler men måste konstatera att mycket måste lämnas till ett bedömningsförfarande. I sådana lägen – och det kommer säkert att uppstå många sådana lägen – är det viktigt att regeringen dels skall kunna gå tillbaka till den principiella grundton som präglade debatten den 27 maj 1982, dels skall kunna rådgöra med oppositionen.

Dagens beslut kommer att betyda en uppstramning av bestämmelserna. Från centerpartiets sida hälsar vi det med tillfredsställelse. Vi har varit kraftigt pådrivande i arbetet att åstadkomma bättre precisering. Vi har också drivit på för att krigsmaterielexporten i fortsättningen skall regleras genom lag och inte endast genom riktlinjer. Vi tog upp den frågan redan i mitten av 1970-talet. Inledningsvis rönt vi inte så stor framgång. Så småningom – det var först 1979 – var också socialdemokraterna redo att ansluta sig till kravet på en ny utredning.

Det är detta enhälliga utredningsbetänkande som nu ligger till grund för den aktuella propositionen. Jag vill i det sammanhanget som ledamot av den här utredningskommittén gärna betyga att kommittén på ett mycket förtjänstfullt sätt leddes av socialdemokraten Sven Andersson. Det var

värdefullt också på grund av hans erfarenheter både som försvarsminister och som utrikesminister. Jag understryker: Vi kunde lämna ett enhälligt betänkande.

Vi mötte i utredningen åtskilliga problem. Ett av de problemen har det sagts en del om i dag, nämligen frågan om behovet av en alldeles speciell nämnd, som skulle syssla med vapenexportfrågor. Det är bra att det inte längre är någon som kräver att denna nämnd skall ha en beslutande funktion. Det fanns en tid när man var inne på de tankarna i Sveriges riksdag, men för tio år sedan klargjordes att detta skulle vara en helt främmande fågel i vårt konstitutionella system. Det är regeringen och endast regeringen som skall fatta besluten. Det är också av regeringen som man skall utkräva ansvaret för de beslut som fattas i krigsmaterielfrågor liksom i andra frågor.

Men vi mötte två problem i alla fall.

Det ena var problemet: Hur särskiljer man civil materiel från militär materiel? Hur klarar man det problemet när de här sakerna mer och mer sitter ihop och när den tekniska utvecklingen går så snabbt? Vi ansåg att detta inte var någonting som lekmän kunde klara på egen hand. Av det skälet kom förslaget om att man till regeringskansliet skulle knyta en grupp av tekniska experter, som skulle kunna klara denna gränsdragning, sett ur teknisk synpunkt.

Återstår då att lösa problemet med de råd som regeringen kan behöva. En vapenexportfråga är alltid en fråga om ett länderval. Det är en del av den svenska utrikespolitiken. När det gäller svensk utrikespolitik är det en gammal god tradition att den skall drivas i samförstånd mellan regering och opposition. Det är av det skälet som vi har vår utrikesnämnd, och det är av det skälet som denna fungerar så bra som den gör. Den är ett forum för förtroligt samråd. Detta kan tillämpas också i dessa frågor.

Här har det ansetts att det skulle bli en stor arbetsbelastning för utrikesnämnden att syssla med frågor om vapenexport. Jag tror uppriktigt sagt inte det. Jag ser inte framför mig att vi skall vidga kretsen av mottagarländer. Jag tror inte att de bestämmelser som vi nu är i färd med att anta kommer att betyda att den svenska vapenexporten skall bli större i framtiden. Tendensen är f. ö. att den återgår till en ganska rimlig nivå. Därför tror jag inte att utrikesnämnden behöver dra sig för att ta detta ansvar.

Nu skall man väl notera att den socialdemokratiska reservationen är mycket försiktigt skriven. Man kräver bara en utredning, trots att problemet nyss är utrett. Då kanske kravet inte är så allvarligt menat. Men det måste man väl ändå få säga i detta sammanhang att det skulle bli ett konstigt dubbelkommando om man skulle hålla sig med två rådgivande nämnder i sådana här viktiga frågor, både utrikesnämnden och dessutom en annan politikernämnd, som skulle syssla med exakt samma sak.

Låt mig sedan bara helt kort notera ett uttalande som socialdemokraternas talesman Olle Göransson gjorde. Han var inne på att vi nu också får ett förbud mot att ge utländska medborgare militär utbildning utan samband med vapenexport. Han nämnde då Telub-affären, som – som han sade – hade

skötts på ett uruselt sätt av regeringen. Han var dock försiktig nog att inte nämna vilken regering som hade skött Telub-affären uruselt. Som bekant tillkom Telub-affären på Palmeregeringens tid. Det var då man träffade det olycksaliga samarbetsavtalet, protokollet mellan Sverige och Libyen, som sedan födde Telub-affären. Det goda har dock Telub-affären haft med sig att uppmärksamheten riktats på denna oreglerade del av – kan man säga – vapenexporten. Det blir nu omöjligt med sådana affärer för enskilda företag och andra. Och det tror jag att vi tillsammans skall vara belåtna med.

Vi får i fortsättningen en lag som reglerar vapenexporten. Och jag ser ett värde i detta, eftersom det ökar riksdagens möjligheter att utöva sin kontrollmakt. Den kan utövas på flera sätt. Utrikesutskottet har möjlighet till insyn i krigsmaterielexportaffärerna, och konstitutionsutskottet har skyldighet att utöva denna tillsyn och granska de affärer som är gjorda. Sätter man detta tillsammans med utrikesnämndens arbete tror jag nog att man skall kunna notera att vår vapenexport ingalunda sker på något oreglerat och mystiskt sätt.

Låt oss sedan se på framtiden. Sverige är en liten nation. Det betyder i det här sammanhanget att våra möjligheter att självständigt utveckla egna vapensystem på sikt blir mindre och mindre. Vi kan inte bära upp de långa serierna. Det i sin tur leder till att vi kommer att bli tvungna att i större utsträckning än hittills teckna samarbetsavtal med andra länder.

Vad är det då för länder som står till buds? Det skall helst vara neutrala länder i Europa, alliansfria stater helst. Då skulle vi inte ha fler än Schweiz och Österrike att välja på, men det är naturligtvis en för liten krets.

Jag skall inte sticka under stol med att jag med oro ser fram mot en utveckling som innebär att vi tvingas till samarbete med sådana länder som är knutna till allianser av olika slag, kanske t. o. m. med länder som vi inte på något sätt kan säga är våra grannar. Samarbetsavtal skapar nämligen ett beroendeförhållande. Och vad det allra sist kan leda till skall jag inte spä om.

Å andra sidan skulle vi – om vi inte hade egen krigsmaterielproduktion – vara helt och hållet bundna till de länder från vilka vi måste importera våra vapen – det må vara flygplan eller annat. Det är också ett beroendeförhållande som på sikt skulle vara oerhört mycket mera farligt.

Detta leder mig fram till slutsatsen att vi får leva med vår vapenexport, med allt vad den innebär på gott och ont.

Jag ber slutligen, herr talman, endast att få yrka bifall till utskottets hemställan på samtliga punkter.

Anf. 19 OLLE GÖRANSSON (s):

Herr talman! Herr Nordin gör en del misstolkningar av vår reservation. Vi menar inte att man skall använda sig av både utrikesnämnden och ett nytt samrådsorgan. Vi menar att en utredning skall se över vilket som är lämpligast.

Jag tror att inte ens Sven-Erik Nordin och hans kamrater i kommittén kom

ifrån problemet med att den nya lagstiftningen, som medför en restriktivare hållning, kommer att ställa större krav på utrikesnämnden. Att så kommer att ske har också handelsministern tidigare i dag sagt. Därför menar vi att det är viktigt att man snarast tar initiativ till att se över detta samrådsorgan hos regeringen.

När det gäller mitt uttalande om Telub-affären kan jag hänvisa till konstitutionsutskottets granskning av vem som gjorde rätt och vem som gjorde fel och vem som tog för lång tid på sig för att ingripa.

När det gäller vårt förslag att också utrikesutskottet skall ha en aktiv roll i den granskning som sker vill jag säga att den skall ses som någonting vid sidan om den rent konstitutionella värdering som konstitutionsutskottet varje år gör av regeringens handlande. Med vårt förslag att utrikesutskottet skall ha insyn menar vi att ministern varje år skall avge en promemoria om vad som har förekommit i dessa affärer och som utrikesutskottet skall ha möjlighet att yttra sig över. Det är inte så – det vet handelsministern lika väl som jag – att man tar sådana initiativ kontinuerligt, även om den möjligheten finns. Det vore därför bättre om det var inskrivet att utrikesutskottet varje år skall granska dessa ärenden.

Anf. 20 SVEN-ERIK NORDIN (c):

Herr talman! Jag är alldeles övertygad om att Olle Göransson har läst på väl i de här frågorna. Han har säkert mer än en gång tittat igenom utredningsbetänkandet. Jag tror att han är ense med mig i bedömningen att vad som där lyfts fram som en väsentlig fråga är ländervalet. Det är det helt avgörande.

Ländervalet grundar sig på de rapporter som kommer från våra beskickningar ute i världen. Därefter vägs dessa bedömningar samman till ett råd, som i första hand utrikesnämnden ger.

Jag tror uppriktigt sagt inte, Olle Göransson, att man kan leta upp en grupp riksdagsledamöter som är mera lämpade att ge ett riktigt råd när det gäller ländervalet för vapenexport än just utrikesnämndens ledamöter. Jag tror inte heller – jag upprepar det – att vår vapenexport i framtiden skall ha så stor omfattning att utrikesnämnden blir överlastad. Vad vi diskuterar är ju inte något småkrafts som att man säljer en älgstudsare eller ett tävlingsvapen till ett annat land – det är fråga om vapen i egentlig mening och vapensystem. De frågorna kan inte bli särskilt många.

Allra sist noterar jag att Olle Göransson godkänner konstitutionsutskottets granskning av Telub-affären.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 2 (åtgärder mot ökning av vapenexporten, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 15 för motion 1585 av Lars Werner m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Torsdagen den
27 maj 1982

*Sydafrika och
Namibia*

Mom. 4 (riktlinjer för vapenexporten)

Utskottets hemställan bifölls med 295 röster mot 15 för motion 2445 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 5 (samrådsforum för frågor om krigsmaterielexport)

Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 154 för reservation 1 av Gertrud Sigurdsen m. fl.

Mom. 6 (information om den svenska krigsmaterielexporten)

Utskottets hemställan bifölls med 156 röster mot 154 för reservation 2 av Gertrud Sigurdsen m. fl.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

4 § Sydafrika och Namibia

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1981/82:22 om Sydafrika och Namibia.

Anf. 21 Handelsministern BJÖRN MOLIN:

Herr talman! I den skrivelse som regeringen överlämnat till riksdagen lämnas en redogörelse för svenska företags verksamhet i Sydafrika och Namibia. Avsikten med skrivelsen är att publicera uppgifter som ger en tillförlitlig bild av utvecklingen i väsentliga hänseenden inom varje enskilt svenskt företag med verksamhet i Sydafrika och Namibia. Det är första gången som regeringen utarbetat en sådan redogörelse.

Uppgifterna i redogörelsen bygger på de redovisningar som företagen i kontrollsyfte är skyldiga att lämna till kommerskollegium. Dessa redovisningar innehåller information om bl. a. produktion, omsättning, antal anställda, rörelsens resultat samt företagna investeringar i Sydafrika. Redovisningarna avser förhållandena år 1980, dvs. det första hela räkenskapsår som lagen varit i kraft. Kommerskollegium här i sin tur gjort en sammanställning över denna information och utarbetat en rapport till regeringen.

Lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia trädde i kraft den 1 juli 1979. Hösten 1980 uttalade sig riksdagen för en genomgång av lagens tillämpning. I december samma år tillsatte den dåvarande handelsministern en särskild utredare med uppdrag att företa en sådan genomgång. Sydafrikalagsutredningen skulle också kartlägga möjligheterna för Sverige att vidta åtgärder på andra områden, exempelvis överföring av teknologi. Genomgången skulle vidare belysa hittillsvarande erfarenheter och effekter i lagen bl. a. i syfte att konstatera eventuella luckor i bestämmelserna. I december förra året beslöt jag att ändra utredningens sammansättning till en parlamentarisk kommitté. Till ny ordförande utsågs dåvarande ambassadö-

ren i Paris, Sverker Åström. Kommittén har fått i uppdrag att arbeta skyndsamt.

Ett väsentligt syfte med 1979 års lag var att skapa opinion för att öka det politiska trycket på den sydafrikanska regimen och därigenom bidra till en samhällsförändring i Sydafrika. Genom denna ensidiga åtgärd hoppades man kunna inspirera andra stater till efterföljd. I sista hand hoppades man på att en efterföljd från andra stater även skulle innebära ökat tryck på FN att vidta ytterligare åtgärder mot Sydafrika.

En rad åtgärder har vidtagits för att sprida information om den svenska lagen i utlandet. En engelsk utgåva av lagen tillställdes de svenska beskickningarna kort efter dess antagande. Lagen har också berörts i olika svenska anföranden i FN:s generalförsamling i samband med att krav rests på sanktioner. Den skrivelse som regeringen nu utarbetat finns också att tillgå på engelska.

Det var ett viktigt steg som folkpartiregeringen tog när den föreslog ett investeringsförbud för svenska företag i Sydafrika och Namibia. Det var en klar markering av vår syn på apartheidpolitiken och ett viktigt steg mot en isolering av Sydafrika.

Enligt min bedömning har Sydafrikalagen emellertid vissa uppenbara svagheter. Den var en helt ny form av lagstiftning, och det är därför inte överraskande att det finns kryphål och andra ofullkomligheter i lagen.

Ett särskilt problem skapas av det faktum att etablering av svenska bolag i Sydafrika indirekt kan sägas ha skett genom att svenska företag köpt bolag som i sin ägo haft sydafrikanska bolag. Det är en form av etablering som inte beaktades vid utarbetandet av lagen. Sydafrikalagsutredningen har, som jag tidigare nämnde, till uppgift att se över tillämpningen av lagen och föreslå eventuella ändringar och kompletteringar för att komma till rätta med lagens svagheter. Även denna problematik med indirekta företagsförvärv kommer då att studeras av utredningen.

För en allt större internationell opinion framstår det som tydligt att förändringar av det sydafrikanska samhället – från ett förnedrande rasåtskillnadssystem till en demokrati med frihet och rättvisa – måste till för att undvika ökad spänning och våld i området. Det sydafrikanska samhällssystemet är unikt i världen genom att större delen av befolkningen på grund av sin hudfärg är fråntagen grundläggande fri- och rättigheter. Sverige och många andra stater har sedan länge hävdats att genom en isolering av Sydafrika kan det tryck skapas som kan leda till politiska förändringar. Det är i det perspektivet den svenska lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia skall ses.

Anf. 22 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk):

Herr talman! Liksom den 1 juli 1979, när lagen om förbud mot investeringar i Sydafrika och Namibia trädde i kraft, består apartheid i Sydafrika, vilket innebär en diskriminering av majoriteten av folket på grundval av dess hudfärg. Det är ett brutalt rasförtryck, som samtidigt är

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

*Sydafrika och
Namibia*

Torsdagen den
27 maj 1982

*Sydafrika och
Namibia*

kopplat till ett ekonomiskt och socialt förtryck, vilket håller hela folkets majoritet i eländiga förhållanden.

Det har skett förändringar sedan lagen antogs av den svenska riksdagen, men dessa förändringar bedömer jag har varit av negativ karaktär. Den sydafrikanska regimen militariserar alltmer. Militära undantagslagar har införts, som undan för undan förvandlar samhället till ett militärläger. Regimen företar öppna angrepp mot grannstater, bl. a. mot Angola som är utsatt för ett regelrätt angreppskrig.

Dessa negativa förändringar har inneburit verkningar också för de svenska företag som är verksamma i Sydafrika. De svenskägda företagen har dragits allt längre in i Sydafrikas militärindustriella komplex. De tvingas betala en del av den sydafrikanska militärapparaten, som alltså används för en öppen aggression. De tvingas ställa upp s. k. säkerhetsstyrkor i företagen osv. Deras produkter används i betydande utsträckning inom den militära apparaten.

Dessa moment, som är nya sedan lagen antogs, är starka skäl för de krav på en skärpning av lagen som har framkommit på olika håll inom den svenska opinionen. Därtill kommer ju att de svenska företagens investeringsvolym under de år som lagen har varit i kraft inte har minskat på något påvisbart sätt. Lagen har i huvudsak visat sig verkningslös, vilket är ett ytterligare skäl för kravet på en skärpning.

Om man ser på det siffermaterial som nu presenteras av regering och kommerskollegium och som bygger på företagens egna uppgifter, visar det sig att det har skett en utomordentligt stark ökning av de svenskägda företagens omsättning mellan 1976 och 1980. Omsättningen har ungefär fördubblats. Helt klart är emellertid att det finns betydande luckor i lagen, vilka medför att den redovisning som vi har fått i riksdagen inte ger en tillfredsställande bild av de svenska företagens verksamhet. Jag är litet förvånad över att utrikesutskottet inte betydligt skarpare påtalar dessa brister i redovisningen. Jag skall peka på några av dessa brister.

Det stora och välkända svenska företaget ASEA har ett företag i Sydafrika, som jag fortfarande vill beteckna såsom ett dotterföretag. Under ett antal år byggde man mycket starkt ut sin verksamhet i Sydafrika. Jag kan såsom ett exempel nämna att ASEA under åren 1970–1976 investerade 82,2 milj. kr. i sin sydafrikanska verksamhet. Men 1980 minskade man sin aktiepost i ASEA Elektrik, som företaget i Sydafrika heter, och man lämnar i dag ingen som helst redovisning till kommerskollegium och regering. Den motivering som man försöker framföra är att ASEA inte längre har något dotterbolag i Sydafrika.

Jag är utomordentligt förvånad över att kommerskollegium, regering och utrikesutskott godtar detta såsom skäl.

Det finns en rad fakta som bestyrker att det fortfarande råder ett dotterbolagsförhållande mellan ASEA och det sydafrikanska företag som jag har nämnt. Den s. k. Isolera Sydafrika-kommittén, ISAK, skrev i december 1981 till handelsministern och påtalade att det finns ett avtal mellan ASEA i Sverige och ASEA i Sydafrika. Inom departementen känner

man också till uppgifterna från en Metallrapport om Sydafrika från december 1980, där det sägs följande: "ASEA Sydafrikas relationer med moderbolaget finns reglerade i ett Managementavtal."

På det sättet kommer det sig att ett företag som 1976 stod för ca en tredjedel av de svenska företagens omsättning i Sydafrika så att säga har gått utanför den svenska Sydafrikalagen. Ett annat företag som inte redovisar sin verksamhet och som inte heller finns med i regeringens rapport är Saab-Scania och dess dotterbolag i Sydafrika, Scania Malcomess, i vilket man har 40 % av aktierna.

Det finns andra brister i redovisningen också. Några företag har företagit mindre investeringar, som det sägs i rapporten från kommerskollegium. Det påvisar och kritiserar kommerskollegium, som säger att det är anmärkningsvärt att detta har ägt rum. Jag citerar ur kommerskollegiums rapport: "Även om det rör sig om mycket små belopp och huvudsakligen tillgångar utan egentlig betydelse i sammanhanget kan enligt kollegiet inte bortses från att investeringsförbudet i dessa fall inte synes ha efterlevts fullt ut."

Jag tycker att handelsministern stryker med hartassen över dessa investeringar, när regeringen sedan gör sin rapport på grundval av kommerskollegiums redovisning.

En del företag har företagit investeringar som de påstår har beslutats och kontrakterats redan innan lagen trädde i kraft. Detta godtar kommerskollegium på ett sätt som jag vill ifrågasätta som ett skäl för att lagen inte skall tillämpas. Det finns alltså stora brister i lagstiftningen, som handelsministern ju själv också här har sagt i sitt inledande anförande.

Men sedan är det en sak till som är synnerligen anmärkningsvärd i det här materialet, nämligen att redovisningen sträcker sig bara fram till den 31 december 1980. I andra fall, när det gäller redovisning av statistiskt material, är man mycket angelägen om att ha så färskt siffermaterial som möjligt. Men det har som bekant gått ytterligare ett helt kalenderår sedan den 31 december 1980, och från det kalenderåret finns det ingen som helst redovisning i skrivelsen från regeringen.

Här är också en utomordentligt allvarlig brist som jag tycker att det är anmärkningsvärt att utrikesutskottet inte skarpare har påtalat i sitt betänkande. Enligt det material som finns är det inte så stora investeringar som har skett, men vi vet å andra sidan från uppgifter i pressen att från årsskiftet 1981 och under de följande månaderna gavs dispenser för synnerligen betydande belopp. Men dessa kommer alltså inte med i underlaget för den debatt som vi skall föra här i dag och som gäller kraven om en skärpning av lagstiftningen.

Jag vill direkt ställa frågan till handelsministern, för jag tycker att det är rimligt att han här öppet redovisar vilka dispenser som sedan har skett, så att riksdagen får också det siffermaterialet på bordet inför den här debatten: Vilka företag har det gällt? Hur stora har dispensererna varit?

F. n. ligger det också omfattande dispensansökningar hos regeringen. Jag tycker att det vore rimligt att det skedde en redovisning också av dessa ansökningar och att vi fick en indikation på hur regeringen avser att ställa sig.

De krav som vi har ställt i vpk-motionen är ju att vi påtalat nödvändigheten av att den sittande Sydafrikautredningen bör få tilläggsdirektiv som innebär:

- att regeringen bör arbeta skyndsamt;
- att en avvecklingsplan för svenska företag i Sydafrika bör utarbetas som även syftar till att hindra skenförsäljningar;
- att de svenska företagens roll i det sydafrikanska militärindustriella komplexet och den s. k. totala strategin bör granskas;
- att teknologiöverföring och industriellt samarbete genom licensgivning eller managementavtal bör förbjudas.

Detta är enligt vår mening utomordentligt viktiga uppgifter för den sittande Sydafrikautredningen, men de är bara delvis medtagna i de direktiv som finns för utredningen.

De skäl som talar för en ekonomisk bojkott av regimen i Sydafrika är emellertid så starka och bristerna i den nuvarande lagstiftningen så uppenbara att vi upprepar vårt krav på en helt ny lag, innebärande total ekonomisk bojkott av Sydafrika. Ett fullständigt lagförslag finns medtaget i motion 937, till vilken jag, herr talman, yrkar bifall.

Anf. 23 PAUL GRABÖ (c):

Herr talman! Utrikesutskottets betänkande 1981/82:22 behandlar fyra motioner och därutöver den regeringsskrivelse 1981/82:173 som handelsministern nyss har berört. I motionerna föreslås ytterligare svenska åtgärder, riktade mot apartheidpolitiken i Sydafrika. Skrivelse 173 innefattar en redogörelse för de svenska företagens verksamhet i Sydafrika och Namibia.

Som det tidigare har framgått här av inläggen åtog sig regeringen, när Sydafrikalagen trädde i kraft, att varje år lämna en redogörelse till riksdagen för de svenska företagens verksamhet i Sydafrika och Namibia. Den nu aktuella redogörelsen avser år 1980 och är den första av de redogörelser som skall komma.

Den tillsatta Sydafrikakommittén har till uppgift att gå igenom de hittillsvarande erfarenheterna av Sydafrikalagen och penetrera vilka möjligheter som står till buds för att utvidga de svenska sanktionerna till andra områden än förbud mot investeringar. Som tidigare nämnts har kommittén nu fått en parlamentarisk sammansättning och arbetar under ordförandeskap av ambassadören Sverker Åström.

Utöver sanktioner i form av förbud mot investeringar i Sydafrika har Sverige under en följd av år verkat för bindande beslut om bojkottåtgärder mot Sydafrika i vad gäller handel och investeringar. I det arbetet har Sverige haft stöd av en stor majoritet inom FN:s medlemsländer. Det har emellertid inte hittills varit möjligt att i säkerhetsrådet uppnå den majoritet för sådana åtgärder som riksdag och regering eftersträvat. Att man inte har lyckats med den saken har både av riksdagen och av regeringen flera gånger beklagats.

Utskottet utgår emellertid ifrån att arbetet kommer att fortsättas med

målsättning att uppnå sådant stöd för de svenska ståndpunkterna att majoritet kan uppnås om bindande beslut från säkerhetsrådets sida om sanktioner i ökad utsträckning mot Sydafrikaregimen.

Även regeringen har givit uttryck för att de internationella påtryckningarna mot Sydafrika bör fortsätta och öka. Senast den 17 mars i år – för ungefär två månader sedan – uttalade utrikesministern här i kammaren att påtryckningarna mot apartheidregimen måste öka och bli mera kännbara för att, som orden föll, "förmå regeringen där att ta reson".

Skrivelse nr 173 har relativt utförligt berörts av handelsministern, och jag har därför ingen anledning att uppehålla mig närmare vid den. Det är uppenbart att den redogörelse som nu har lämnats har vissa brister. Det är riktigt som Carl-Henrik Hermansson har anført att den släpar efter i tiden. Det är angeläget att riksdagen får till sitt förfogande och för sitt studium väsentligt aktuella uppgifter, även om det inte är möjligt att få helt aktuella sådana. Företagens redovisningar måste ju avslutas, och det tar viss tid att förmedla uppgifterna till kommerskollegium och för kommerskollegium att sammanställa dem. Men det bör rimligen vara möjligt att ha färskare uppgifter om företagens aktiviteter än dem som nu föreligger och som avser förhållanden som ligger två år tillbaka i tiden.

Utskottet anser sig ha anledning räkna med att en strävan att förbättra redovisningarna så att de blir effektiva kommer till stånd. Utöver att redovisningarna bör göras mer aktuella är det angeläget att de blir så exakta som möjligt i vad det gäller företagens investeringar, omsättning, antal anställda och andra uppgifter som är relevanta för att ge ett underlag för bedömning av företagens aktiviteter i Sydafrika och Namibia.

Utskottet har också haft anledning att vid sin bedömning ta in i bilden att dessa frågor skall bli föremål för ytterligare utredning och förslag från den sittande Sydafrikautredningens sida. Det är också angeläget att när dispenser ges, skälen för dessa redovisas för riksdagen, så att det icke kan råda något tvivel om vilka effekter dispensererna får. Vidare bör redovisas hur de inverkar på den totala investeringen och produktionsvolymen i svenska företag i Sydafrika.

Herr talman! Utrikesutskottets betänkande nr 22 är enhälligt, och jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 24 JAN BERGQVIST (s):

Herr talman! År 1982 har FN utsett till Året för mobilisering av sanktioner mot Sydafrika. Det är en vädjan från FN:s generalförsamling, inte bara till regeringar och stater, utan också till organisationer, till företag och till oss alla som enskilda individer att visa att vi menar allvar med vår avsky för apartheidpolitiken. FN vill öka trycket mot den sydafrikanska regimen för att försöka pressa fram fria val i Namibia och för att stödja Sydafrikas förtryckta majoritet. Den begär via sin organisation Afrikanska nationalkongressen, ANC, att vi mer och mer skall isolera apartheidregimen.

Rasdiskriminering förekommer tyvärr på många håll i världen – inte heller Sverige är fritt från sådan diskriminering – men i Sydafrika har statsmakterna

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

*Sydafrika och
Namibia*

Torsdagen den
27 maj 1982

*Sydafrika och
Namibia*

satt rasdiskrimineringen i system. Det är ett fullkomligt djävulskt system, som det inte finns motsvarighet till någonstans på jorden. De metoder som regimen använder har skrämmande likheter med dem som Hitler använde på sin tid.

Vad kan vi då göra i Sverige?

Jo, vi kan arbeta internationellt för bindande beslut i FN om bojkottåtgärder.

Vi kan fortsätta med ensidiga svenska sanktioner och försöka bygga ut dem.

Vi kan ge stöd åt befrielseströrelserna ANC i Sydafrika och SWAPO i Namibia.

Vi kan kraftigt öka vårt stöd till flyktingar i södra Afrika. Vi kan ge de s. k. frontstaterna i södra Afrika hjälp att bygga upp sina länder, hjälp att utveckla ett regionalt samarbete och hjälp att få ordning på sin ekonomi, så att de lättare kan stå emot Sydafrikas olika påtryckningar och så att de på alla möjliga sätt stärks i sin kamp för de svartas frigörelse i Namibia och Sydafrika.

Vi kan bilda opinion och skapa en allt starkare solidaritet med de förtryckta i Sydafrika och Namibia.

Att det behövs opinionsbildning förstår man, när det i opinionen största borgerliga partiet i år, i förhållande till vad riksdagen beslutade den 5 maj, vill minska stödet till flyktingar i södra Afrika, vill minska det humanitära biståndet och vill minska stödet till frontstaterna. Sammanlagt rör det sig om minskningar på över 250 milj. kr.

Det är oerhört viktigt både att vi ökar våra konkreta insatser och att vi stärker medvetandet och den allmänna opinionen. Låt oss därför försöka utforma åtgärderna så att de innebär ett effektivt, konkret stöd, men samtidigt hjälper till i opinionsbildningen.

Sydafrikakommittén arbetar nu med att försöka skärpa lagen om investeringsförbud och att vidga sanktionerna till nya områden, som t. ex. överföring av teknologi. Det är viktigt att medan arbetet med lagförslagen pågår den allmänna opinionen får chans att bereda sig inför dessa frågor. Där har regeringen ett särskilt ansvar. Den kan nämligen som ingen annan få tillgång till alla viktiga uppgifter, och den kan också ge det viktigaste sakunderlaget offentlighet.

I propositionen om Sydafrikalagen 1979 sade den dåvarande folkpartistiske handelsministern följande:

”Jag delar utredningens uppfattning om behovet av att företagen åläggs att i enlighet med förslaget upprätta investeringsplan och lämna information. Jag anser även att det är lämpligt att regeringen offentliggör uppgifter om företagens verksamhet på det sätt som utredningen föreslår.”

Vad föreslog då utredningen? Jo, den sade att först och främst behövs informationsskyldighet för företagen för att man skall kunna kontrollera att investeringsförbudet efterlevs. Vidare sade man att det är angeläget att ge garantier för ett så bra sakunderlag som möjligt för en debatt här i landet i Sydafrikafrågan. Man ansåg att regeringen årligen borde publicera uppgifter

som ger en tillförlitlig bild av utvecklingen i väsentliga hänseenden inom varje enskilt företag. Detta kan lämpligen ske i den formen att regeringen varje år till riksdagen lämnar en redogörelse, sade man.

Nu fick vi en redogörelse i mars i år. Den gäller år 1980. C.-H. Hermansson har kritiserat att den bara gäller denna period, men inte ens för den här tiden lämnas en tillräcklig redovisning som tillmötesgår riksdagens önskemål att få ett bra sakunderlag för en debatt i frågan.

Det finns en mängd frågor som man har rätt att ställa men som man inte kan få svar på, om man läser den här redogörelsen. Hur många fler anställda blev det 1980 i svenska företag i Sydafrika? Hur mycket ökade produktionen? Hur mycket ökade omsättningen? Hur mycket investerades under året? Hur mycket investeringar gav regeringen dispens för? Vad var det för slag av investeringar? På vilka grunder gav man dispens? Har regeringen tillämpat lagen tillräckligt restriktivt, eftersom antalet anställda och omsättningen har ökat?

Detta är ju helt centrala frågor. Men vi får inte svar. En del av frågorna kan man få svar på i andra källor. Man kan gå till tidningar, man kan gå till företagsredovisningar, man kan skaffa sig andra informationer. Men detta skall ju vara en årlig samlad redovisning och redogörelse som regeringen skall ge just för att garantera en bra sakdebatt i Sydafrikafrågan.

Det är häpnadsväckande, när vi har en investeringslag, att man inte redovisar investeringarna. Man redovisar inte dispenser, vad det var för investering, hur mycket pengar det gällde eller på vilka grunder regeringen gav dispens. Detta är ju vad man borde börja med, men det finns över huvud taget inte med i denna redogörelse. Jag talar då hela tiden om den period som regeringen själv har låtit redogörelsen omfatta, nämligen år 1980.

Detta har vi nu behandlat i utrikesutskottet, och det har rätt allmän enighet om att de lämnade uppgifterna inte på alla punkter är sådana, att de ger en klar bild av utvecklingen inom varje enskilt företag. Därför finner sig utskottet föranlåtet att tala om för regeringen, att det är vissa saker som måste finnas med i en sådan här redogörelse. Man bör företag för företag redovisa produktion, omsättning, antal anställda, investeringar – det skall klart framgå för perioden. I fall där dispens givits bör regeringen redovisa investeringarnas art och omfattning och skälen för regeringens beslut. Man bör också eftersträva att få aktuellare uppgifter, sägs det.

C.-H. Hermansson tyckte inte att det här var tillräckligt skarpt formulerat i utrikesutskottets betänkande. Det är klart att när jag tog upp den här frågan i handelsdebatten i mars, så hade jag ett betydligt skarpare språkbruk än vad utrikesutskottet har i sin enhälliga skrivning. Men det väsentliga är kanske inte språkets skärpa i och för sig, utan det är väl snarast den sakliga tyngden i det förslag som utrikesutskottet lägger fram för riksdagen, nämligen att man helt enkelt skall besluta att ge regeringen till känna hur en redogörelse bör se ut i fortsättningen. Det är egentligen ganska unikt att vi har kunnat få enighet om detta i utrikesutskottet. Alla representanter – även regeringspartirepresentanterna – har erkänt att den redogörelse som vi fick nu inte var bra och att det måste ställas vissa krav på redogörelserna i fortsättningen. Därför lägger

man fram förslaget att riksdagen skall ge regeringen till känna vad utskottet anfört med anledning av regeringens skrivelse.

Jag ber att få yrka bifall till utrikesutskottets hemställan.

Anf. 25 Handelsministern BJÖRN MOLIN:

Herr talman! Det är ju första gången som en sådan här redogörelse från regeringens sida lämnas till riksdagen, och enligt riksdagsbeslutet 1979 om Sydafrikalagen skulle den redogörelse, som regeringen förutsattes lämna till riksdagen, bygga på företagens egna redovisningar. Dessa företagens egna redovisningar skulle inges till kommerskollegium senast sex månader efter räkenskapsårets slut. Vi känner också till att de aktuella företagen har delvis olika räkenskapsår. Sedan skulle kommerskollegium varje år före den 15 oktober till chefen för handelsdepartementet lämna en redogörelse för de redovisningar som man hade fått från företagen. Därefter skulle kommerskollegium lämna sin rapport till regeringen, och denna rapport skulle utgöra grunden för regeringens skrivelse till riksdagen.

Det är precis den ordning som vi har följt från regeringens sida.

Det sagda utesluter emellertid inte att vi inom handelsdepartementet kan se över formerna för redogörelsen till riksdagen när det gäller Sydafrikalagen. Jag är också beredd att medverka till att vi ser litet på tiderna för avgivande av redovisningar till kommerskollegium resp. från kommerskollegium till regeringen. Men jag vill ändå stryka under att regeringens redogörelse till riksdagen om svenska företags verksamhet i Sydafrika och Namibia i mars i år har utarbetats i enlighet med de intentioner som riksdagen angav, när lagen antogs. Det kanske kritikerna kunde hålla i minnet.

Det är alltså bakgrunden till att redogörelsen avser år 1980 och inte år 1981. Jag förstår väl synpunkten att man i en sådan här debatt även vill ha tillgång till uppgifter om utvecklingen under 1981, och därför har också ett kompletterande material som gäller utvecklingen under 1981 på begäran tillställts riksdagens utrikesutskott. Det kompletterande materialet visar i korthet att både när det gäller antal anställda och när det gäller företagets omsättning är situationen ungefär densamma 1981 som den var 1980.

C.-II. Hermansson och Jan Bergqvist efterlyste några uppgifter om dispensgivningen. Jag skall gärna lämna dessa uppgifter här, men jag vill först säga, att en av orsakerna till att detta inte omnämnts i redogörelsen är naturligtvis att det under år 1980 inte lämnades någon dispens. Dessförinnan lämnades en dispens under 1979 för Alfa-Laval. Därefter har vissa investeringstillstånd lämnats, men de gäller alltså inte den period som redogörelsen omfattar. Jag skall emellertid lämna de uppgifterna ändå. De är f. ö. i huvudsak kända.

Läget är alltså det att under år 1981 har sex sådana här dispensärenden avgjorts, varav fem har tillstyrkts helt eller delvis. Regeringen har med ett undantag i dessa ärenden följt kommerskollegiums bedömning. I ett av dispensärendena förekom en reservation inom regeringen.

Låt mig också säga att den här lagen om förbud mot investeringar i

Sydafrika och Namibia förutsätter att regeringen skall ha möjlighet att ge dispens från förbudet i de fall då investeringarna avser rena ersättningsinvesteringar. Min bedömning är att så har skett, med det tillägget att jag påminner om att det i ett fall förekom en reservation inom regeringen.

Jan Bergqvist frågade hur mycket investeringar som har ägt rum under 1980. Det gäller då investeringar som var beslutade redan före Sydafrikalagens ikraftträdande och som därför inte omfattas av det förbud som finns i lagen. Men enligt tillgängliga uppgifter uppgick investeringarna under 1980 till ungefär 1 milj. kr.

Anf. 26 JAN BERGQVIST (s) replik:

Herr talman! Björn Molin sade att redogörelsen hade lämnats i enlighet med de intentioner som riksdagen hade när man fattade beslutet. Det är uppenbarligen inte utrikesutskottets mening. Det står ju i riksdagens beslut att det skall lämnas tillförlitliga uppgifter om varje företag för sig. När man i skrivelsen citerar riksdagsmaterialet som bakgrund, så har man tagit bort att det skall gälla varje enskilt företag – det finns alltså inte med i handelsdepartementets citat. Detta avspeglas i redovisningen, för där görs ju ingen klar redovisning företag för företag – hur mycket produktionen ökade, hur mycket omsättningen ändrades, hur mycket som investerades under året, osv.

Men det allra mest anmärkningsvärda är naturligtvis att man inte har några uppgifter om den dispens som man här lämnade. Björn Molin försökte nu göra gällande att det hände före redovisningsperioden och att det alltså var ett skäl att inte ta med uppgifterna i den här redovisningen. Men detta är den första redovisning som regeringen lämnar, och dessa uppgifter måste ju vara med – det är en självklarhet. Har handelsministern inte insett det, så tycker jag att det måste vara något fel någonstans. Jag citerar nu exakt ur regeringens skrivelse:

”Regeringen har under redovisningsperioden i ett fall, avseende en ansökan från Alfa-Laval AB, medgivit dispens från lagens bestämmelser om investeringsförbud.”

Det som står här stämmer inte riktigt överens med vad handelsministern nu sade från talarstolen. Men det viktigaste är att om detta är allt som sägs om den här dispensen, så är det ju helt otillräckligt och ofullständigt. Varför talar man inte om vad det var för en investering? Hur mycket kostade den? Innebar den någon höjning av kapaciteten? Och på vilka grunder gav regeringen dispensen? Det borde vara fullständigt självklart att ta med dessa uppgifter i en redogörelse. Varför finns dessa grundläggande uppgifter inte med i regeringens redovisning?

Anf. 27 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk) replik:

Herr talman! Vi får akta oss för att göra den här diskussionen till en diskussion om tekniska frågor och redovisningsfrågor. Vad debatten skall gälla är ju de politiska spørsmål som ingår i hela kravet om en hårdare politik gentemot apartheidregimen i Sydafrika.

Torsdagen den
27 maj 1982

*Sydafrika och
Namibia*

Men jag vill göra någon liten kommentar till vad handelsministern sagt om redovisningsfrågorna. Även om det finns en sådan bestämmelse att företagen skall lämna uppgifter för sex månader efter räkenskapsårets slut, så tycker jag att det inte finns något som helst hinder för att kommerskollegium och regeringen skulle kunna få fram en sådan här redogörelse snabbare än så att den skall lämnas till riksdagen i mars 1982 – och att redogörelsen slutar i december 1980. En sådan redogörelse borde t. ex. ha kunnat läggas fram i höstas – det hade varit rimligt.

I mitt första inlägg kritiserade jag inte bara att man inte hade med material från 1981, utan jag kritiserade också bristerna i redovisningen. Jag är naturligtvis överens med Jan Bergqvist om att det siffermaterial som lämnas i redovisningen från kommerskollegium och regeringen är helt otillfredsställande, för man kan inte få någon klar bild.

Men jag pekar också på det förhållandet att det finns sådana kryphål i lagen och redovisningen att stora företag över huvud taget inte förekommer där – jag nämnde ASEA som exempel – fast de bedriver en omfattande verksamhet i Sydafrika och faktiskt har ett speciellt avtal med det tidigare erkända dotterbolaget, som man nu, sedan lagen har införts, inte vill kännas vid. Det är också en fråga som jag tycker att man borde ha tagit upp i utrikesutskottets skrivning.

Sedan säger handelsministern att man under 1981 har fått sex dispensansökningar och att fem har tillstyrkts. Men vi får inte heller här någon uppgift om hur stora summor det har gällt. Det är ju f. ö. så att regeringen inte på något sätt är skyldig att ge dispens för s. k. ersättningsinvesteringar – den kan säga nej. Och i förarbetena till lagen sägs det klart att regeringen även skall göra politiska bedömningar när den tar ställning till dispensansökningar. Jag menar att sådana politiska hänsyn, motiverade av militariseringen i Sydafrika och angreppen mot Angola, gör att man över huvud taget icke bör ge några dispenser för investeringar i svenskägda företag i Sydafrika, utan man bör säga nej. Det tycker jag är den enda rimliga ståndpunkten.

Anf. 28 Handelsministern BJÖRN MOLIN:

Herr talman! Låt mig en gång till påminna om att när den här lagen hade antagits av riksdagen våren 1979, så utfärdade regeringen på hösten 1979 föreskrifter om formerna för företagens redovisning av sin verksamhet i Sydafrika. Detta har sedan legat till grund för kommerskollegiums genomgång och rapport till oss i handelsdepartementet. Vi har följt dessa utgångspunkter i arbetet på den redogörelse som nu har kommit till riksdagen. Det är alltså därför som den redogörelse vi nu diskuterar gäller år 1980, och det är också därför som vi i denna redogörelse bara nämner ett enda dispensfall, nämligen efter en ansökan från Alfa-Laval. Det är den enda dispensansökan som har prövats av regeringen efter lagens tillkomst fram till den sista december 1980.

Men som jag sade i ett tidigare inlägg här är jag beredd att se över denna ordning. Jag är beredd att se på de tidsfrister som finns när det gäller företagens redovisning och kommerskollegiums redovisning för att på det

viset se om man kan snabba upp behandlingen och låta redogörelsen omfatta ett något aktuellare material. Men jag vill, herr talman, understryka att vi från handelsdepartementet trots detta har varit beredda att lämna uppgifter om utvecklingen under 1981, både till utrikesutskottet och här i kammaren.

Låt mig till sist säga att det är viktigt att den utredning som nu under ambassadör Åströms ledning arbetar med detta får titta närmare både på en eventuell utvidgning av lagen till andra områden och på lagens tillämpning. Däri inkluderar jag de behandlingsfrågor kring redogörelsen som vi har diskuterat i kammaren i dag.

Anf. 29 JAN BERGQVIST (s) replik:

Herr talman! I Sydafrikafrågan finns det mycket som man kan kritisera regeringen för, exempelvis senfärdighet, dålig information och det faktum att man på tvivelaktiga grunder har gett dispens.

Björn Molin upprepar att man har gett information med utgångspunkt i riksdagens intentioner. Jag menar att den information som lämnats inte alls uppfyller de krav som riksdagen har rätt att ställa. När det gäller en redogörelse av det här slaget är det alldeles uppenbart att det inte räcker med att man i förbigående, i en enda mening, talar om att man har gett dispens. Huvudfrågan är nämligen: För vad har man gett dispens? Var det fråga om en kapacitetshöjning? På vilka grunder har man gett dispens? Vilka kostnader var inblandade?

Detta tycker man borde vara självklara saker, men regeringen har missat dessa grundläggande förhållanden. Dessutom har man missat åtskilligt annat när det gäller riksdagens krav på en redovisning för varje enskilt företag. Det är ju bakgrunden till att det ganska unika har inträffat att ett enigt utrikesutskott ger regeringen till känna att man i fortsättningen måste ställa vissa minimikrav när det gäller redogörelser.

Avslutningsvis vill jag ändå ta fasta på att det finns förutsättningar att gå vidare, både med debatten, opinionsbildningen, och med konkreta åtgärder. Det är min förhoppning att arbetet i Sydafrikakommittén skall bedrivas med kraft och skyndsamhet och att opinionsbildningen samtidigt skall bidra till att solidariteten med de förtryckta i Sydafrika och Namibia undan för undan ökar. Vidare hoppas jag att Sverige kan spela en viktig roll i det internationella arbetet på att mer och mer isolera apartheidregimen.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 30 CARL-HENRIK HERMANSSON (vpk) replik:

Herr talman! Det är ju helt klart att det var ett betydande framsteg när riksdagen 1979 antog den aktuella lagen, som gäller sedan den 1 juli det året. Det uppskattades i hög grad också av dem som i Sydafrika kämpar mot apartheid. Den svenska Sydafrikalagen ger alltså Sverige ett gott rykte. Men vi får akta oss. Lagen får nämligen inte bli ett skalkeskjul under vilket precis

samma politik som den tidigare förda fortsätter. Ett faktum är ju att de svenska företagen frodas i Sydafrika. De har fördubblat sin omsättning för åren 1976–1980. De har dragits in i de krigsförberedelser som pågår i Sydafrika och i det anfallskrig som Sydafrika bedriver mot Angola.

Vidare fortsätter de svenska företagen sina investeringar. Regeringen har bifallit praktiskt taget alla inkomna ansökningar om dispens. Men vad har hänt? Har lagen haft någon verklig effekt? Det är ju detta som opinionen för Sydafrika och mot apartheid ifrågasätter. Här behövs konkreta åtgärder. Det är väldigt bra att man talar om att opinionen behöver stärkas och att arbetet i Sydafrikakommittén skall förbättras. I motioner till riksdagen har konkreta förslag lagts fram, men ett enigt utrikesutskott har avstyrkt dem. Det gäller förslag från socialdemokrater, från centerpartister och från vpk. I detta sammanhang vill jag ännu en gång uttala min förvåning över att socialdemokraterna i utskottet enhälligt har slutit upp bakom de borgerliga och sagt nej till de konkreta förslagen om en skärpning av lagstiftningen. På den punkten hoppas jag på ett ändrat ställningstagande ett annat år.

Anf. 31 Handelsministern BJÖRN MOLIN:

Herr talman! Jag tycker att det är litet tråkigt att denna debatt tenderar att urarta till en träta om några tekniska detaljer när det gäller tillämpningen av lagen. Jag tror att det är viktigt att vi inte hänger upp oss just på frågan hur redovisningen sker. Det väsentliga är dels att vi gör denna lag effektivare som ett instrument för att påverka rasåtskillnadspolitiken i Sydafrika, dels att vi fortsätter arbetet för att internationellt få stöd för effektiva sanktioner mot den förnedrande politik som den sydafrikanska regimen bedriver.

Syftet med den lag som vi antog 1979 var att förhindra nyinvesteringar och därigenom förhoppningsvis minska den svenska närvaron i Sydafrika och Namibia. På denna punkt har lagen haft vissa begränsade framgångar. Företag har avvecklats, och några nya har inte etablerats.

Den utredning som nu arbetar har en viktig uppgift att fullgöra. Den skall studera möjligheterna att med denna lag som instrument nå vidare i denna riktning. Jan Bergqvist och andra har möjlighet att inom utredningen framföra synpunkter också på mer tekniska frågor som behandlingstider och behandlingsformer.

Anf. 32 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag tror att avskyn för apartheidssystemet i Sydafrika och den terror och det förtryck som det föranleder förenar oss alla i denna kammare. Diskriminering och förtryck förekommer dess värre på många håll i världen, men Sydafrika är ändå unikt. Det är, åtminstone såvitt jag vet, det enda land i världen där det strider mot grundlagen att behandla alla människor lika. Det är det enda land i världen där man är grundlagsenligt ålagd att utöva diskriminering och förtryck av en majoritet av befolkningen. Att Sydafrika dessutom tillämpar alla former av terror, tortyr och censur som auktoritära regimer kan ta till, ockuperar ett grannland och bedriver systematiska angreppskrig mot sina grannar, gör naturligtvis inte saken bättre.

Sverige har en lång och hedervärd tradition när det gäller att aktivt motarbeta den sydafrikanska politiken på detta område. Vi arbetar med olika metoder för att isolera Sydafrika, för att på det sättet markera för den sydafrikanska regimen att det system som den står för inte har någon framtid och att den bästa framtidslösningen, också för den vita minoriteten, är en övergång till ett demokratiskt majoritetsstyre.

Vi kan i och för sig, med berättigad stolthet, redovisa vad Sverige i olika sammanhang har gjort på detta område. Och den Sydafrikalag som har diskuterats här i kammaren är ett bra exempel på hur Sverige kan vara ett föredöme också för andra länder. Men visst bör vi kunna göra mer.

Det har också förts fram en del förslag motionsvägen, och jag skall beröra några förslag som jag själv tillsammans med partivänner har lagt fram för kammaren.

I motion 931 föreslår vi att det skall göras möjligt för offentliga organ att besluta om köpbojkott mot Sydafrika. De regler som nu gäller för upphandling från offentliga organ innebär, att om inköp från Sydafrika är det ekonomiskt och på andra sätt förmånligaste, är man i princip skyldig att göra det inköpet. Man kan alltså inte avstå från att köpa sydafrikanska varor, om det ur kommersiell synpunkt är det bästa. Det kan t. ex. konkret innebära att en kommun känner sig förpliktad av upphandlingskungörelsen att köpa in sydafrikansk frukt för att servera barnen i skolbespisningen i skolan.

Detta är naturligtvis ett oeffterrättligt förhållande. Det måste finnas en möjlighet också för kommuner, landsting och statliga företag att avstå från att köpa varor från Sydafrika. Att utesluta en sådan möjlighet med hänvisning till GATT-reglerna, som utskottet har gjort, tycker jag är att hårdra GATT-reglerna. Jag är på det klara med att det är svårt för regeringen och riksdagen att förbjuda offentliga organ att köpa sydafrikanska varor. Men nog bör man kunna anpassa de upphandlingsregler som finns på ett sådant sätt att man inte i praktiken tvingar offentliga organ och myndigheter att köpa sydafrikanskt om det ur kommersiell synpunkt är motiverat.

Jag vill därför, herr talman, yrka bifall till motion 931.

Motion 1715 tar upp fallet Namibia i det första yrkandet, och där föreslår jag helt enkelt att riksdagen skall uttala sig för att handel med varor från Namibia förbjuds. Utskottet menar att också detta strider mot GATT-reglerna – vi får inte genomföra en sådan här bojkott med mindre än att det finns beslut i FN:s säkerhetsråd. Nu är inte Namibia med i GATT, så egentligen är det en ganska irrelevant synpunkt. Utskottet säger då att Namibia genom sin anknytning till Sydafrika ändå berörs av GATT-reglerna. Jag tycker för min del att det är en ganska orimlig tolkning. Namibia är illegalt ockuperat av Sydafrika. Det är helt klargjort från FN:s sida att Sydafrikas kontroll över Namibia inte är laglig – Sydafrika har inte kvar det gamla mandatet från Nationernas förbund. Att vi skulle anse att det faktum att Sydafrika illegalt ockuperar Namibia, på något sätt skulle leda till att Namibia täcktes av GATT-reglerna i detta fall, att vi därför inte skulle kunna besluta att förbjuda handel med varor som Sydafrika i praktiken stjälar från

Nedrustning m. m.

Namibias invånare, det upplever jag som en fullständigt orimlig tolkning av GATT-reglerna.

Jag vill därför, herr talman, också yrka bifall till yrkande 1 i motion 1715. Jag tycker att utskottets invändningar där är irrelevanta.

När det gäller det andra yrkandet, att riksdagen skall uttala att Sveriges internationella arbete för bindande beslut om bojkottåtgärder mot Sydafrika skall fortsätta och intensifieras, upplever jag att det uttalande som utskottet gör är tillfredsställande. Jag har därför inte något annat yrkande när det gäller yrkande 2 i motion 1715.

Det är viktigt, som flera här i kammaren har betygat, att vi prövar olika vägar att gå vidare på när det gäller åtgärderna för att isolera Sydafrika och på olika sätt visa vår avsky för systemet i Sydafrika. Jag är medveten om de svårigheter som internationella regler och konventioner kan lägga i vägen för oss. Men jag tror att det är viktigt att vi inte överdriver de svårigheterna och att vi inte åberopar t. ex. GATT-reglerna annat än när de absolut oundvikligt förhindrar oss att vidta åtgärder. Det är detta som är bakgrunden till de förslag som vi har lagt fram.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 2

Utskottets hemställan, som ställdes mot motion 1715 av Pär Granstedt i motsvarande del, bifölls med acklamation.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls med 289 röster mot 15 för motion 937 av Lars Werner m. fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Mom. 4

Utskottets hemställan, som ställdes mot motion 931 av Pär Granstedt m. fl., bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

5 § Nedrustning m. m.

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1981/82:23 om nedrustning m. m.

Anf. 33 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Utrikesutskottet konstaterar i inledningen av sin skrivning i betänkande nr 23 att det internationella läget inte undergått någon förbättring under det senaste året. Och utskottet fortsätter: "Misstro och felbedömningar kan leda supermakterna in i kriser som de får svårt att

kontrollera. Det är mot denna bakgrund den pågående kapprustningen ter sig särskilt farlig.”

Självfallet kan faran med en fortgående upprustning uttryckas med starkare ord – ord som likväl vore otillräckliga för att skildra följderna av en militär storkonflikt. Kammaren kommer säkert att under debatten i dag få exempel på den fortgående upprustningen och på oförmågan hos supermakterna att nå den vändpunkt där nedrustning är det enda alternativet för jordens befolkning. Jag skall här begränsa mig till att redogöra för utskottets behandling av de nedrustningsmotioner som väckts till årets riksmöte och för utvecklingen på nedrustningsområdet.

Längtan efter fred och avståndstagandet från ett kärnvapenkrig engagerar allt fler människor. Nya rörelser växer fram, och kraven på statsmakterna att genomföra åtgärder i riktning mot nedrustning blir allt starkare. Naturligtvis återspeglas dessa krav i de motioner som utskottet har haft att behandla. Utskottets betänkande är enhälligt. De demokratiska partierna står i år – liksom föregående år – eniga bakom den nedrustningspolitik som förs av Sveriges regering.

Även om det internationella läget inger oro, och även om framstegen på nedrustningsområdet är näst intill obefintliga, kan vissa ljuspunkter noteras. USA har uttryckt önskemål om förhandlingar om strategiska kärnvapen, och i slutet av juni väntas de s. k. START-förhandlingarna påbörjas. Bresjnev har uttalat en viljeinriktning om frysning av kärnvapnen, och i USA:s senat har senatorerna Kennedy och Hatfield lagt fram en resolution med liknande innebörd. Frysning av kärnvapen innebär dock inte nedrustning. Nedrustningsmålet är gradvisa och balanserade nedskärningar av kärnvapenarsenalerna, syftande till eliminering av dessa.

Diskussionerna i nedrustningskommittén i Genève fortsätter, och supermakterna har efter långvariga förhandlingar enats om att CD skall inrätta en särskild arbetsgrupp för att inleda förhandlingar om ett fullständigt kärnvapenprovstopp.

Frågan om kapprustning i yttre rymden har för första gången tagits upp till behandling, och mandatet för pågående förhandlingar om förbud mot utveckling, produktion och lagring av kemiska vapen har vidgats. Sverige fortsätter aktivt arbetet på att få till stånd en konvention om förbud mot radiologiska vapen. De marina rustningarna har aktualiserats, och utskottet anser att det vore värdefullt med en FN-studie angående dessa rustningar. För biologiska vapen finns redan en konvention i kraft sedan 1975. Den konventionen förbjuder användning av genteknik vid framställning av biologiska stridsmedel, vilket utskottet erinrar om med anledning av en motion med Karin Israelsson som första namn.

Nedrustningskommitténs förslag till ett fullständigt nedrustningsprogram att föreläggas FN:s extra session om nedrustning har däremot många brister. Det är vagt och alltför ofärdigt, och det motsvarar inte de förhoppningar som många knöt till utformandet av programmet vid FN:s förra specialsession. Men dialogen fortsätter, och vårt land har traditioner att förvalta i sitt agerande.

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Utskottet understryker vikten av att nedrustningsarbetet måste fortgå oberoende av internationella konflikter. Det är nödvändigt att arbetet intensifieras, även om det internationella läget mellan supermakterna eller på andra områden hårdnar. En sådan uppfattning kommer också till uttryck i den snabbt framväxande fredsrörelsen, en opinion som geografiskt är västorienterad och som med växande styrka reagerar mot den pågående upprustningen därför att följderna av ett kärnvapenkrig blir alltmer uppenbara.

Det är möjligt att en växande fredsrörelse kan få effekt på supermakternas benägenhet för förhandlingar. För förhandlingar fordras emellertid att bägge parter är villiga därtill, och så länge motsvarande opinionsyttringar inte har möjlighet att komma uttryck i öststaterna torde de positiva effekterna av västvärldens fredsviljeyttringar dröja. Det räcker med att erinra om att Östtyskland har förbjudit bärande av ett märke med Bibelordet om att svärd skall smidas till plogbillar.

Herr talman! Utskottet redovisar i betänkandet huvuddragen i regeringens svar till FN:s generalsekreterare inför specialsessionen. Svaret är uttömmande och ger en sammanfattning av Sveriges syn på det fortsatta nedrustningsarbetet. Trots de ljusningar som jag tidigare nämnt ger utskottet inte uttryck för någon större optimism inför resultatet av den kommande FN-sessionen – så länge inte vilja till eftergifter finns hos supermakterna får förhoppningarna begränsas till att pågående förhandlingar *på sikt* kan ge resultat.

Motionerna från vpk är i stort sett likalydande med förra årets, och utskottet har inte funnit skäl att ändra sina ställningstaganden till motionernas yrkanden. Det finns många olika orsaker till kapprustningen i världen: ideologiska, religiösa, kulturella och etniska. Också kampen om råvarorna har betydelse, men att ensidigt plocka ut en enda faktor som förhärskande anser inte utskottet vara möjligt. När det gäller frågan om sambandet mellan kärnkraftsteknologi och kärnvapenspridning måste arbetet inriktas på en förstärkt kontroll av utbränt bränsle och en ökad anslutning till det internationella kontrollorganet IAEA. Det är dessutom uteslutet att plutonium från svenska kärnkraftverk skulle kunna användas för kärnvapenframställning. Vi fattar själva alla beslut om vidarehanteringen av vårt avfall från reaktorena.

Herr talman! Flera motioner har berört frågan om en kärnvapenfri zon i Norden. För fredsrörelsen i vårt land har detta blivit en huvudfråga.

Jag kan personligen se flera nackdelar med att denna fråga fått en så framträdande ställning i den allmänna nedrustningsdebatten. Låt mig ge några exempel.

1. En alltför stark koncentrering på Norden som kärnvapenfri zon kan minska engagemanget för andra och mera näraliggande nedrustningsmål.

2. Aktiviteterna kan komma att dölja de av de fem kärnvapenmakterna i skilda uttalanden gjorda utfästelserna 1978 att inte använda eller hota använda kärnvapen mot stater utan sådana vapen, de s. k. säkerhetsgarantierna. Utrikesutskottet finner det viktigt att slå fast att Sverige förutsätter att garantierna i sin nuvarande formulering omfattar Sverige.

3. Frågan om en kärnvapenfri zon måste alltid ses i ett större europeiskt sammanhang.

4. Frågan om en nordisk kärnvapenfri zon kan aldrig diskuteras fristående från de säkerhetspolitiska förhållandena, varken i vårt eget land eller i större geografiska sammanhang.

Dessa reservationer mot frågan om en kärnvapenfri zon som en *huvudfråga* i det svenska nedrustningsarbetet får inte hindra oss att i detta arbete oförtrutet sträva efter förhållanden som säkrar våra nordiska länder *mot* kärnvapenanfall *med* bibehållande av vår frihet och vårt oberoende, som ett led i ett världsomfattande nedrustningsarbete.

Norden har aldrig haft några kärnvapen inom sitt territorium med undantag av sådana vapen på ryska ubåtar som befinner sig i våra vatten – eller på våra klippor.

Däremot har vi kärnvapen stationerade i vår omedelbara närhet, med bärare så inriktade att de bör vara avsedda för mål inom Nordens gränser. Utskottet står fast vid sin uppfattning att sådana vapen som ett led i en överenskommelse måste dras bort.

Ett avtal med supermakterna om en kärnvapenfri zon i Norden kan också komma att innehålla förbehåll som vi aldrig kan acceptera. Grunden i vår neutralitetspolitik är vår suveräna rätt att ensamma bestämma om vårt handlande, också när vi befinner oss i en krissituation.

På samma sätt får aldrig sådana kontrollinstrument knytas till ett avtal att vår säkerhetspolitik påverkas genom att avtalet kan användas som ett påtryckningsmedel och därigenom hindra vår frihet att agera i olika situationer.

Frågan om vilka förpliktelser mot supermakterna som är förenliga med vår neutralitetspolitik hör till de frågor som nu utreds.

Utskottet har erfarit att de nordiska länderna utifrån sina olika säkerhetspolitiska utgångspunkter satt i gång både egna utredningsarbeten och ett gemensamt åsiktsutbyte kring frågan om en kärnvapenfri zon i Norden. Utskottet förutsätter att detta utrednings- och kontaktarbete fortsätter för att man skall kunna utröna om en gemensam grund finns mellan de nordiska länderna i syfte att skapa en kärnvapenfri zon i Norden som ett led i arbetet för ett kärnvapenfritt Europa.

Mot bakgrund av det pågående utredningsarbetet finner inte utskottet anledning att tillstyrka vpk:s krav på tillsättandet av en svensk femparti-kommission för upprättande av en nordisk kärnvapenfri zon.

Herr talman! Om några veckor börjar FN:s andra specialsession för nedrustning. Under en tid skall alla världens nationer mötas för att diskutera villkoren för mänsklighetens överlevnad, och resultatet av konferensen kommer till stor del att bero på viljan till eftergifter hos supermakterna. De små nationernas agerande är emellertid inte betydelselöst. Sverige har av tradition en särställning i nedrustningsarbetet, och denna särställning kommer att utnyttjas och fordra ett hårt arbete för att man skall kunna bidra till att föra världen ett litet steg närmare det mål som miljarder människor eftersträvar: att få leva i fred. Det är därför glädjande att än en gång

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

konstatera enigheten inför det svenska nedrustningsarbetet och det vaknande intresse detta arbete röner hos allt större delar av vår befolkning.

Jag skall be att få yrka bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 34 TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag om kvällsplenum nu uppsatts.

Anf. 35 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Herr talman! Det torde inte råda några delade meningar om oron för upprustningarna. Denna oro har framkommit varje gång i de senaste årens debatter här i kammaren om nedrustning. Att vi har fått se ett slut på den tendens till avspänning som i alla fall fanns under 1970-talet och att vi nu har gått in i ett helt annat internationellt läge kan ju inte annat än oro alla.

Däremot kan man ha litet olika uppfattningar om orsakerna till att det förekommer rustningar. Vi har försökt att i en av våra motioner belysa en del av det material som brukar användas i debatterna och som tagits fram av fredsforskare och andra som sysslar med sådana här saker. I stort sett brukar man dra fram tre orsaker till rustningar när man diskuterar dessa frågor bland fredsforskare och i andra grupper.

Den första är vad som skulle kunna kallas för misstrossyndromet – låt mig använda det uttrycket. Man säger att man har dålig kunskap om resp. parter intentioner. Man vet inte riktigt var man har motståndaren, men får man bara komma tillsammans och sätta sig ner och förhandla vid runda bord eller fyrkantiga, så kommer det att lösas sig. Det gäller då framför allt de stora maktblocken. Detta är, kan man säga, den officiella linjen, den som kommer fram i alla sådana stora nedrustningssammanhang som har berörts av Ingrid Sundberg. Man säger att kommer man bara tillsammans och får tala om saken, skall man komma fram till lösningar.

Det är i och för sig en from och riktig önskan, men det är kanske inte så mycket misstro som ligger bakom – den finns kanske där – och inte heller att man inte vet var man har motståndaren, utan det finns nog mera medvetna orsaker. Förhandlingarna är viktiga – de skall fortgå – men man skall också ta fram andra faktorer.

Den andra förklaringen är vad fredsforskare och andra brukar kalla för djävulsmyten eller något sådant – vardera sidan tillerkänner alltid motståndaren de mest djävulska syften: det är de andra som inte ställer upp på goda förslag, det är de andra som driver fram rustningar, och man blir tvingad att följa med på alla sätt. Det är självklart att den orsakskombinationen måste förkastas, därför att den är helt och hållet partisk. Den används av Sovjet visavi USA och tvärtom. Man lägger i stort sett hela skulden på motståndaren. Denna förklaring kan aldrig accepteras.

Den tredje förklaringen, som man brukar lägga större vikt vid när man på forskarnivå sysslar med de här sakerna och som vi har försökt belysa i vår motion, rör de i grunden ekonomiska frågor som ligger bakom: kampen om råvaror och kampen om marknader – helt enkelt kampen om herraväldet över världens resurser. Det är då det börjar bli litet mer intressant och man

kan skönja litet klarare och tydligare bakomliggande mönster än i de två andra teorierna, som inte på något sätt berör dessa frågor. Tar man inte upp och tittar på framför allt kampen om råvarutillgångarna och kontrollen över dem får man också en sned bild av vad som verkligen ligger bakom. Det är orsaken till att vi från vpk både i år och i fjol har velat lyfta lyfta fram de här förhållandena på ett mer adekvat och tydligt sätt.

Utskottet svarar likadant i år som i fjol och talar om etniska, religiösa och andra motiv. Det kan givetvis ha sin betydelse, men ser vi på konflikterna i världen – i dagsläget eller i det förgångna – skall vi ofta finna vid närmare kontroll att det bakom vad som har kallats religionskrig, motsättningar mellan etniska grupper osv., nästan alltid har legat ekonomiska intressen.

Ett bra exempel i vår egen tid är konflikten på Nordirland. Den har ofta framställts i svenska massmedia och på andra håll som en konflikt mellan katoliker och protestanter. Det är inte vad det handlar om i grund och botten. utan det är en konflikt mellan en egendomsägande grupp – engelsmän som kommit dit under tidigare historiska epoker – och den ursprungliga irländska befolkningen. Att sedan den ena gruppen råkar vara katoliker och den andra protestanter är väl en slump, och det är inte det som är konfliktens kärna. – Jag har tagit detta som exempel på vad vi menar när vi talar om att man borde mer än nu lyfta fram de ekonomiska orsakerna bakom konflikterna. I fallet Nordirland är det inte fråga om råvaror, men det är fråga om vem som skall besitta produktionsresurser och annat på denna lilla ö.

I det stora världsperspektivet är dessa frågeställningar givetvis mycket intressanta. Man kan konstatera, vilket har skett åtskilliga gånger, att den ena av stormakterna – USA – är extremt beroende av import av en mängd olika viktiga råvaror för att över huvud taget hålla sin ekonomi i gång. Man kan som exempel ta den viktigaste varan av alla, oljan, där USA är importberoende till 50 %. Förenade staterna kan självt bara producera hälften av den olja landet förbrukar! Resten måste importeras, och den importen sker i allt större omfattning från länderna kring Persiska viken och Arabiska halvön. Detta beroende ligger naturligtvis bakom en sådan företeelse i rustningssammanhang som upprättandet av den amerikanska brandkårsstyrkan som var färdig förra året, RDF – Rapid Deployment Force – som är konstruerad, utrustad och uppsatt enbart för att kunna sättas in för kontroll och försvar av USA:s oljeintressen i den här delen av världen. Upprustningen i USA har således fått en kraftig kick uppåt just i det här sammanhanget.

Det var intressant att höra den förre amerikanske presidenten Carter när han framträdde i TV vid sitt besök i Sverige för några veckor sedan. Det var något som många svenskar förhoppningsvis tittade på, eller i varje fall borde ha tittat på. Han sade faktiskt i klartext – denne förre amerikanske statschef – att den upprustningsspiral som har inletts av Reaganadministrationen är ett klart brott mot den tidigare efterkrigspolitiken i USA. Den är t. o. m. ett brott mot den militära politik som har bedrivits av tidigare republikanska presidenter som Ford och Nixon, vilket alltså president Carter uttryckligen sade. Detta, att man har satsat på en upprustning som är unik i

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

efterkrigstidens USA och som går långt utöver vad man någonsin tidigare har haft, t. o. m. under de perioder då man varit i krig under 1950- och 1960-talen, visar just på behovet för USA:s del av att skaffa sig kontroll över viktiga råvarutillgångar – inte bara olja utan också många viktiga mineraler hör till de strategiska råvarorna.

Det finns enligt vår uppfattning alla skäl att klarare och tydligare uppmärksamma kampen om tillgången till dessa viktiga strategiska råvaror när vi talar om nedrustning, upprustning och andra frågor som hör ihop därmed. Man får inte bara skyffla undan det till en delfråga bland alla de andra, som ofta är ytliga – religiösa frågor, etniska frågor osv. De ekonomiska frågorna är grundläggande och betyder ofta mest i sammanhanget.

Vi har också tagit upp en annan fråga, som vi har haft uppe åtskilliga gånger tidigare, nämligen sambandet mellan kärnkraft och kärnvapen. Jag måste säga att utskottets skrivningar och även Ingrid Sundbergs redogörelse här förvånar mig. Vad som har hänt under de senaste två åren när det gäller att belägga sambandet mellan kärnkraft och kärnvapen har ju verkligen visat att detta samband är en realitet, att det är oerhört viktigt och att det betraktas som ett mycket stort problem att kontrollera kärnvapenspridningen just därför att den civila kärnkraftens utbyggnad har accelererat på det sätt som den har. Därför är det konstigt när utskottet säger att det inte kan finna någon omedelbar koppling mellan spridning av kärnkraftsteknologi och spridning av kärnvapen. Det har ju belagts gång på gång att det finns sådana kopplingar. I dagarna är vi oerhört oroade över Pakistans accelererade försök att skaffa sig kärnvapen just därför att man har lyckats få ett civilt kärnkraftsprogram på fötter. Man har kanske redan en bomb; i vilket fall som helst lär man kunna ha den ganska snart. Vi har Argentina – för tillfället invecklat i fullt krig – som på liknande sätt är en stat som genom ett civilt kärnkraftsprogram har skaffat sig förutsättningar att övergå till vapenproduktion. Det är alltså litet nonchalant av utrikesutskottets ledamöter att skriva på det här sättet.

Vad som också, och ännu mera, är egendomligt är när man skriver att för egen del har Sverige iakttagit en mycket återhållsam hållning beträffande export av kärnkraftsteknologi. Det har vi ju inte gjort. Vi arbetar för fullt för att sälja våra kärnkraftsreaktorer. Nu senast är det i Mexico vi strävar efter att i full omfattning placera ASEA-reaktorer. Förutvarande utrikesministern Blix gjorde uppmärksammade uttalanden, när han tillträdde sin chefspost på IAEA om att han ville vara med och befrämja spridningen av kärnkraft till tredje världens länder och därmed naturligtvis indirekt spridningen av kärnvapen.

Tvärtom arbetar Sverige alltså mycket aktivt för att exportera sin kärnkraftsteknologi, så det utskottet skriver på s. 17 är helt felaktigt. Vi har inte alls visat någon återhållsam attityd. Tidigare har vi försökt exportera till Turkiet, till schahens Iran och till många andra länder, fast vi inte har lyckats på grund av att vi inte har kunnat ge tillräckligt goda ekonomiska villkor. Detta är en verklig hake när det gäller den svenska inställningen till spridning

av kärnkraftsteknologi och därmed spridning av kärnvapen.

På samma sätt förhåller det sig med risken för att plutonium från svenskt kärnkraftsavfall skall hamna på världsmarknaden. Här står också i utskottets betänkande: Det finns ingen grund för ett antagande att plutonium från svenska kärnkraftverk skulle kunna bidra till kärnvapenspridning. Men det finns det ju. Det avtal som Sverige har träffat med Cogéma i Frankrike garanterar ju detta franska företag ett svinn av plutonium som man inte behöver redovisa. Det finns tydligt och klart utsagt i avtalstexten att det är tillåtet att redovisa det upparbetade plutoniet från svenska kärnkraftverk med ett svinn, och man behöver inte ens lämna tillbaka plutoniet helt och hållet. Det finns ytterligare en paragraf i avtalet med Cogéma som tillåter företaget att bara genom att betala världsmarknadspriset köpa detta plutonium som upparbetats av avfall från svenska kärnkraftverk. Visst finns det stora risker för att plutoniet från det svenska kärnkraftsavfallet skall hamna på världsmarknaden.

Det är en mycket slarvig och nonchalant skrivning man har gjort i utskottet. Man har, liksom tidigare regeringar av olika schatteringar under den här perioden, över huvud taget inte velat vidkännas att detta famösa Cogémaavtal finns, där vi de facto är bundna till att sälja vårt plutonium, medan det franska Cogéma inte ens behöver redovisa det helt och hållet utan är garanterat ett avsevärt svinn. Det tycker jag är en sak som utskottet skulle ha tagit upp på ett mera bestämt sätt än som det står här. Det är inte med sanningen överensstämmande, om man läser det avtal som Sverige har tecknat med Cogéma.

I en annan motion har vi tagit upp frågan om biologiska stridsmedel. Även här finns det sedan en tid tillbaka ett beslut i USA. President Reagan har satt i gång en ny upprustning av BC-stridsmedel. Man omsätter de gamla lagren från andra världskriget, man skaffar nya vapen osv. Det är en av de upprustningsfaktorer som måste oroa jämsides med kärnvapenupprustningen.

Det är bra att Sverige har tagit upp den här frågan i nedrustningskommittén. Jag noterade med tillfredsställelse att den ökade upprustningen på det bakteriologisk-kemiska området på det sättet har uppmärksamrats. Men det arbetet måste fortsätta, och Sverige måste aktivt ta upp frågan i nedrustningssammanhang – i olika kommittéer, internationella fora osv. – för att på det sättet ge frågan en offentlig belysning och åstadkomma en allmän opinion mot upprustningen med dessa vapen, som i fasansfullhet väl kan jämföras med kärnvapens, eftersom det över huvud taget inte finns något skydd mot dem.

Jag vill med detta, herr talman, yrka bifall till motionerna 726 och 727. Vår motion om en nordisk kärnvapenfri zon kommer Eva Hjelmström att ta upp.

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Anf. 36 INGRID SUNDBERG (m) replik:

Herr talman! I likhet med en tidigare talare i dag vill jag uppmana Oswald Söderqvist att läsa utskottets betänkande. Jag vill bara föra in till protokollet vad utrikesutskottet har sagt:

”Även om det inte kan sägas finnas någon omedelbar koppling mellan spridning av kärnkraftsteknologi och spridning av kärnvapen är det uppenbart att tillgång till kärnkraftsteknologi kan underlätta framställning av kärnvapen.”

Det är mot den bakgrunden som utrikesutskottet har gjort sin hemställan.

Anf. 37 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill säga till Ingrid Sundberg vad jag sade tidigare till Rune Ångström, nämligen att jag noggrant läser alla protokoll och utskottsbetänkanden. Men det räcker inte med sådana här ytliga skrivningar som utskottet gör, utan man måste från svensk sida också företa sig någonting.

Vad som har hänt, framför allt sedan 1980, är att vi gång på gång har fått belagt att det på det internationella fältet finns den här kopplingen mellan spridning av kärnkraftsteknologi och spridning av kärnvapen. Stater som strävar efter att skaffa sig en kärnvapenpotential försöker i första hand skaffa sig ett civilt kärnkraftsprogram. Och i många fall lyckas de också med detta. T. o. m. IAEA har uttryckt oro över detta, och det har förekommit uppgifter om att organisationen har haft svårt att följa upp och kontrollera icke-spridningsavtalet. Så visst är det en allvarlig och mycket tillspetsad fråga, och den har blivit ännu allvarligare de senaste två åren än vi trodde skulle vara möjligt när vi debatterade frågan i slutet på 1970-talet.

Anf. 38 STURE ERICSON (s):

Herr talman! Utrikesutskottets betänkande 1981/82:23 utgör en värdefull summering av väsentliga avsnitt i den svenska nedrustningspolitiken. Betänkandet behandlar i huvudsak årets socialdemokratiska partimotion i frågan, nr 527, och refererar utförligt tidigare års betänkanden, som också initierats av socialdemokratiska partimotioner.

Under senare år har utrikesutskottet kommit att spela en alltmer aktiv roll när det gäller att ta initiativ i olika nedrustningsfrågor. Det kan räcka med att som exempel nämna det svenska erbjudandet att arrangera en framtida europeisk nedrustningskonferens, fjolårets uttalande om önskvärdheten av en kärnvapenfri zon i Norden och årets beställning av initiativ i fråga om de marina rustningarna bl. a. genom en FN-studie.

Jag tror att riksdagens ökade aktivitet i nedrustningsfrågorna inte främst beror på att de senaste årens regeringar varit en aning passiva i dessa frågor utan i första hand speglar den ökade politiska betydelse som insatser mot rustningsvansinnet tillmätts bland allt bredare grupper av svenska folket. Riksdagens tämligen utförliga utlåtanden på senare år och de diskussioner som vi fört här i kammaren har faktiskt tillfört den offentliga debatten

åtskilligt med fakta och bakgrundsmaterial.

Om höstens val leder till att det inte blir någon socialdemokratisk partimotion i nedrustningsfrågan nästa januari, är det angeläget att riksdagen på något annat sätt får tillfälle att utförligt behandla nedrustningsfrågorna.

Den offentliga debatten i vår präglas i hög grad av förberedelserna inför FN:s andra särskilda generalförsamling kring nedrustningsfrågorna som startar den 7 juni. Folkriksdagen för nedrustning i slutet av januari demonstrerade det snabbt växande intresset för de här frågorna ute i våra folkrörelser. Utrikesutskottets betänkande nr 23 är riksdagens bidrag till dessa förberedelser, och jag kan notera att instruktionen för den svenska delegationen vid FN-sessionen mycket nära ansluter sig till den riksdagstext som vi nu behandlar.

Den första specialförsamlingen i juni 1978 gav åtskilliga impulser till nya förhandlingar och betydde en viktig breddning av de multilaterala förhandlingarna bl. a. genom att Kina och Frankrike blev aktiva deltagare. Utvecklingen blev dock mer negativ än väntat. Det internationella klimatet försämrades, bl. a. genom händelserna i Afghanistan och Polen och genom de intensifierade kärnvapenrustningarna i Europa med SS 20, Pershing II och kryssningsmissiler. De förhoppningar som FN-mötet för fyra år sedan väckte har därför inte infriats. Förväntningarna inför den andra specialförsamlingen är mera dämpade – därmed inte sagt att den inte kan följas av en period av konstruktiva internationella förhandlingar och avtal som leder till faktisk nedrustning.

De senaste årens internationella utveckling har väckt allt fler till insikt om att den kapprustning mellan öst och väst som nu pågår leder till alltmer orimliga konsekvenser. Såväl i öst som i väst är det främsta motivet för de ökade rustningarna att värna om den egna nationella säkerheten. Men i både öst och väst tvingas ledarna medge att de ökade rustningarna i praktiken bara leder till minskad nationell säkerhet och ökade risker för att den slutliga kärnvapenkatastrofen skall drabba oss alla – trots att naturligtvis ingen vill att det skall ske.

Den dagen måste komma då ledarna i öst och väst – energiskt understödda av breda folkopinioner – på allvar börjar söka efter ökad nationell säkerhet på lägre rustningsnivåer. Det är nämligen både en attraktiv politisk lösning och ett alltigenom förnuftigt resonemang att även supermakterna i dagens värld kan öka sin säkerhet bara genom att gemensamt reducera sina rustningar.

När det sker, kommer också enorma produktiva resurser att frigöras för fredlig utveckling både i öst och i väst. Och möjligheterna ökar för positiva åtgärder mot nord-syd-konflikterna.

Dessa tankegångar är inte nya – men jag tror att de har fått ökad genomslagskraft efter de senaste årens alltmer skrämmande utveckling på kärnvapenområdet. När supermakterna flyttar fram sina positioner med nya ohyggliga massförstörelsevapen i Europas mitt, har vanligt folk i många europeiska länder börjat protestera. De vill inte ha kärnvapen på sina

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

bakgårdar. De känner vanmakt inför talet att supermakterna planerar begränsade kärnvapenduellerna i Europa. De kräver alltmer unisont att supermakterna flyttar bort kärnvapnen från Europa. Debatten om Norden som en kärnvapenfri zon är en lokal avspeglning av den betydligt mer högljudda och laddade debatten om kärnvapen på den europeiska kontinenten. Kampanjerna mot kärnvapnen är naturligtvis främst en företeelse i väst, men också i de hårt kontrollerade kommunistdiktaturerna i öst förekommer allt oftare folkliga manifestationer mot kärnvapenvansinnet.

Ett nytt inlägg i den internationella nedrustningsdebatten sedan vi skrev vår partimotion i januari har varit flera olika förslag om "frysning" av kärnvapenrustningarna som inledning till nya allvarliga försök att reducera kärnvapenarsenalerna – då främst de strategiska, interkontinentala systemen och de för Europa avsedda medeldistanssystemen.

De främsta motståndarna till förslagen om en frysning av kärnvapnen till nuvarande nivåer är president Reagan, hans ministrar Weinberger och Haig och deras supportrar i kongressen i Washington. De har ju under det senaste året genomdrivit beslut om den största fredstida upprustning som världen någonsin skådat. Som förevändning tar man hotet från Sovjets ständigt växande slagkraft och allt modernare kärnvapenarsenal. Genom en intensiv propaganda har en majoritet av det amerikanska folket övertygats om att Sovjet håller på att få ett övertag i de strategiska rustningarna.

Det är nu långt ifrån hela sanningen. USA har fortfarande ett rejält försprång i antal stridsspetsar och i fråga om den tekniska utvecklingen av systemen. NATO-sidans militärutgifter ligger på en avsevärt högre total nivå än Warszawapaktens. Bilden präglas sedan åtskilliga år av en jämvikt som består i att båda sidor har förmåga att förgöra den andra, oberoende av hur eller av vem kärnvapenkriget startas. Det finns ingenting som tyder på att denna grundläggande terrorbalans skulle vara på något sätt hotad under överskådlig tid framöver.

Men Reagans politik bygger på en enorm upprustning av USA:s totala strategiska slagkraft för att, som han säger, "kunna förhandla om nedrustning från en styrkeposition". Därför framställs alla förslag om att frysa kärnvapnen till nuvarande nivåer som äventyrliga och nästan landsförrädiska. Det här är en ohyggligt farlig politik, som drastiskt ökar riskerna för ett framtida kärnvapenkrig och ofelbart leder till ytterligare mycket större rustningar i Sovjet.

Tyvärr har Reagan sina supportrar också här i Sverige. En bild säger mer än många ord, heter det. På Svenska Dagbladets ledarsida i dag visar en stor teckning Bresjnev framför en skog av stora kärnvapenmissiler. På andra sidan står en skräjsen Uncle Sam med en enda liten missil, typ påksmällare. Bresjnev frågar i en pratbubbla: Vad sägs om frysning nu?

Denna teckning representerar den allra grövsta form av felinformation i nedrustningsfrågan. Genom att starkt överdriva hotet från öst vill man försvara USA:s enorma ökning av rustningarna och framställa förespråkarna av en "frysning" som Bresjnevs vänner. Att moderaternas huvudorgan ställer upp för denna kampanj gör det motiverat att vädja till de moderata

företrädarna i dagens debatt – Ingrid Sundberg, Allan Hernelius och Carl Bildt – att ta avstånd från Svenska Dagbladets Reaganinspirerade greuelpropaganda på dagens ledarsida.

För elva dagar sedan besökte jag Hiroshima. Där får man fortfarande 37 år efteråt en starkt emotionell påminnelse om att det som absolut inte får hända faktiskt redan har hänt två gånger. Demokratiskt valda politiker har redan två gånger släppt lös kärnvapnets helvete över hundratusentals oskyldiga. Minnena efter den 6 augusti 1945 är fortfarande mycket levande i Hiroshima. Parken vid nollpunkten, museet om bomben, representanter för de omkring 400 000 människor som skadades men fortfarande lever – allt är en ohyggligt skakande upplevelse, något som för alltid etsas in i ens medvetande.

Olof Palme besökte Hiroshima i december i fjol. Hans uttalanden vid besöket tyder på att han måste ha upplevt något liknande. Atombomboffrens talesmän citerade Palme när jag mötte dem för elva dagar sedan. Han hade bl. a. sagt att alla ledande politiker och alla de som sysslar med att tillverka kärnvapen eller planerar för deras användning borde vara tvungna att besöka Hiroshima för att med egna ögon se vad deras verksamhet kan betyda i verkligheten.

Ett möte mellan Reagan och Bresjnev och deras rådgivare i Hiroshimas minnespark borde vara ett krav som fredsrörelsen skulle ställa inte bara i Japan utan i alla länder. Även om vi aldrig lär få uppleva ett sådant möte, påminner förslaget om den ohyggliga verkligheten bakom de över 50 000 kärnvapen som nu finns lagrade runt om i denna vår enda värld.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utrikesutskottets hemställan i utlåtandet nr 23.

Anf. 39 GUNNEL JONÄNG (c):

Herr talman! Världen i dag kännetecknas av konflikter och spänning. Hur lätt det kan urarta till krig har vi också upplevt. Jag tänker på Falklandsöarna, där det utspelas ett fullständigt absurt krig. Ingen kunde väl tro att situationen kring öarna skulle urarta till ett krig där, med uppenbarligen redan fler dödsoffer än hela befolkningen på öarna. Detta krig ger intryck av överklighet. Argentina bär naturligtvis en stor skuld och kränker FN-stadgan, men Storbritannien tar onekligen till mer våld än nöden kräver.

I sådana här situationer prövas FN:s betydelse. Men genom detta krig kring Falklandsöarna kan det också uppstå bindningar för framtiden. U-länderna upplever kriget som ett kolonialkrig och stöder militärjuntan i Argentina. Vad innebär det för framtiden?

Hur skall vi kunna skapa liv och fred på jorden i stället för död och upprustning? Kanske börjar vi i fel ände när vi sätter oss i nedrustningsförhandlingar. Kanske måste vi börja med människan själv, med att komma loss ur den fruktansvärda prestigebundenhet som manssamhället lett oss in i, där vi aldrig kan erkänna ett misstag, ett fel, där man som när det gäller Falklandsöarna säger ett ord för mycket och sedan inte finner någon återvändo, utan bara har våldet kvar. Nog är väl ändå det ett utslag av högfärd och storhetsvansinne, att låta sig toppridas av sin prestige!

Måste inte varje människa föras in i en fredsfostran, där vi på alla stadier i vår levnad, med början i barnomsorgen, lär oss lösa konflikter med fredliga medel? Borde inte detta vara vår främsta exportvara: att utbilda för fred?

Det finns en oerhörd dynamik i fredsviljan och fredsarbetet i dag, i Sverige, i Europa och i USA – i kvinnoorganisationer och freds rörelser, i skolor och andra organisationer.

Ett exempel är den stora fredsmarschen i Göteborg nyligen. Det var befriande att demonstrera för fred, för kärnvapenfri zon i Norden, för ett kärnvapenfritt Europa tillsammans med hundratusentals andra människor. Det var befriande att mitt i allt politiskt käbbel och all politisk konfrontation få enas i en gemensam målsättning över partigränser och ideologiska uppfattningar, även om det naturligtvis fanns vissa dissonanser.

Det torde stå klart för alla att fredsopinionen haft avgörande effekter på det politiska agerandet. Förhandlingarna mellan USA och Sovjet, som inletts i Genève i fjol, om de eurostrategiska vapnen är ett exempel på detta.

Utgångsbuden i förhandlingarna ligger långt från varandra. Av allt att döma är oenigheten dock inte alltför stor när det gäller styrkeuppgifterna. Den ständigt accelererande utvecklingen på kärnvapenområdet och de vidgade kunskaperna om detta har inneburit att nya grupperingar bildats mot kärnvapnen, t. ex. Läkare mot kärnvapen och Tekniker mot kärnvapen. Såvitt jag har uppfattat håller man också på att bilda Journalister mot kärnvapen. Dessa grupper kan också bidra till debatten med sina speciella kunskaper.

Ett kärnvapenkrig kan aldrig begränsas. Det begränsade kärnvapenkrig president Reagan talat om existerar inte. Ett kärnvapenkrig leder till förödelse av människoliv och civilisation. Det kan leda till fullständigt sammanbrott av världens ekonomi och det kan ödelägga de biologiska förutsättningarna för liv på jorden.

Kärnvapnen är således det främsta hotet mot mänskligheten. Kärnvapen-nedrustningen är därför det mest angelägna i nedrustningen.

Detta med kärnvapen är något som gäller och är viktigt för alla länder. Därför borde nedrustningsförhandlingar föras multilateralt i Genève. Men kärnvapenmakterna vill – åtminstone ibland – driva sina egna förhandlingar.

Frågan om kärnvapenprovstopp står som första punkt på dagordningen vid nedrustningskommittén i Genève, CD. Men USA har inte velat tillskapa en arbetsgrupp, utan har bjudit hårt motstånd. Inför nedrustningssessionen i New York nu i juni har USA dock tvingats till en halvhjärtad insats när det gäller upprättande av en arbetsgrupp.

De tidigare förda SALT-förhandlingarna mellan USA och Sovjet kommer återigen att tas upp nu i juni under namnet START-förhandlingarna, dvs. Strategic Arms Reduction Talks. Det är positivt att så sker.

Mot bakgrund av den växande fredsopinionen har initiativ tagits också i USA. Tidigare talare har berört den saken. Senatorerna Kennedy och

Hatfield har ställt sig i spetsen för en kampanj för frysning av kärnvapnen på nuvarande nivå. Det är en välorganiserad kampanj som växer sig allt starkare. Enligt en resolution i kongressen kräver man att USA och Sovjet omedelbart skall frysa kärnvapnen och, med utgångspunkt i frysningen, genomföra förhandlingar om kärnvapennedrustning.

Från Reagansidan har man krävt en frysning vid en senare tidpunkt. Men först vill man ha parallellitet i styrkenivån. Också Bresjnev föreslår en frysning.

Det är intressant att fundera över hur vi i Sverige skall ställa oss till en omedelbar frysning av USA:s och Sovjets kärnvapen. Jag tror att vi måste både analysera och diskutera denna intressanta fråga. Från svensk sida kan vi mycket väl gå ut med krav på en frysning av detta slag, under förutsättning att vi samtidigt driver kravet på en verklig och reell nedrustning.

Det får inte bli så, att man stannar vid en frysning och tror att det är tillräckligt. Frysning är inte ett tillräckligt skydd. Vi måste kräva en fullständig kärnvapennedrustning, och det måste vi arbeta för.

Jag har flera gånger i nedrustningsdebatter här i kammaren pekat på Europas situation – på Europa som ett tänkt slagfält för ett slutligt avgörande mellan supermakterna i händelse av ett nytt krig. Europa ligger ju i skärningspunkten för öst-väst-intressena. Utvecklingen i Europa är naturligtvis också av vitalt intresse för oss här i Sverige. Vi känner alla till kärnvapenuppladdningen i Europa. Sveriges krav vid ESK-konferensen på en europeisk nedrustningskonferens kvarstår.

Förhandlingarna i Genève mellan USA och Sovjet om kärnvapen i Europa bör, som nu är fallet, främst ta sikte på medeldistansrobotarna. Men det är även oerhört viktigt att förhandlingarna vidgas att gälla också de taktiska kärnvapnen över huvud taget i Europa samt självfallet även neutronbomben.

Det är vidare viktigt att Sverige intensifierar sina insatser när det gäller att skapa avspänning i Europa. Arbetet på en kärnvapenfri zon i Norden är ett led i de europeiska nedrustningssträvandena.

När det gäller FN:s nedrustningssession är det angeläget att Sverige följer upp rekommendationerna från 1978 års nedrustningssession angående kärnvapenfria zoner. Sverige bör i New York aktivt verka för kärnvapenfria zoner.

Så länge de nordiska länderna inte diskuterat sig samman kan vi självfallet inte ta upp frågan om en kärnvapenfri zon i Norden. Men om vi arbetar för kärnvapenfria zoner, gäller det naturligtvis också vårt eget område. Det kan inte undantas i detta arbete.

När det gäller de kemiska vapnen finns det anledning att rikta uppmärksamheten mot den nya form av kapprustning som USA tänker påbörja. Jag tänker på tillverkningen av nya nervgaser. 1969 stoppade president Nixon tillverkningen av nervgaser i USA, men president Reagan avser att återuppta tillverkningen, i syfte att utplacera vapnen i Europa.

Det finns en kommission som förbjuder användning men inte tillverkning och innehav av kemiska stridsmedel. Också Sovjetunionen har kemiska

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

vapen. I Genève arbetar nu en grupp för att åstadkomma en konvention om förbud mot utveckling, framställning och lagring av kemiska stridsmedel. Vad som är svårt är framför allt att kontrollera ett sådant förbud. Sveriges intensiva arbete för en konvention bör fortsätta. Sverige är ett av de få länder som kan ställa djupare kunskaper till förfogande när det gäller kemiska vapen, och det gör att vi har ett särskilt stort ansvar på detta område.

Herr talman! Utrikesutskottets betänkande om nedrustningsfrågor är enhälligt. Det känns väldigt bra, inte minst i dessa tider av ständig politisk konfrontation. När det gäller de frågor som jag speciellt har tagit upp i min motion och tidigare i riksdagen har jag i utskottets skrivning fått gehör för mina synpunkter.

Av Sture Ericsons anförande att döma är det egentligen bara socialdemokraterna som arbetat för nedrustning – de skulle i varje fall vara bäst på detta område. Det är ett uttryck för trist elitism, men jag skall inte förmäna Sture Ericson den uppfattningen. Protokollen talar ett annat språk.

Jag har i utskottet också tagit upp frågan om de radiologiska vapnen och Sveriges krav på förbud mot angrepp på civila kärnkraftsanläggningar för att förhindra spridning av radioaktivitet. Andra frågor gäller rymdens militarisering, som Sverige nu har tagit upp i CD, och nedrustning på havet, som är fritaget från nedrustningsarbetet.

I Sverige arbetar vi sedan länge med förberedelserna för specialsessionen i New York. Låt oss tro att den kan bli en milstolpe mot slutmålet en allmän och fullständig nedrustning, som är en av grundförutsättningarna för fortsatt liv och fred på jorden.

Anf. 40 MATS HELLSTRÖM (s):

Herr talman! Den folkriksdag för fred och nedrustning som hölls i januari i år var en förberedelse för FN:s specialsession. Där framfördes många krav som gäller Sveriges uppträdande vid just FN:s specialsession. Ett av de krav som det på folkriksdagen rådde mycket stor enighet om var att Sverige aktivt skall driva frågan om en kärnvapenfri zon i Norden, liksom frågan att kärnvapenfria zoner skall kunna upprättas överallt där överenskommelser frivilligt kan träffas stater emellan.

Vi vet alla, det har också berörts i debatten, att engagemanget i arbetet för en kärnvapenfri zon i Norden är mycket omfattande. Det har visats i Sverige genom olika folkrörelser, genom att tusentals människor har undertecknat listor, genom aktiviteter i partier och på annat vis. Det har också visats i andra nordiska länder, särskilt i Norge. Där engagerar rörelsen för en kärnvapenfri zon i Norden människor oberoende av partitillhörighet. Det rör sig om en mycket bred folklig mobilisering, långt över alla tänkbara normala partigränser.

Bakgrunden till styrkan i detta engagemang är, vilket tidigare har berörts, naturligtvis den accelererande kapprustningen i Europa. Det faktum att risken för ett kärnvapenkrig i dag faktiskt upplevs som påtaglig på ett annat sätt än tidigare är en förklaring. Risken är naturligtvis inte stor, men den existerar – och är någonting som man måste leva med. Det är en förändring

gentemot tidigare. Om vi betänker de skyddsåtgärder vi i andra sammanhang vidtar mot katastrofer samtidigt som vi lever i medvetandet om att risken för ett kärnvapenkrig ändå är påtaglig, kan vi förstå styrkan i engagemanget.

Också den vapentekniska utvecklingen har lett till ökad risk för att kärnvapnen så att säga kommer oss i Norden närmare. Det underströks inte minst av president Kekkonen, när han här i Stockholm preciserade och utvecklade Kekkonenplanen. Och det har nyligen berörts av Finlands statsminister Kalevi Sorsa, som då citerade just president Kekkonen. I en TF-intervju för litet sedan sade statsminister Sorsa:

”När president Kekkonen 1978 i Stockholm på nytt framförde sitt förslag om en kärnvapenfri zon i Norden hänvisade han uttryckligen till de faror som den senaste tidens snabba utveckling inom kärnvapenteknologin har medfört. Sedan dess har situationen utvecklats i en riktning som har gjort förslaget ännu viktigare och än mer aktuellt.”

I Sverige har vi fått en mycket klar illustration av kärnvapnets närhet genom den sovjetiska ubåten i Karlskrona, som med mycket stor sannolikhet medförde kärnvapenstridsspetsar. Det innebär att det är en rimlig hypotes att Sovjet rutinemässigt förbandslägger taktiska kärnvapen. Inom NATO har man sedan 1950-talet utvecklat de taktiska kärnvapnen som ett led i sin strategi.

President Reagan har i olika sammanhang, liksom tidigare amerikanska administrationer, utvecklat planer för kryssningsmissiler, varav de flesta kärnvapenbestyckade, som kan beröra nordiskt område vid överflygning på låg höjd och som för med kärnvapen mot Sovjetunionen eller andra delar av Östeuropa. Mest har de landbaserade kärnvapenbestyckade kryssningsmissilerna debatterats, som man nu förhandlar om i Genève. Men i oktober förra året lade president Reagans administration i sitt säkerhetspolitiska utspel fram förslag om att man till en strategisk reserv skulle utveckla inemot 4 000 kryssningsmissiler, varav en mycket stor andel kärnvapenbestyckade. Det har också sagts att ett naturligt lokaliseringsområde för dessa – framför allt kärnvapenmissiler satta på attackubåtar – att vistas på skulle vara Nordsjön. Det rör sig också om direkt överflygning över Sverige av kanske hundratals kärnvapenbestyckade kryssningsmissiler. Det kan också gälla placering av sådana i förband, stationerade i Östersjön.

Detta är bara några exempel på hur kärnvapenhotet tränger närmare oss på ett påtagligt sätt.

Det starka engagemanget i Norden bottnar inte – det är viktigt att säga detta – i någon sorts orealistisk tro på att det, om det blir ett kärnvapenkrig, går att isolera Norden. Vi föreställer oss ju inte att Norden som kärnvapenfri zon skulle kunna skonas i ett kärnvapenkrig, att det skulle pågå runt omkring oss och förstöra civilisationer enbart där. Det är inte en så isolationistisk och orealistisk tanke som driver engagemanget. Vad det framför allt handlar om är i stället ett engagemang, genom att arbeta för en kärnvapenfri zon, för att minska risken för att ett kärnvapenkrig utbryter och för att det utbryter omkring våra territorier. Det är vad vi kan göra i vår region för att ge ett bidrag till avspänning. Vi i Norden finns i skärningslinjen mellan blocken.

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Det är viktigt att vi håller kärnvapen borta från de områden där militärblocken möter varandra. Det är ett praktiskt, konkret bidrag till avspänning i vårt område som vi kan ge.

Arbetet för en kärnvapenfri zon har på detta sätt den kanske största betydelsen i fredstid. Genom att hålla vapen borta från våra egna territorier och genom att ställa krav på supermakterna att de också i enlighet med sina överenskommelser om en garanterad zon drar undan de kärnvapen – framför allt taktiska kärnvapen – som direkt kan nå oss, kan vi minska riskerna för ett konfliktutbrott med kärnvapen i vår del av världen. Det är ett regionalt arbete för att behålla avspänningen och den låga spänning som vi har varit vana vid i Norden.

Även om sålunda arbetet för en kärnvapenfri zon har sitt största värde som en faktor i fredstid för att minska riskerna – det arbete vi kan utföra i vårt område är dock marginellt – för att krig utbryter, så har detta arbete naturligtvis också en militär betydelse. Den betydelsen skall inte överskattas. Det blir alltid spekulationer, när man diskuterar hur olika krigsutbrott kan tänkas ske – det gäller såväl de scenarier som läggs upp för det svenska försvaret, med hänsyn till vilken typ av krig vi tror att vi kommer att möta, som en diskussion om i vilken mån en kärnvapenfri zon i Norden kan vara av värde i en krigssituation. Det är rimligt att säga att om Norden fortsätter att vara ett kärnvapenfritt område – Norden finns alltså i skärningslinjen mellan militärallianserna – minskar risken för att kärnvapen tillgrips tidigt i ett krig i Nordeuropa. Det höjer, om än marginellt, kärnvapentröskeln, och det är värdefullt nog. Kan vi åstadkomma detta, är det naturligtvis en viktig faktor för att undanröja risker för en katastrof. Det är ett bidrag som vi kan lämna.

Det handlar alltså om en process, där vi steg för steg konsoliderar den kärnvapenfrihet som råder nu. Det gäller att hålla en fortsatt låg spänning i vår del av världen. Ser man arbetet för en kärnvapenfri zon i Norden på det sättet, skall man också se på de uttalanden som har gjorts om i vilken situation en kärnvapenfri zon kan upprätthållas. I utrikesutskottets betänkande refereras utrikesminister Ola Ullsten, som säger att en sådan zon "inte är någon genväg till nedrustning. Om den kommer till stånd är den ett resultat av framsteg på nedrustningsområdet." En kärnvapenfri zon är alltså inte en genväg. Det är en formulering som kan låta elegant och därmed förledande för tanken. Det som Ola Ullsten säger är naturligtvis sant, men det är bara halva sanningen. Det är alldeles riktigt att en fullständigt upprättad kärnvapenfri zon med avtal och garantier i en situation där supermakterna har visat sig reellt respektera zonen genom att dra tillbaka taktiska kärnvapen bara kan uppnås, om det blir ett allmänt genombrott för nedrustning, t. ex. ute i Europa. Det är självklart, och däri har naturligtvis Ola Ullsten alldeles rätt. Men det är, som sagt, bara halva delen av zonfrågan som därmed berörs.

Den andra sidan av myntet är att själva arbetsprocessen för att konsolidera kärnvapenfriheten är värdefull. Det är en avspänningsfaktor i sig att arbeta för att konsolidera kärnvapenfriheten i Norden. Det har betydelse för att

hålla spänningen låg i vår del av världen. Själva arbetet för att upprätta en zon kan då i sig marginellt bidra till ett avspänningsklimat, där det i sin tur är lättare att uppnå reella nedrustningsresultat när det gäller hårdvaran, själva vapnen.

Från den utgångspunkten är det bra att utrikesutskottet i sitt betänkande tagit upp frågan och instämt i den socialdemokratiska motionens krav, att arbetet för en kärnvapenfri zon bör ske i samband med en diskussion om militära, s. k. förtroendeskapande åtgärder i norra Europa. Det understryker ytterligare att det rör sig om att steg för steg konsolidera avspänning i norra Europa. Där kan vi lämna ett regionalt bidrag till strävandena att begränsa krigsriskerna genom arbetet för en kärnvapenfri zon.

Utrikesutskottet är enigt, och riksdagen blir därmed förhoppningsvis enig i sitt beslut när det gäller den kärnvapenfria zonen i Norden. Det är bra. Det markerar den betydelse som vi i Sverige tillmäter zonfrågan.

I juni förra året fattades ett riksdagsbeslut som var en viktig markering. Riksdagen lyfte där för första gången fram zonfrågan och gjorde det demonstrativt i enighet. Efteråt kom det en del uttalanden från moderaterna som gjorde en del tveksamma, om moderaterna stod för den uppfattning de anslutit sig till i utskottet. Gertrud Sigurdsen ställde i artiklar frågor till moderaterna och fick också klara svara från moderaterna att de stod fast vid den uppfattning de framfört i utskottet och delade riksdagens enhälliga bedömning.

Också i år är betänkandet enhälligt, och det är värdefullt. Olika partier gör naturligtvis olika betoningar av zonfrågans olika delar – det är givet. Det har också visat sig här i debatten. Men jag menar att det är en utomordentligt väsentlig demonstration också inför omvärlden att vi i riksdagen i dag i enighet kan fatta ett beslut, där vi demonstrerar att det inom olika partier finns en vilja att aktivt arbeta för en kärnvapenfri zon i Norden. Det stämmer med den uppfattning vi har, nämligen att själva arbetsprocessen är en avspänningsfaktor i sig.

De nordiska utrikesministrarna har från hösten 1981 på sin dagordning tagit upp konsultationer omkring frågan om en kärnvapenfri zon i Norden. De nordiska socialdemokratiska partierna och fackföreningsrörelserna i Norden arbetar mycket aktivt tillsammans för att försöka finna vad som är den gemensamma grunden i zonfrågan i de fem olika nordiska länderna med utgångspunkt i de olika säkerhetspolitiska lösningar vi har valt. Jag tror att det vore värdefullt om den typen av samnordiskt arbete skedde också inom andra partier och inom andra folkrörelser. På det sättet bör vi kunna få fram en gemensam grund för det som hittills fört samman folken i Norden: viljan att hålla våra territorier kärnvapenfria. Viljan att konsolidera denna kärnvapenfrihet finns i hela Norden.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 41 ALLAN IERNELIUS (m):

Herr talman! Av olika skäl hade jag inte tillfälle att delta i utskottets slutbehandling av denna fråga. Därför skall jag nu inskränka mig till några

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

allmänna reflexioner. Debatten har ju i övrigt varit ganska givande och omfattat skilda områden.

”Vi ser en värld i vånda. Förstörelsens krafter myllrar. I hetsigaste tempo laddar människorna sin jord till en helvetesmaskin.” Så uttryckte sig Sveriges dåvarande utrikesminister den 31 december 1938. Situationen har ändrats sedan dess – knappast till det bättre.

Krigsfaran var då överhängande, och det andra världskriget skulle några månader senare ta sin början med en förödelse större än någonsin tidigare i historien och med tiotals miljoner offer i döda och sårade på båda sidor. Genom krigets utgång undslapp många att bli politiska trälar i stället för fria människor; andra miljoner rönt motsatt öde, oblikt och tungt. Sverige, gynnat av försynen, lyckades undslippa kriget. Men våra grannfolk drabbades av svåra lidanden.

I dag är krigsfaran icke lika överhängande som 1938, även om avspänningen visat sig bräcklig. Såväl en ny stor världsbrand som lokala krig med spridningseffekter är ingalunda helt osannolika, snarare oroande nära.

Men i ett annat avseende är vi sämre ställda. Helvetesmaskinen är mångfaldigt mera laddad nu. Det nya vapnet, som inte fanns när Rickard Sandler gjorde sitt uttalande, finns i 50 000 exemplar på vår jord och med en sprängkraft som – det har belysts förut här i dag – i vissa fall är 100 000 gånger större än de atombombers som har detonerat. Vetenskapsmännen räknar nu icke med enbart direkta skador vid användandet av kärnvapen utan också med oöverblickbara sådana i form av liv och livsmedel för decennier framåt, läkekonstens spolierande och mycket annat, vilket delvis kommer att belysas i dagarna av den studie som Vetenskapsakademien publicerar i tidskriften *AMBIO*.

Samtidigt konstaterar SIPRI i sin senaste rapport att inga framsteg gjorts i fråga om vapenkontroll och nedrustning 1981. Inga Thorsson, vår outtröttliga internationella fredskämpe, har gjort samma konstaterande för perioden 1979–1981. Tre förlorade år i en tid då varje ögonblick är dyrbart!

Fredsarbetet har gamla anor. Vi minns Berta Suttners bok *Ned med vapnen*. Men det är kanske i dag nödvändigare än förut. Med respekt och beundran ser man engagemanget hos unga människor på många håll i Västeuropa. Icke alltid går förnuft samman med hänförelse, men i detta fall lyckas man ofta därmed. Man kan tala om en lyckosam symbios.

Två fakta står dock hindrande i vägen. Det ena är att man kan förstå den känsla av maktlöshet som kan sprida sig bland fredsarbetarna. Fredsrörelserna är i stort sett något som hör demokratierna till. Diktaturernas slutna system tillåter inga verkliga fredsrörelser. Om något hål lämnas öppet i den stängda dörren, är det mera som en gest och en ventil än som ett verkligt medgivande. Fredsmarscherna har sin geografiska begränsning. Marschrutterna gör halt inför vissa huvudstäder.

Ett annat faktum som står hindrande i vägen är att i fredsrörelsernas krets finns, som någon har uttryckt det, ”katter bland hermelinerna”. Man kan också tala om ”ohyran i fredsbanéren”.

På ena sidan finns det fredskommittéer som verkar för den ena av de båda

supermakterna och servilt står till dess förfogande. Har någon hört ett enda ord från t. ex. Svenska fredskommittén om ockupationen av Afghanistan? Det hedrar Metallindustriarbetareförbundet att det tog sin mats ur skolan, och det måste för den verkliga freds rörelsen vara nödvändigt, om den skall arbeta för en fredlig värld, att göra rent hus med charlataner och falska profeter. Vi känner alla till namnen. Vi behöver icke belasta protokollet därmed.

I denna situation har Sverige det självklart – och jag behöver egentligen inte upprepa det – som plikt och uppgift att fortsätta vårt nedrustningsarbete på det internationella planet. Våra delegater får inte ge upp – de måste oförtrutet arbeta vidare. Tålmod och åter tålmod måste vara deras paroll.

I Sverige har traditionellt alla demokratiska partier stått bakom våra representanter i Genève och i New York, liksom riksdagens demokratiska partier står eniga bakom betänkandet i dag på samma sätt som de gjorde det förra året.

Allt som sägs i fredsfrågan är tyvärr icke som det påstås. När Liv Ullman inspirerat och väckande talade på Ullevi sade hon att fred är nätter utan rädsla och dagar fyllda av tillväxt. Tyvärr är det inte så. Nätterna kan vara fyllda av rädsla, och dagar utan tillväxt förekommer också i formellt fredliga samhällen. Även där möter vi skillnaden mellan diktaturer och demokrater.

Det är vidare inte riktigt som det ibland sägs att stormaktsgarantier i vidare utsträckning än de som nu finns skulle vara till fyllest för att säkra vår tillvaro utanför stridszonerna. De kan fylla en uppgift, men historiens erfarenheter säger oss att sådana garantier är bräckliga. Vi får inte glömma bort att Danmark kort före det tyska överfallet slöt ett nonaggressionsavtal med Hitlertyskland. Det visade sig vara av inget värde den 9 april 1940. Afghanistan är ett annat exempel, där ockupationstrupperna står i landet, trots avtal, och icke kommer att lämna landet.

Mats Hellström talade med allt skäl om enigheten. Vad han sade om kärnvapenfria zoner kommer senare att tas upp av Carl Bildt, och jag skall därför inte gå in på det. Jag vill bara säga att vi också har en annan väg än den Mats Hellström nämnde för att verka för en fredlig utveckling i våra grannområden och vårt eget område, och det är vad vi kallar den nordiska balansen. Denna balans bestrids från visst håll, men vi måste hålla på den. Vi tror att denna balans, förknippad för vår del med vår neutralitetspolitik, i själva verket innebär en stor och stark freds rörelse av mäktigt format, i den utsträckning som den förmår att stå bakom kraven på ett tillfredsställande svenskt försvar.

Så till sist, herr talman, vill jag bara anmäla en bagatell. Jag vill anmäla en viss förvåning över Sture Ericsons inlägg här. Han tog upp en teckning i dagens Svenska Dagblad och sade att de moderata representanterna i dagens debatt borde ta avstånd från denna teckning. Det var en uppmaning som verkligen förvånar mig för att komma från en gammal tidningsman. Skulle talarna i debatten ta avstånd från alla teckningar i skilda partiorgan eller

andra tidningar – detta är inget partiorgan – så skulle riksdagens protokoll bli överfulla.

Vad denna teckning avser att belysa – med tecknarens rätt till ensidighet vid blyxtbelysning av en sektor av ett stort fält – är skillnaden i fråga om landbaserade medeldistansrobotar i Europa. Det må vara riktigt eller inte; det har vi inte uttalat oss om. Vi har inte anledning att i riksdagen göra avståndstaganden eller instämmanden i den flod av teckningar som flödar över oss. Det borde Sture Ericson vara den förste att veta.

Anf. 42 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Allan Hernelius vill inte ta avstånd från den här propagandan som bedrivs på Svenska Dagbladets ledarsida i dag. Jag sade i mitt första inlägg att en teckning många gånger säger mer än ord, och det gör faktiskt den här teckningen.

Den här bilden överdriver hotet från öst. Den används för att försvara USA:s enorma upprustning som just nu pågår. Den framställer förespråkarna för en kärnvapenfrysning som Bresjnevs vänner. Det är ändå en anklagelse som drabbar bl. a. senatorerna Kennedy och Hatfield och en lång rad demokrater i den amerikanska kongressen.

Jag hade faktiskt hoppats att moderaternas talesmän i den här debatten skulle ta avstånd från den här formen av förgrovad propaganda. Allan Hernelius är gammal tidningsman, och han känner till genomslagskraften för sådana här teckningar. Han vet att den här formen av politisk agitation är bra mycket mer slagkraftig än långa ledare. Ändå ställer han inte upp och säger att det här var synnerligen olämpligt; det här är att felinformera i nedrustningsfrågan.

Jag måste säga att jag känner en stark besvikelse över att Allan Hernelius inte snabbt tog avstånd från denna teckning. Nu får väl mitt hopp stå till Carl Bildt och Ingrid Sundberg.

Anf. 43 MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Allan Hernelius gjorde – om jag förstod honom rätt – något slags åtskillnad mellan den nordiska balansen och arbetet för en kärnvapenfri zon i Norden. Jag har svårt att göra en sådan åtskillnad mellan dessa begrepp.

Begreppet nordisk balans är mera en symbol. Det rör sig ju inte om någon inomnordisk balans. Det är fråga om två neutrala länder, och ett land av de neutrala har dessutom en vänskaps- och biståndspakt med en av supermakterna. Det rör sig vidare om tre NATO-medlemmar, varav en har en amerikansk bas och två har förklarat sig kärnvapenfria i fredstid.

Det man brukar avse med uttrycket nordisk balans är den låga spänningen och stabiliteten i Norden – det är så man brukar definiera detta litet oklara begrepp. Och låg spänning och stabilitet är en av de huvudfaktorer som arbetet för en kärnvapenfri zon handlar om. Det faktum att samtliga nordiska länder i dag faktiskt är kärnvapenfria är också en manifestation av den låga spänningen.

Det är utgående från stabiliteten och den låga spänning som vi har i dag som vi vill driva arbetet vidare för att konsolidera vår kärnvapenfrihet.

F. ö. har högerpartiet i Norge, som före regeringsinnehavet uttryckt stark kritik mot zontanken sedermera intagit en mer positiv om än fortfarande delvis skeptisk hållning. Och nyligen – för att knyta an till vad Allan Hernelius sade om balans – svarade den norske statsministern i Stortinget på en fråga om ensidiga bilaterala avtal med Sovjetunionen, något som inte har föreslagits i vare sig Sverige eller Norge. Han sade att man naturligtvis inte kan vara med om några sådana. Men jag försökte samtidigt, sade den norske statsministern, att göra klart att ett avtal där atommakterna är med och där de är eniga om att hålla atomvapnen utanför vissa zoner skulle vara något helt annat och värdefullt.

Utgående från den formen av balans uppfattar man uppenbarligen också i våra grannländer och deras regeringar, i varje fall i Norge, att den här typen av arbete är viktigt.

Anf. 44 ALLAN HERNELIUS (m) replik:

Herr talman! Jag tycker inte att vi skall fördjupa oss i debatten i Norge och i nyanser i den. Jag vill annars erinra om att den förutvarande statsministern, Gro Harlem Brundtland, också häromdagen uttalade att det inom ramen för NATO fanns den bästa grundval för fortsatt arbete för fred och frihet. Det kan ställas mot den andra nyanseringen, som visar den norska enigheten i denna del.

Annars finns det inte någon större meningsskiljaktighet mellan Mats Hellström och mig. Jag menar att den nordiska balansen – sådan den existerar och som vi vill bevara – är ett sätt för avspänning och stabilitet. Mats Hellström menar att ett nordiskt avtal om en kärnvapenfri zon kan bli ett sådant avtal. Det får man väl se, sedan förutsättningarna undersökts och preciserats och när man kommer närmare den saken. I dag är det alltför osäkert, som det ser ut nu, då uppenbarligen i varje fall *en* supermakt motsätter sig detta avtal. Det krävs ju ett medgivande från båda supermakterna. Till följd av den ena supermaktens avståndstagande är två länder i Norden kanske inte så beredda att nu sluta ett avtal. Vad framtiden kommer att utvisa är en annan sak.

Sedan vill jag säga till Sture Ericson angående teckningen: Jag tog inte avstånd från teckningen, och jag instämde inte heller – därför att det var en teckning, med dess begränsade avsikter och ambitioner att ge en objektiv bild. Teckningar skall inte sprida sanningen. De skall ge sin bild av verkligheten, inom en sektor av det stora fältet. Och när det gäller denna teckning, som är en internationell byrås produkt, har vi ingen anledning att i riksdagen ta avstånd eller instämma, lika litet som när det gäller andra teckningar, av skäl som jag nämnde.

Sture Ericson förvänar mig verkligen. Jag kan förstå om man begär att vi skall ta avstånd från yttranden i vissa sakfrågor, men att ta avstånd från en teckning – det var något nytt i Sveriges riksdag.

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Anf. 45 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Allan Hernelius var ju tidigare chefredaktör för Svenska Dagbladet. Jag kan inte uppfatta hans senaste två inlägg på annat sätt än att han faktiskt solidariserar sig med det dåliga omdöme som hans efterträdare på tidningen har visat genom att publicera denna stora teckning på dagens ledarsida.

En sådan här teckning har stor genomslagskraft, som jag sade. Det är en politisk teckning, ett politiskt budskap. Den ställer upp till försvar för Reagans rustningspolitik, som – det trodde jag vi var eniga om – är mycket farlig därför att den ökar riskerna för kärnvapenkrig och kommer att direkt leda till en ökning av Sovjets rustningar på samma område. Därför hade det varit välgörande att få höra från moderaternas företrädare att de inte ställer upp på den här formen av Reaganpropaganda.

Jag kan upplysningsvis nämna att detta försvar för Reagans rustningspolitik kan behövas. Enligt SIFO:s senaste indikator har svenskarnas förtroende för USA rasat mycket snabbt sedan Reagan blev president i USA. Det är nu 70 % av den svenska befolkningen som säger att de har litet eller mycket litet förtroende för USA:s utrikespolitik. Det är väl snart bara Svenska Dagbladets ledarsida som ställer upp för Reagan.

Anf. 46 ALLAN HERNELIUS (m) replik:

Herr talman! Sture Ericson fortsätter att förvåna mig. Han förvånar säkerligen också sina kolleger i pressen, när han kommer med omdömet att en teckning av detta slag är ett led i en propagandakampanj mot Sovjet och för Reagan. Det har säkerligen aldrig föresvävat redaktionsledningen eller den redaktionspersonal som har infört teckningen att sådana avsikter skulle finnas bakom tecknarens återgivande av sin syn på verkligheten i dag.

Jag tror Sture Ericson bör akta sig för att göra sig löjlig i den här debatten.

Anf. 47 TORSTEN BENGTSON (c):

Herr talman! Det är optimistiskt av motionärerna att kalla sina motioner för nedrustningsmotioner. Verkligheten är att det tyvärr måste konstateras att man inte ens nått upp till en begränsning av de rustningar som pågår nu. Lika fullt måste alltid strävandena för att begränsa, och helst decimera, rustningarna pågå.

Redan andra året efter bildandet anslöt sig Sverige till Förenta nationerna, världsorganisationen för fred och framsteg. Sedan dess kan man konstatera att Sverige har utfört ett mycket aktivt arbete inom de olika fält där fredsarbete pågår. Enskilda svenskar har spelat en mycket stor roll i detta arbete, men också som land har ju Sverige aktivt försökt att bidra till fredssträvandena.

De motioner som behandlas nu får väl därför närmast ses som en önskan från motionärerna att göra en deklaration för sig själva och betyga att man är mycket intresserad av detta.

När den speciella organisationen i Genève, CD, bildades var Sverige med

från första början. Det var förslag om 15 nationer, varav två från vardera storblocket och fem neutrala. Glädjande nog var Sverige alltid ett land som nämndes i detta sammanhang.

I det arbete som pågått i Genève har Sverige varit mycket aktivt. Man får tyvärr konstatera att resultaten inte har kunnat bli så lysande, och man får lägga nästan hela skulden för detta på stormakterna. Vi har dock fått vissa framsteg – avtalet om yttre rymden, havsbottenavtalet, Antarktisavtalet och några andra sådana avtal har kunnat träffas. Det finns väl vissa oklarheter om hur egentligen CD arbetar i förhållande till Förenta nationerna. CD bekostas visserligen av FN, men det är också en självständig organisation. Det är ett begränsat antal länder som arbetar där, och därför kommer frågorna alltid upp för diskussion också i Förenta nationernas generalförsamling.

Där ökar resolutionernas antal för varje år. Från att i mitten av 1960-talet ha varit nio var det vid den senaste generalförsamlingen 48 resolutioner plus sex anslutande resolutioner. Jag är tyvärr inte optimistisk om att detta skall leda till några större resultat. Jag skulle kunna tänka mig att när generalförsamlingen behandlar frågan i höst kan det mycket väl bli ett 50-tal resolutioner, men om det skall bli några resultat är jag tveksam till.

Talen är nästan alltid desamma – en skräckskildring över rustningarna. Det är också mycket vanligt i vårt land, och det måste kanske vara på det sättet. Därefter är det ett betygande av hur fredligt det egna landet är och ett försvar för att man rustar. Tyvärr blir det inte så mycket konkreta saker av dessa tal. Det är mycket lätt att ut i luften fråga länder: Varför är ni inte fredliga? Men det är mycket svårt att visa till rätta. Det är inte lätt att lägga fram förslag som accepteras. Propagandan synes i många fall viktigare än själva resultatet. Det framläggs fredsplaner, och i den egna pressen talar man mycket om nedrustning och sådant, men man aktar sig nogsamt för att sammanjämka sina planer, så att det verkligen blir något resultat av det hela.

Vi hade redan 1955 en plan för fullständig nedrustning. Det lät alldeles utmärkt! Men det var alltså länge sedan, och mer har vi inte fått fram.

Jag skall inte på något sätt bry mig om att tala om teckningen i Svenska Dagbladet och moderaters och socialdemokraters diskussion om den. Men jag vill nämna att det finns en del uppgifter om vapenarsenalerna i världen, kärnwapnen i synnerhet. I ryska källor fanns i slutet av förra året en artikel publicerad av en generallöjtnant Nikolai Chervov. Han har gjort en uppskattning av hur de olika kärnwapenspetsarna fördelar sig. Han kommer fram till att Amerika och de allierade skulle ha totalt 1 483 kärnwapenspetsar medan Warszawapakten skulle ha 2 035. Sedan har det gjorts en uppskattning från USA:s sida. Committee on Foreign Affairs Congressional Research Service har gjort den. Där kommer man fram till att västallierade har 1 229 och Warszawapakten 3 787 kärnwapenspetsar. I båda fallen är det alltså en stor övervikt för Warszawapakten.

Jag ser, med utgångspunkt i detta, pessimistiskt på möjligheterna att få en frysning till stånd. Det blir den gamla vanliga onda cirkeln. Den ena maktgruppen visar att den andra har ett övertag och säger: Nu måste vi rusta.

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

Därefter kanske det vänder, och rustningarna fortsätter att skruvas upp.

När det gäller de konventionella vapnen skulle, enligt vad som sägs, västmakterna ha övervikt. Jag har svårt att avgöra det, eftersom jag inte har någon redovisning över det.

Jag har här gett en bakgrund, något pessimistisk, till möjligheterna när det gäller nedrustning. Det här är ett mycket svårt problem. Hur energiskt Sverige än arbetar är det mycket svårt att få några verkliga resultat till stånd.

Utskottet är enigt i sitt betänkande, och det är glädjande för svensk del. Det går i stort sett ut på att Sverige skall fortsätta sina ansträngningar, inom alla de områden där vi medverkar, för att eventuellt få fram resultat.

Kärnvapenfria zoner i olika delar av världen har diskuterats vid olika tillfällen. Det finns bara en, som kommit till stånd genom det s. k. Tlatelolco-avtalet, där länder utanför Latinamerika men med territorier där, sammanslutit sig och förpliktat sig att ha en kärnvapenfri zon. Diskussionerna i dessa sammanhang har pågått mycket länge. 1957 framkastade Polens dåvarande utrikesminister Rapacki i Förenta nationerna tanken på en kärnvapenfri zon. Enligt hans uppfattning skulle den bestå av Polen, Tjeckoslovakien, Östtyskland och Västtyskland. Östtyskland förklarade året därpå, 1958, att man kunde tänka sig att uppfylla villkoren för Rapackiplanen, och det gjorde Tjeckoslovakien också. Däremot fick man inte något uttalande från Sovjetunionen om dess inställning, medan Västtyskland och Förenta staterna gick emot planen.

Vad gäller våra egna angelägenheter och frågan om en kärnvapenfri zon i Norden kan sägas att den fick en litet olycklig start. Kommunistpartiledaren och regeringschefen Nikita Chrustjev lade fram förslaget i Izvestija i april 1959. Det var uppenbart att det den gången närmast var fråga om en bricka i stormaktsspelet. Chrustjev ansåg givetvis att kunde man få sådana zoner i den andra intressesfären så var det ju bra. Det fortsatte två år senare med ett likartat förslag i april 1963 av en dansk kommunistdelegation som var på besök i Moskva. Nästa steg kom månaden därpå, den 28 maj 1963, då president Urho Kekkonen lade fram sin egen plan, som sedan kom att bli en huvudlinje i den finländska utrikespolitiken.

Så har alltså tanken på en kärnvapenfri zon i Norden uppkommit. Därefter har förslaget aktualiserats vid olika tillfällen, men det har inte fått något större gehör.

Situationen är något annorlunda med de nya aspekter som har kommit fram. Utrikesministern gjorde den 17 mars i år ett uttalande som kanske belyser hur man bör se på frågan nu. Han sade där:

"Vi har redan haft åtskilliga kontakter i denna fråga med de nordiska regeringarna. Kontakter har också tagits med Sovjetunionens och USA:s regeringar."

Jag tycker att det är viktigt att utrikesministern har betonat att det inte räcker med de nordiska regeringarna, utan kontakter har också tagits med t. ex. Sovjetunionen, eftersom man känner till situationen i Östersjön.

Utrikesministern tillade: "Det är ingen överdrift att säga att intresset hos

kärnvapenmakterna för reella åtaganden till förmån för en sådan zon är svagt."

Efter ubåtsintermezzot har givetvis frågan om Östersjön blivit aktuell, och var och en har väl menat att vi inte gärna kan ha en kärnvapenfri zon i Norden när det där cirkulerar åtskilliga ubåtar bestyckade med kärnvapen. Både Sveriges statsminister och Finlands president har sagt, att skall det bli fråga om en sådan zon måste Östersjön ingå. Vi vet att i så fall kommer förhandlingarna att vidgas avsevärt, och man måste, som utrikesministern sade, också diskutera med kärnvapenmakterna.

Det sägs också i utskottets betänkande:

"Debatten har tillförts nya element genom händelsen med den sovjetiska ubåtens intrång på svenskt militärt skyddsområde. Denna har bl. a. i ökad grad riktat uppmärksamheten mot Östersjöns status i samband med en kärnvapenfri zon i det nordiska området. Ett naturligt krav i sammanhanget bör vara att Östersjön skall vara kärnvapenfritt."

Man har väl vid olika tillfällen gjort långtgående tolkningar av vad utskottet egentligen sade när det behandlade denna fråga tidigare. Utskottet yttrade ju, att enligt utskottets mening bör den svenska regeringen hålla fortsatt nära kontakt med de övriga nordiska regeringarna i frågan för att undersöka om en gemensam grund finns mellan de nordiska länderna i syfte att skapa en kärnvapenfri zon i Norden som ett led i arbetet för ett kärnvapenfritt Europa. Ibland har man sagt att riksdagen har uttalat sig för en kärnvapenfri zon i Norden, men det är väl något långtgående att tolka uttalandet så; man skulle ju undersöka om det finns förutsättningar.

Jag skulle gärna vilja att vi kunde få en kärnvapenfri zon i Norden, men jag vill betona att i så fall får man beakta också de nya aspekter som har uppkommit på senare tid. I så fall kan man knappast bilda en kärnvapenfri zon i Norden utan att ha med Östersjön. Det går inte att tänka sig att Sverige till stor del skulle omges av vatten där man har kärnvapen och att vi samtidigt skulle säga att Sverige skall vara kärnvapenfritt. Jag skulle önska att tanken kunde genomföras, men jag befarar att det kommer att ta åtskillig tid innan man kan skapa enighet om att få en sådan zon till stånd.

Herr talman! Det är dessa synpunkter jag har velat anföra i anslutning till utskottets enhälliga betänkande, och jag har givetvis inget som helst annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Anf. 48 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Torsten Bengtson anförde i början av sitt anförande några siffror som tydligen syftade till att stödja den svaga moderata argumentationen tidigare. Hans siffror tydde på att det skulle vara stor övervikt för Warszawapakten. Han talade inte om vad det var för siffror, men jag förmodar att de handlade om medeldistanssystemen i Europa.

Om man diskuterar regionala kärnvapenbalanser accepterar man de tankegångar som finns, att det är möjligt att föra begränsade kärnvapenkrig. Vi har aldrig tidigare här i landet accepterat den tanken. Våra bedömningar har aldrig tidigare gått ut på att det är möjligt att begränsa ett kärnvapenkrig

till Europa. Därför har vi hela tiden sagt att kärnvapenbalansen måste ses globalt.

De siffror som Torsten Bengtson nämnde gällde alltså förmodligen medeldistanssystemen. Om vi ser på det totala antalet kärnvapenstridsspetsar i Europa har NATO traditionellt haft en betydande övervikt, och så torde det vara fortfarande.

Anf. 49 TORSTEN BENGTSON (c) replik:

Herr talman! Sture Ericson behöver inte på något sätt tolka vad jag säger. Jag har anfört siffror och jag har angivit från vilka källor jag har hämtat uppgifterna. Vill Sture Ericson ha formuleringen så är det approximated total warheads som man har talat om, och nu skall det analyseras vad som menas med detta. Artikelnen härom fanns i New York Times den 22 november 1981, för att riktigt exakt ange källorna.

Jag har inte yttrat mig om ett begränsat kärnvapenkrig i Europa utan bara anfört siffrorna som fakta. Det finns ingen anledning till polemik. Jag har inte försvarat moderaterna, jag har över huvud taget inte lagt mig i den debatten. Det är alldeles onödigt att i en replik säga något om de faktauppgifter som jag har lämnat.

Anf. 50 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! När man diskuterar de här frågorna kanske man inte skall ha en så tunn dokumentation som någon tidningsartikel i New York Times. Jag rekommenderar Torsten Bengtson att t. ex. läsa SIPRI:s årsbok.

Anf. 51 TORSTEN BENGTSON (c) replik:

Herr talman! Att uppgifterna har publicerats i New York Times förringar inte värdet av dem. Jag har anfört namnen på de ryska källorna, och jag har anfört att uppgifterna om de västallierade har tagits från Committee on Foreign Affairs Congressional Research Service. Det går säkert att få hela artikeln, om Sture Ericson skulle önska det.

Jag finner det högst opåkallat att söka polemik med mig, när jag inte på något sätt har försökt ställa till någon debatt utan har anfört faktiska uppgifter och talat om varifrån de har hämtats.

Anf. 52 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Låt hela Norden få folkomrösta om frågan om en kärnvapenfri zon! Det förslaget kom från Finland, och den som framställde det gjorde det bl. a. mot bakgrund av att det knappast finns några partier som i dag öppet säger nej till en kärnvapenfri zon i Norden. Men ändå händer det just ingenting – det stannar mest vid prat från ledande håll. Så ock här i kammaren i dag. Samtidigt växer detta krav sig allt starkare bland de breda folklagen i samtliga nordiska länder. För en tid sedan överlämnades mer än 750 000 namnunderskrifter med detta krav till utrikesminister Ola Ullsten. I Göteborg samlades den 15 maj den största demonstrationen någonsin i

Norden bakom parollerna Ett kärnvapenfritt Europa och Norden en kärnvapenfri zon.

En liknande rörelse av minst samma strategiska betydelse finns i Sydeuropa. Grekland, Jugoslavien och Rumänien driver frågan om Balkan såsom kärnvapenfri zon. Statsledningarna står officiellt bakom en sådan politik. Vi bör utveckla kampen för en kärnvapenfri zon i Norden för att stödja liknande rörelser på andra håll i världen. Om vi håller tillbaka vårt arbete kring denna fråga, innebär det ett svek inte bara mot vår egen freds rörelse utan lika mycket mot freds rörelsen exempelvis på Balkan.

I utrikesutskottets betänkande upprepas de argument som vi gång på gång har fått ta del av, nämligen att Norden de facto är kärnvapenfritt i dag, att kravet förutsätter medverkan av kärnvapenmakterna osv. Vidare hänvisar utskottet till att de nordiska regeringarna i samband med de regelbundna nordiska utrikesministermötena har utbytt synpunkter i frågan och enats om ett fortsatt sådant informations- och åsiktsutbyte.

Det som sägs är naturligtvis bra, och det är tillfredsställande att utskottet är enhälligt. Men vad som är oroväckande är att bakom detta enhälliga utskott döljer sig klara politiska meningsskiljaktigheter. Ingrid Sundberg t. ex. förklarade att en koncentration till zonen kan innebära att man drar intresse från andra områden, att stormakternas garantier från 1978 räcker och att denna fråga måste ses i ett större sammanhang. I praktiken innebär detta att moderaterna inte tillmäter detta krav särskilt stor vikt.

Torsten Bengtson framhöll att riksdagen inte har fattat beslut om att vi skall verka för en kärnvapenfri zon, utan vi skall i första hand undersöka förutsättningarna. Sedan var han väldigt pessimistisk när det gäller möjligheterna att förverkliga detta. Bakom utskottets enhälliga betänkande ligger alltså politiska meningsskiljaktigheter, som innebär att frågan inte har förts framåt.

Inte bara vpk utan även den samlade freds rörelsen och många enskilda har förklarat att det är tid för konkreta initiativ. Finlands statsminister Kalevi Sorsa uttryckte häromveckan saken så att initiativet till att inrätta Norden såsom en kärnvapenfri zon bör tas av staterna i området. Vi kan alltså inte sitta och vänta på att någonting skall ske utifrån. Sverige har härvidlag enligt vår uppfattning särskilda möjligheter såsom varande ett neutralt och alliansfritt land.

1981 års enhälliga beslut i zonfrågan borde redan ha följts upp med ett handlingsprogram. I vår motion 1252 har vi skisserat ett sådant handlingsprogram. Jag skall ange bara några av de punkter som vi där har tagit upp när det gäller vad ett sådant handlingsprogram bör omfatta.

Det finns behov av ett organ, som uteslutande arbetar med zonfrågan. En fempartikommission bör därför inrättas med utrikesministern såsom ordförande och med företrädare för riksdagens samtliga partier. Kommissionen bör ha såsom uppgift att fortlöpande arbeta med frågan och föreslå regeringen åtgärder.

Vi har vidare krävt en samnordisk parlamentarisk kommission, en nordisk ministerkommission samt en nordisk konferens, därför att säkerhets- och

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

försvarspolitiska frågor i dag inte ryms inom Nordiska rådets ram. Det finns ett behov av ett bredare nordiskt forum för en sådan här debatt. Därför bör den svenska regeringen ta initiativ till en nordisk konferens om inrättande av en zon och för en diskussion om säkerhetsfrågorna.

Vi har också krävt att regeringen skall utarbeta ett underlag för en preliminär avtalstext, eftersom zonen måste stadfästas i ett avtal mellan de nordiska länderna. Vi har krävt att Sverige skall inleda det komplicerade arbete som säkerhetsgarantierna utgör. Vi har tagit upp uttunningszonen, och vi har sagt att man bör ha en konsekvensutredning.

Inrättandet av en zon skulle vara ett viktigt framsteg för nedrustningssträvandena och gynnsamt påverka säkerheten, men skulle också få effekter för försvaret och dess uppbyggnad. Därför vill vi att en särskild konsekvensutredning skall kunna titta på vilka nedskärningar och besparingar som kan göras samt vilka nya krav som kan ställas på försvaret.

Det här är några saker som vi menar borde ingå i ett handlingsprogram. Det finns fler. Jag vet att fredsrörelsen har fört fram olika alternativ. Det viktiga är nu att besluta om att ett program skall utarbetas.

Utskottet avstyrker våra krav med hänvisning till det pågående utredningsarbetet. Men det finns ju ingenting som säger att det här utredningsarbetet inte kan fortlöpa parallellt med förverkligandet av en plan. Vi tycker att det brådskar med att konkreta initiativ tas, inte minst mot bakgrund av moderaternas ställningstagande under det gångna året. Carl Bildt kommer efter mig här i talarstolen. Jag lyssnade på den diskussion han hade häromdagen med utrikesministern, och det är uppenbart att moderaterna är på glid från den standpunkt de tidigare intog, liksom f. ö. deras ungdomsförbund.

Sedan några kommentarer till vad som sagts här tidigare i dag. Allan Hernelius gick till angrepp mot fredsrörelsen och sade att den borde göra rent hus inom sig. Jag tycker, herr talman, att det är viktigt också för fredsrörelsen att göra rent hus med de politiska partier som så ensidigt stöder *en* stormakts intressen, i det här fallet USA:s och Reaganadministrationens. Om Allan Hernelius visste vad fredsrörelsen står för, skulle han vara klar över att samtliga fredsorganisationers krav riktar sig till *alla* kärnvapenmakter. Fredsrörelsen är inte så ensidigt inriktad som moderata samlingspartiet.

Med det, herr talman, vill jag yrka bifall till motion 1252.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 53 TORSTEN BENGTSON (c) replik:

Herr talman! Eva Hjelmström sade att jag sagt så och så om den nordiska kärnvapenfria zonen. Jag citerade vad riksdagen beslöt förra året – det finns på s. 5 i utskottets betänkande, näst sista stycket.

Centerns partiledare har deklarerat att Östersjön måste ingå i en eventuell nordisk kärnvapenfri zon, och i utskottets betänkande står det: "Ett naturligt krav i sammanhanget bör vara att Östersjön skall vara kärnvapenfritt."

Eftersom vpk är ett för litet parti för att bli representerat i utskotten, har vi

inte fått något uttalande från vpk. Därför skulle jag vilja fråga Eva Hjelmström: Är det vpk:s mening att Östersjön skall ingå i en eventuell kärnvapenfri zon?

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Anf. 54 GUNNEL JONÄNG (c) replik:

Herr talman! Jag vill egentligen inte ta upp någon polemik mot Eva Hjelmström, men det är en sak som jag skulle vilja framhålla ändå.

Eva Hjelmström säger att det bara pratas om en kärnvapenfri zon men att det inte händer någonting och att detta är ett svek mot fredsrörelsen. Jag kan mycket väl förstå den otålighet man kan känna över att det går så sakta, men nog är det väl ändå så att Eva Hjelmström och jag som politiker måste ta vårt ansvar. Vi måste inse och vi måste informera om att det här är en fråga som det tar tid att genomdriva.

Jag tror fullt och fast på en kärnvapenfri zon i Norden, och jag är beredd att jobba för att vi skall få till stånd en sådan. Men jag måste ju samtidigt vara realistisk och inse, att även om vi jobbar aldrig så mycket, kommer det att ta tid.

Jag säger detta bara för en saks skull, Eva Hjelmström. Jag är rädd för att om vi gör falska förespeglningar till fredsrörelsen, kan det bli en bumerang. Man kan inom fredsrörelsen tro att detta med kärnvapenfri zon kan åstadkommas i en handvändning. När det sedan inte händer någonting som ger praktiska resultat, kan det vändas mot hela fredsarbetet, och man kan tröttna och resignera. Denna fredsopinion och detta fredsarbete betyder alldeles för mycket för att vi skall medverka till en resignation på det viset.

Låt oss arbeta i aktivt fredsarbete på olika sätt och efter all vår förmåga för en kärnvapenfri zon i Norden, men låt oss inte göra falska förespeglningar och säga att detta är någonting som kan åstadkommas snabbt. Under alla förhållanden och hur mycket arbete vi än lägger ned kommer det att ta tid, inte minst mot bakgrund av de olika säkerhetspolitiska system som vi har i Norden.

Anf. 55 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Först några ord till Torsten Bengtson. Låt mig efter hans bäge inlägg nu konkret ställa frågan: Hur uppfattar Torsten Bengtson riksdagens beslut? Innebär det att riksdagen enhälligt ställer sig bakom att vi skall verka för en kärnvapenfri zon, eller inte? Ja eller nej!

Sedan till detta med Östersjön. Trots att Torsten Bengtson påstår sig ha tittat på vad vi har sagt är detta uppenbarligen inte fallet, och det tycker jag är oerhört slarvigt av en som skall ställa sig bakom riksdagens förslag.

Det är inte så enkelt som Torsten Bengtson försöker göra det till, och i vår motion har vi beträffande Östersjön sagt att vi anser att man bör ta upp diskussioner om uttunningszoner i anslutning till en nordisk kärnvapenfri zon. Till dessa hör självfallet Östersjön, men också Norska havet och Kolahalvön. Avsikten med en uttunningszon måste vara att få bort alla kärnvapen med räckvidden begränsad till det nordiska området, och helst

Nedrustning m. m.

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

bör man se till att denna zon blir helt fri från kärnvapen.

Jag kan försäkra Gunnel Jonäng om att freds rörelsen förvisso icke kommer att resignera. Det har den vuxit sig alltför stark för. Frågorna är alltför väsentliga. Det gäller ju trots allt mänsklighetens överlevnad.

Vi är medvetna om att det kommer att ta tid, men vi tycker inte det borde ta en sådan tid som det faktiskt gör genom att man i dag inte vidtar några konkreta åtgärder.

Som ett exempel på detta kan nämnas att när man överlämnade de 750 000 namnen till utrikesminister Ullsten förklarade han att han inte såg målet Norden som en kärnvapenfri zon som ett viktigt inslag i nedrustningsarbetet. Han förklarade dessutom att det väsentligaste var att stormakterna vidtog åtgärder.

Det är självfallet oerhört viktigt, men vi kan ju inte sitta med armarna i kors och vänta på att stormakterna skall göra något, utan vi måste själva agera. I det avseendet tycker vi att regeringen varit för passiv.

Anf. 56 TORSTEN BENGTSON (c) replik:

Herr talman! Jag konstaterar vilket undvikande och svävande svar som Eva Hjelmström gav i fråga om Östersjöns inlemmande i en eventuell kärnvapenfri zon i Norden. Där gavs inte mycket till besked.

Det jag tidigare sade om riksdagens beslut behöver jag inte upprepa. Det kan Eva Hjelmström läsa själv.

Anf. 57 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Vi gör det inte så enkelt för oss som Torsten Bengtson, som bara deklarerar att Östersjön skall vara helt fritt från kärnvapen. Det är naturligtvis ett mål som också vi vill uppnå, men vi menar att kravet i det sammanhanget måste ställas både på öst och väst liksom att det skall omfatta även Norska havet och Kolahalvön. Så till vida går vi betydligt längre än Torsten Bengtson.

Anf. 58 CARL BILDT (m):

Herr talman! Jag avser inte att ägna mig åt skämtteckningar, utan åt substans.

Det ter sig i en debatt som denna ganska naturligt att vår uppmärksamhet i första hand koncentreras på vad vi kan göra i vårt eget område för att åstadkomma ökad säkerhet, stabilitet och bättre förutsättningar för fred. Det är inte något utslag av trångsynt nationell egoism att sätta säkerheten och stabiliteten i det nordeuropeiska och nordatlantiska strategiska område som Sverige är en integrerad del av som det viktigaste arbetsfältet för svensk säkerhets-, rustningskontrolls- och nedrustningspolitik, utan snarare en insikt om att det är på detta område som vi har de största möjligheterna att göra de verkningsfullaste insatserna. Vårt bidrag till stabiliteten och säkerheten i vår del av Europa är det viktigaste bidrag vi kan ge strävandena att undvika krig och att söka bygga en varaktig fred.

Traditionellt har vår neutralitetspolitik, stödd av ett efter våra förhållan-

den tämligen starkt försvar, setts som vårt viktigaste medel i det ständiga arbetet att nå dessa mål. Jag förblir övertygad om att betydelsen av dessa traditionella medel för vår säkerhets- och fredspolitik icke har minskat under det senaste decenniet, utan att dessa medel tvärtom befäst sin betydelse och att de under den del av framtiden som det rimligen står i vår makt att överblicka snarast måste tillmätas ökad betydelse.

Men detta får självfallet icke innebära att icke också andra medel prövas. Olika former av rustningskontrollåtgärder som påverkar Nordeuropa kan komma att spela en betydelsefull roll i framtiden, och det är med all rätt som dessa spelat en betydelsefull roll i det senaste årets debatt i olika freds- och säkerhetsfrågor.

Intresset har hitintills huvudsakligen koncentrerats kring förslaget att inrätta en kärnvapenfri zon i Norden. Som framgår även av årets betänkande från ett enhälligt utrikesutskott kan en sådan zon under vissa förutsättningar vara ett instrument för att i någon liten mån bidra till att öka säkerheten och stabiliteten i denna del av världen.

Under hela den tid sedan slutet av 1950-talet – Torsten Bengtson redogjorde för några av milstolparna – som denna zonfråga har varit aktuell har det varit ett krav från främst dansk, norsk och svensk sida att en zon på ett eller annat sätt också inkluderar delar av främst sovjetiskt område. Skälet till detta är enkelt. Sovjetiskt territorium framstod länge som den enda del av det nordeuropeiska området i vilken kärnvapen permanent var baserade, och det skulle te sig något egenartat att inrätta en kärnvapenfri zon som icke alls påverkade den faktiska förekomsten av kärnvapen i området.

För svensk del slogs detta fast i de snart klassiska formuleringarna från 1975. Medeldistansrobotar och taktiska kärnvapen, som är stationerade i närheten av zonen och som skulle kunna sättas in mot mål inom zonen, blir överflödiga och bör, som ett led i en överenskommelse om upprättande av en kärnvapenfri zon, dras bort.

Så sent som förra året ställde sig riksdagen ånyo bakom denna formulering av ett av de svenska grundkraven på en kärnvapenfri zon.

I utrikesutskottets betänkande i år konstateras att bl. a. intrånget av den sovjetiska ubåten 137 på svenskt militärt skyddsområde och inre territorialvatten i ökad grad har riktat uppmärksamheten på Östersjöns status i samband med en kärnvapenfri zon i det nordeuropeiska området. Här handlar det om ett problem som icke är alldeles enkelt, och utvecklingen under de gångna åren har klart visat att det finns anledning att behandla frågan om Östersjöns status i en kärnvapenfri zon delvis skild från det resonemang om en s. k. uttunningszon, som jag nyss redogjorde för.

Sedan slutet av 1976 har Sovjetunionen i Östersjön baserat delar av sina operativa styrkor för kärnvapeninsatser mot mål i Västeuropa. De sex ubåtar av s. k. Golf II-klass som då fördes in i Östersjön har sedan dess bedrivit operativ patrullering, med undantag för de tillfällen då de gått upp mot Barents hav för att bedriva operativ skjutning. I en av de redovisningar av de sovjetiska s. k. curostrategiska kärnvapenssystemen som offentliggjorts av sovjetiska talesmän har de 18 robotar av typ SSN 5 som dessa ubåtar är

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

utrustade med varit inkluderade i de sovjetiska arsenalerna.

Sedan något år tillbaka har Sovjetunionen dessutom i Östersjön baserat ett antal ubåtar av s. k. Juliettklass, beväpnade med fyra tunga långgräckviddiga attackrobotar som med all sannolikhet är utrustade med kärnvapenstrids-spetsar. Robotarna, av typ SSN 3, är huvudsakligen avsedda för insatser mot sjömål, men kan med all sannolikhet användas även mot landmål.

Det är mindre sannolikt att denna tilltagande basering av sovjetiska kärnvapenstridskrafter i Östersjön riktar sig mot Sverige eller mot något annat nordiskt land, men detta gör knappast att man har anledning att se med mindre allvar på den utveckling som inleddes 1976 och som sedan dess fortsatt.

Skulle Östersjön även i framtiden – och därtill i ökad utsträckning – vara ett basområde för denna typ av stridskrafter, skulle detta innebära att riskerna för snabba spänningshöjningar och tidiga krigshandlingar i Östersjöområdet ökade markant. Från NATO:s sida skulle det vara naturligt att så småningom etablera en fastare övervakning av dessa sovjetiska stridskrafter, och det är självklart att NATO skulle ha ett intresse av att snabbt kunna bekämpa dem, på samma sätt som Sovjetunionen skulle ha ett intresse av att aktivt kunna skydda dem i sina operationsområden i Östersjöns olika delar. Spänningen skulle öka, stabiliteten och säkerheten minska.

Det räcker därför icke med att som ett led i ett avtal om en kärnvapenfri zon dra bort de kärnvapenstridskrafter från Östersjön som är riktade mot Sverige eller andra nordiska länder. En sådan uttunningszon i Östersjön skulle i själva verket kunna bli ett utmärkt skydd för ett intensifierat sovjetiskt användande av Östersjön som basområde för kärnvapen riktade mot europeiska, icke-nordiska mål. En så utformad kärnvapenfri zon skulle kunna fungera som en legitimering av upprättandet av något av en sovjetisk atomzon i Östersjön.

Det är tyvärr fullt möjligt att den utveckling som inleddes genom Golfbaseringen 1976, och som nu fortsattes genom Juliettbaseringen, kommer att fortsätta. Sovjetmarinen förfogar över ytterligare Juliettbåtar som mycket väl kan komma att överföras till Östersjön under de kommande åren. Därefter kan det icke uteslutas att ubåtar av s. k. Hotelklass, likaledes utrustade med SSN 5-robotar men till skillnad från Golfubåtarna försedda med atomdrift, kan komma att tillföras Östersjömarinen. De enheter från 1960-talet och 1970-talets början som inte längre behövs i Sovjetmarinen för att upprätthålla den strategiska nukleära balansen gentemot USA kan successivt komma att ombaseras till det mera skyddade Östersjöområdet för insatser mot västeuropeiska mål.

I sitt anförande tog Mats Hellström upp de risker som möjligtvis kan föreligga för att kryssningsrobotar på amerikanska atomubåtar också blir föremål för basering i Östersjöområdet. Jag tror att den risken – av delvis tekniska skäl – är väsentligt mera begränsad, men det förändrar på intet sätt den politiska slutsatsen. De små risker som kan föreligga för en sådan utveckling leder till samma konklusioner vad gäller kravet på en kärnvapenfri zon och vad gäller Östersjön som den faktiskt förekommande använd-

ningen av Östersjön för baseringen av eurostrategiska sovjetiska kärnvapen.

Det är bl. a. mot denna bakgrund som de svenska kraven på en kärnvapenfri zon vad gäller Östersjön skärpts under de senaste åren. I utrikesutskottets betänkande slås nu följande fast: "Ett naturligt krav i sammanhanget bör vara att Östersjön skall vara kärnvapenfritt." Värst mycket klarare än så kan ett krav på total kärnvapenfrihet för Östersjön knappast formuleras. Det är självfallet en betydande styrka att riksdagens demokratiska partier står eniga bakom detta krav. Att Eva Hjelmström i det föregående meningsutbytet sade att vpk inte kan instämma i kravet är knappast ägnat att förvåna. Det är som bekant en betydande skillnad mellan västliga och östliga kärnvapen i vpk:s världsbild.

Det kan givetvis anföras att detta krav på kärnvapenfrihet i Östersjön icke gör det lättare att realisera tanken på en kärnvapenfri zon i detta område. Jag tror själv att skillnaden är marginell. De svårigheter som står att övervinna är redan i dag så betydande, att denna fråga med all sannolikhet kommer att vara med oss en lång tid framöver. Jag är dessutom fast i åsikten, att en kärnvapenfri zon endast är meningsfull om den medför en faktisk reducering av de kärnvapenarsenaler som förekommer i vår omedelbara närhet, och att etablerandet av en kärnvapenfri zon som tillät eller kanske t.o.m. stimulerade främst Sovjetunionen till ett utnyttjande av Östersjön som en atomzon snarare skulle minska än öka säkerheten, stabiliteten och förutsättningarna för fred i vår del av världen.

Anf. 59 MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Vad som förvånar i Carl Bildts analys är väl att han hävdar att arbetet skulle bli meningsfullt enbart om man får in såväl taktiska kärnvapen i Östersjön i ett zonarrangemang – så att alltså de vapen som är riktade mot Norden kan tas bort – som andra kärnvapen.

Men vad är alternativet? Vi är i dag kärnvapenfria i våra territorier. Vi har i dag runt omkring oss – i Östersjön och i Nordsjön – alltför mycket kärnvapen. Det är vad vi lever med nu. Det måste väl rimligen vara så att kan vi arbeta för en kärnvapenfri zon, varvid nu Sverige ställer kravet på supermakterna att de skall reducera sina taktiska kärnvapen, så är varje minskning en förbättring i förhållande till nuläget. Det borde egentligen från Carl Bildts egna utgångspunkter snarast vara så att ju fler kärnvapenbestyckade fartyg och andra vapenbärare som finns runt omkring Sverige – och Carl Bildt har ju här gjort en uppräknings – desto angelägnare är det just för ett land som Sverige att så gott vi förmår, även med risk att misslyckas, driva arbetet för en kärnvapenfri zon, helt enkelt därför att vi har ett mycket dyrt försvar. Det är ett försvar som vi i stort sett i enighet värnar om – vi diskuterar inriktningen av det på olika sätt. Det är ett militärt försvar för 17 miljarder kronor, och det är starkt som konventionellt försvar, när det gäller att möta konventionella anfall.

Men det är ju också klart utsagt i vår försvarsdoktrin att skulle Sverige angripas i ett kärnvapenanslag, så kan vi inte försvara oss med vårt

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

konventionella försvar. Eftersom vi icke skall skaffa egna kärnvapen – och ingen här i kammaren har sagt att vi skall göra det – så kommer det svenska försvaret vid ett kärnvapenangrepp mot oss att mycket starkt reduceras i värde, tyvärr.

Just det förhållandet att allt fler kärnvapenbestyckade vapenbärare finns runt omkring oss borde rimligen snarast förena Carl Bildt och mig i en ökad strävan att arbeta för en kärnvapenfri zon. Även marginella reduktioner när det gäller kärnvapen, marginella höjningar av kärnvapentröskeln – marginella förbättringar i den meningen att det är mindre sannolikt att kärnvapen sätts in mot oss – ökar det svenska konventionella försvarets betydelse. Ur den synpunkten borde Carl Bildt vara entusiastisk inför det arbete för en kärnvapenfri zon om vilket utrikesutskottet är enigt.

Anf. 60 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Carl Bildt anklagar vpk för att inte kunna instämma i det här kravet i fråga om Östersjön. Men Carl Bildt lyssnade uppenbarligen inte på vad jag sade tidigare och har uppenbarligen inte heller läst vad vi har sagt i anslutning till denna fråga.

Vi ställer oss självfallet bakom kravet. Men vad vi har diskuterat är ju också att man inte kan göra det så enkelt. Man bör i samband med Norden som en kärnvapenfri zon diskutera uttunningszoner. Dit hör Norska havet, Kolahalvön och Östersjöområdet. Carl Bildt kan ju inte heller vara omedveten om de krav vi riktat mot den sovjetiska regeringen i vad gäller ubåtarna, bl. a. Golfubåtarna.

Vidare säger Carl Bildt att kravet på att Norden skall vara en kärnvapenfri zon blir meningsfullt först om det innebär en reduktion av kärnvapenarsenalen. Ja, det är precis samma argumentation som den utrikesministern tidigare använde gentemot freds rörelsen. Det visar ju bara att man inte förstått vitsen med det kravet. Det är ju ett led i strävandena att stoppa upprustningen, att reducera kärnvapenarsenalen på sikt. Som jag framhöll i mitt första inlägg är det också att betrakta som en solidaritetshandling gentemot övriga freds rörelser som verkar för kärnvapenfria zoner runt om i Europa, inte minst i Sydeuropa och i Balkanområdet.

Anf. 61 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Carl Bildt ville inte ägna sig åt skämtteckningar utan hellre åt substansen i det hela. Nu uppfattar jag inte det här som någon skämtteckning. I så fall är det ett rätt egendomligt sätt att skämta på, Carl Bildt! Det är ett slags svart humor att Svenska Dagbladet upphöjer kärnvapenvansinnet till att vara underhållning.

I vad gäller substansen får man en känsla av att Carl Bildt är väldigt angelägen om att få rada upp invändningar och komplikationer. Han försöker t. ex. föra i bevis att vissa konsekvenser av en nordisk zon när det gäller Östersjön skulle kunna innebära ökade risker för kärnvapenbaserings i vår närhet. Självfallet skall vi också ta med sådana faktorer i resonemanget.

Jag tycker i alla fall att slutsatsen i Carl Bildts resonemang var något så när positiv.

Ändå tycker jag att det positiva intresset från moderat sida saknas i den här frågan. Från moderat håll hör man bara en rad invändningar. Dessutom talar man om en rad svårigheter. Sällan hör man moderaterna dra slutsatsen att det är värdefullt att vi för den här debatten. Genom att driva på i frågan kan vi ju påverka också den europeiska utvecklingen. Vi kan rikta strålkastarljuset mot Sovjets kärnvapenrustningar i vår omedelbara närhet. Trycket på USA:s förhandlare kan kanske öka, om NATO-länder som Danmark och Norge visar ett aktivt intresse för en kärnvapenfri zon i Norden.

Jag tror att det skulle vara värdefullt om Carl Bildt åtminstone någon gång kunde säga att vi gör nytta genom att driva den här debatten. Det vore bra om han inte ständigt radade upp svårigheter och närmast antydde att debatten är besvärlig och att vi kanske helst skulle kunna vara utan den. Naturligtvis vore det också bra, om Carl Bildt använde sina kunskaper och sitt analytiska sinne till att någon gång tala om NATO:s kärnvapen i vår omedelbara närhet, men det kanske är för mycket begärt.

Anf. 62 CARL BILDT (m) replik:

Herr talman! En serie av något motstridiga anklagelser har här riktats mot mig. Sture Ericson säger att jag bara radar upp svårigheter, medan Eva Hjelmström säger att jag gör det alldeles för enkelt för mig när det gäller detta med en kärnvapenfri zon.

Först till Eva Hjelmström. Jag anklagar inte vpk. Jag bara konstaterar att Eva Hjelmström i den tidigare replikväxlingen med Torsten Bengtson icke kunde instämma i kravet att samtliga kärnvapen, dvs. Golfubåtar och Juliettubåtar inkluderade, skall dras bort från Östersjön. Hon säger att det är väldigt svårt. Jag bara konstaterar att vpk ser stora svårigheter så fort sovjetiska kärnvapen syns vid horisonten. I övrigt är inte svårigheterna alldeles oöverstigliga enligt vpk:s argumentation.

Eva Hjelmström sade att vpk har ställt krav på Sovjetunionen. Ja, jag vet det. Det har stått i tidningarna att Lars Werner har skrivit brev till sina sovjetiska kolleger i Moskva. Vpk är det enda parti, såvitt jag vet, som har förmånen av konfidentiell brevväxling med det sovjetiska kommunistpartiet. Det skulle vara intressant att få höra vad de sovjetiska partibröderna har svarat på Lars Werners brev, i den mån något svar har inkommit till vpk-kansliet.

Till Mats Hellström vill jag säga att jag inte ser någon oenighet i sak mellan honom och mig.

I det enhälliga betänkande som nu föreligger från utrikesutskottet slår man fast en ståndpunkt i vad gäller Östersjön – det handlar om Golfubåtar och Juliettubåtar och övrigt som kan tillkomma från den sovjetiska sidan samt eventuell introduktion av kryssningsrobotar på amerikanska fartyg – som möjligen kan tänkas vara oförenlig med en kärnvapenfri zon.

Jag tror att man skall vara medveten om de faror som föreligger för att Östersjön i vissa lägen, på det sätt som nu har skett, blir ett baseringsområde

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

för allt fler kärnvapen. Då kan vi faktiskt riskera att hamna i en situation där en ofullständig kärnvapenfri zon stimulerar fram en utveckling som medför att vi får en ökad instabilitet i det nordiska området. Jag har bara påpekat någonting som utrikesutskottet har formulerat och som också olika socialdemokratiska företrädare har tagit fram, bl. a. i den socialdemokratiska partimotionen. Mot bakgrund av den faktiska utvecklingen när det gäller kärnvapen i Östersjön är det viktigt att vi bidrar till att detta krav också kommer i fokus för den politiska debatten.

Anf. 63 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Det känns litet meningslöst att diskutera detta, eftersom Carl Bildt uppenbarligen inte kan lyssna på vad man säger. Han påstår att vi har konfidentiell brevväxling med Sovjets regering. Detta brev med, jag upprepar, krav på att Sovjet skall dra bort sina kärnvapenbestyckade ubåtar från Östersjön – kan det uttryckas tydligare? – var väl inte särskilt konfidentiellt, eftersom det publicerades i samtliga tidningar.

När jag anklagade Carl Bildt för att göra det litet enkelt för sig avsåg jag därmed att han, vilket också Sture Ericson sade, så ensidigt bara tittar åt ett håll. Han kunde möjligen komplicera frågeställningen något genom att titta på Östersjöområdet i dess helhet, liksom på, som jag sade tidigare, Norska havet och Kolahalvön. Titta litet på NATO:s upprustning, t. ex. i Norska havet och i Västtyskland, som faktiskt tillhör Östersjöområdet! Men så långt sträcker sig inte Carl Bildts världsbild, eller ens nordiska syn, utan han inskränker sig till en mycket begränsad del. Det är bara att beklaga för analysens skull.

Anf. 64 MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Det är litet motstridiga budskap som kommer från Carl Bildt och Ingrid Sundberg. Ingrid Sundberg sade tidigare att hon instämde i utskottets utlåtande, men menade att det var farligt om kravet på en kärnvapenfri zon drevs som ett förstahandskrav. Det skulle enligt henne minska engagemanget för andra, mer viktiga nedrustningsmål. Carl Bildt målar upp en mycket hotfull bild av en möjlig utveckling i vår näraliggande omvärld, i Östersjön. Där kan det enligt Carl Bildt komma att ske en kraftig upprustning av sovjetiska kärnvapenbåtar, vilket skulle föranleda motsvarande upprustning av NATO:s kärnvapenbestyckade ubåtar. Detta skulle rimligen göra frågan mycket angelägen och akut för oss.

Det är detta dubbla budskap från moderaterna som det är viktigt att påtala.

Om man, som Carl Bildt, menar att det finns risk för en upprustning av kärnvapnen runt omkring oss, måste det vara än mer angeläget att den svenska regeringen aktivt driver arbetet för att konsolidera den kärnvapenfrihet som vi nu har och, tillsammans med de andra nordiska regeringarna, försöker finna vägar för att med kärnvapenmakterna i vår närhet ta upp diskussioner och ställa dessa nordiska krav. Man kan inte säga: Kan vi inte nå allt, då är hela frågan värdelös. Om det pågår en upprustning runt omkring

oss, måste rimligen varje begränsning i denna upprustning som vi kan åstadkomma genom detta arbete vara viktig.

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Anf. 65 STURE ERICSON (s) replik:

Herr talman! Det vore bra om vi någon gång kunde få höra från Carl Bildt att han anser att den debatt om den kärnvapenfria nordiska zonen som nu har förts i mer än ett år är ett positivt inslag i det säkerhetspolitiska skeendet i Europa. Vi vet att Pentagon tycker att denna diskussion om en nordisk zon är en onödig debatt. Ibland får man faktiskt det intrycket att Carl Bildt delar den uppfattningen.

Nedrustning m. m.

Anf. 66 CARL BILDT (m) replik:

Herr talman! Först till Eva Hjelmström: Jag ber om ursäkt om det jag sade uppfattades så att jag ville anklaga er för att ha skickat ett hemligt brev till Moskva. Det brevet har varit offentligt. Jag frågade närmast efter svaret på brevet. Jag har inte sett något svar refererat i pressen, och det kan bero på att det antingen är hemligt eller inte har inkommit. Om det är hemligt och har inkommit, har vi ju möjlighet att få reda på innebörden av det hela.

Sedan kort till Mats Hellström och Sture Ericson: Jag tror att debatten om en kärnvapenfri zon faktiskt har ett betydande värde, därför att den handlar om det säkerhetspolitiska läget i vårt närområde och om konkreta saker, som vi har en begränsad men dock någon möjlighet att påverka. Denna debatt kommer att vara med oss under många år, eftersom de problem som föreligger när det gäller att uppnå resultat är mycket betydande. Jag tror att denna debatt kommer att bidra till att det blir en ökad förståelse i det som kallas fredsrörelse och i den allmänna opinionen för centrala säkerhetspolitiska samband i Nordeuropa. Denna debatt kan faktiskt vara en spärr mot den typ av utveckling i Östersjön som både jag och Mats Hellström nämnde, och den kan bidra till att så småningom stärka den nordiska stabilitet och balans som Allan Hernelius talade om tidigare i denna debatt.

Tredje vice talmannen anmälde att Eva Hjelmström anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 67 RUNE ÅNGSTRÖM (fp):

Herr talman! Jag går upp i denna debatt närmast med anledning av ett yttrande som Mats Hellström fällde i sitt första anförande i denna fråga. Mats Hellström konstaterade att utskottets skrivning var en demonstration av att alla partier var eniga om att vi skulle försöka skapa en kärnvapenfri zon i Norden. Mats Hellström sade att det var en demonstration av enighet, men i nästa andetag citerade han ett uttalande av Ola Ullsten som gav sken av att engagemanget från regeringens sida inte var så helhjärtat. Jag tycker att det var ett ohederligt sätt att argumentera på i detta sammanhang. Mats Hellström anförde ett lösryckt citat ur utskottsbetänkandet, som omfattar ett rätt långt återgivande av vad Ola Ullsten hade sagt. Ola Ullsten redovisade olika åtgärder som regeringen hade vidtagit för att fullfölja riksdagens

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

uppdrag att verka för en kärnvapenfri zon. Han redovisade i uttalandet att han tagit kontakt med de nordiska regeringarna och med Sovjetunionens och USA:s regeringar. Därvid konstaterade han också att intresset hos kärnvapenmakterna var svalt för att skapa den kärnvapenfria zonen i Norden.

I utskottsbetänkandet redovisas dessutom att man inom regeringskansliet håller på att utarbeta en studie och ett handlingsprogram för hur man skall agera i den här frågan i fortsättningen. FOA har också fått regeringens uppdrag att göra en allmän studie, som kan ligga som underlag för kommande aktioner i den här frågan.

Dessutom finns det uttalanden av Thorbjörn Fälldin i ett par olika sammanhang, där han också mycket starkt pläderar för värdet av en kärnvapenfri zon i Norden.

Till detta skall läggas att också Norge och Danmark har aktioner på gång, i linje med de svenska aktionerna inom UD, för att arbeta för realiserandet av en kärnvapenfri zon.

Det uppdrag som regeringen har fått av riksdagen är alltså i full verksamhet, det vill jag poängtera.

Man kan säga att allt som hittills kunnat göras i den här frågan också har blivit gjort från regeringskansliets sida. Det vill jag ha fastslaget. Det fastslås också, Mats Hellström, i det enhälliga utskottsbetänkande som ligger till grund för dagens debatt i det här ärendet. Jag tycker att det inte är korrekt att citera lösryckta meningar då hela uttalandet innehåller så mycket mera.

Jag konstaterar att Eva Hjelmström har också varit ute i ett sådant syfte. Eva Hjelmström har sagt att Ola Ullsten har uttalat sig nedsättande om den svenska fredsrörelsen. Tvärtom – i regeringsdeklarationen vid den senaste utrikespolitiska debatten gav Ola Ullsten ett klart uttryck för att de ideella folkrörelserna, som nu med en bred uppslutning har engagerat sig för fredsrörelsen, är ett väldigt viktigt och värdefullt inslag i den allmänna aktiviteten för nedrustning och fred i världen. Jag tycker att det uttalande som lästes upp här i kammaren ger klart uttryck för att regeringen har en positiv syn på fredsrörelsen. Det är bra om Eva Hjelmström slutar att misstänkliggöra regeringen när det gäller dess strävan att få till stånd fred och nedrustning på det internationella fältet.

Jag vill också hjälpa Eva Hjelmström med ytterligare en replikväxling. Jag efterlyser svaret på vpk:s brev till Sovjetunionen där vpk protesterar mot att Sovjetunionen har kärnvapenbestyckade ubåtar i Östersjön.

Anf. 68 MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Herr talman! Rune Ångström behöver inte vara så upprörd över mina uttalanden om regeringens hantering av frågan. Jag har nämligen inte uttalat mig om den. Jag har medvetet undvikit att kritisera regeringens handläggning, av just det skäl som jag själv angav. Jag tycker att det är viktigare med enigheten. Jag har inte på något sätt velat ta upp en debatt om detta här, även om jag kan ha synpunkter på hur man handlägger frågan i regeringskansliet.

Jag tycker att det finns skäl för utrikesutskottet att, som utskottet har gjort,

understryka att det är viktigt att det här arbetet utförs i regeringskansliet på sätt som sker. Det har jag också sagt.

Dessutom har jag – och det tycker jag är en väsentlig fråga att ta upp – gått in på själva zonens syfte. Där belyses ju ganska väl den här skillnaden – ofullständigheten, skulle jag vilja säga – i Ola Ullstens uttalande i utrikesdebatten tidigare. Han har gjort samma uttalande i folkriksdagen för nedrustning. Han säger att en zon inte är någon genväg till nedrustning. Om zonen kommer till stånd är det ett resultat av framsteg på nedrustningsområdet.

Som jag sade tidigare menar jag att detta är sant precis så långt som uttalandet går. Men det är också bara halva sanningen. Man måste betona att det är fråga om en process som sker stegvis och där själva det gemensamma arbetet mellan de nordiska länderna, med olika säkerhetspolitiska system, för att bevara och konsolidera kärnvapenfriheten i Norden kan syfta till eller få till effekt att den låga spänningen i Norden består. Detta arbete för att få till stånd zonen är alltså i sig ett led i en avspänning, som i sin tur kan göra det lättare att åstadkomma de nedrustningsresultat som Ola Ullsten talade om. Detta är just den komplettering som jag tycker det är viktigt att göra. Därför tycker jag Ola Ullstens sanna men halva utsaga är ett pedagogiskt exempel som visar att zonarbetet har två delar. Det är, som man säger i Finland ibland, fråga om hardware – det måste bli färre vapen. Men det är också fråga om software – själva arbetet, som i sig innebär en avspänningsprocess.

Anf. 69 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Det var ett förfärligt tjtande om det här brevet. Jag vill först erinra om att vpk som första parti gick ut och krävde att Östersjön skulle vara ett kärnvapenfritt hav.

När det gäller svaret vill jag säga att varken Carl Bildt eller Rune Ångström kan vara omedvetna om det praktiska svaret. Eller är de helt okunniga om besöket av den sovjetiska, eventuellt kärnvapenbestyckade ubåten i Karlskrona?

Det är inte fråga om att misstänkliggöra regeringen. Det är en politisk diskussion vi för. Det är ju ett faktum, som inte bara vi kan konstatera utan som jag nyss hörde Mats Hellström konstatera och som jag vet att den samlade fredsrelsen har konstaterat, att regeringen Fälldin-Ullsten i dag inte gör tillräckligt mycket i den här frågan. Jag skulle kunna citera ur Kvinnor för freds senaste internbulletin, där man redogör för mötet med utrikesministern i samband med överlämnandet av namnunderskrifterna. Utrikesministern förklarade då att papper var väl inte så väsentligt i sammanhanget. Det var dock ett års arbete från sju fredsorganisationer som låg bakom dessa "papper", ett arbete som utan tvivel inneburit oerhört mycket för opinionen.

Vid samma tillfälle förklarade Ola Ullsten att han inte kunde se att kravet på en kärnvapenfri zon var särskilt viktigt i nedrustningssträvandena. Det viktiga var att få bort kärnvapnen. Det kunde vi vara överens om allihop,

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Nedrustning m. m.

men en kärnvapenfri zon är ju ett led i en reducering av kärnvapenarsena-
len.

Några konkreta åtgärder annat än de som också utskottet hänvisar till, nämligen diskussioner mellan de nordiska utrikesministrarna, kunde Ola Ullsten inte presentera. Vi tycker att det är för svagt. Vi har rest och vidhåller kravet om ett handlingsprogram.

Anf. 70 RUNE ÅNGSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! När Eva Hjelmström citerar Ola Ullsten fortsätter hon i samma stil som hon har drivit den här debatten tidigare när hon velat betygsätta regeringens agerande beträffande en kärnvapenfri zon och beträffande Ola Ullstens betygsättning av fredsrörelserna i stort. Jag har läst hela det uttalande som Ola Ullsten gjorde vid det tillfälle då man överlämnade namnunderskrifterna till honom. Det var inte alls något förringande av fredsrörelsens insatser. Däremot försökte sig Ola Ullsten på den pedagogiska uppgiften att förklara hur svårt det är att förverkliga en kärnvapenfri zon i Norden, när vi har kärnvapen stationerade runt de nordiska gränserna – kärnvapen med så kort räckvidd att de inte når fram annat än till nordiska mål. Vi har dessutom vittnesbördet i form av den sovjetiska ubåten. Det gjorde också klart för oss här i Sverige att Östersjön och även våra kuster, i varje fall vid vissa tillfällen, är nedsmittade av kärnvapen.

När man har en sådan politisk och militär realitet inpå gränserna, tycker jag att det är riktigt att man talar om även för fredsrörelsen att syftemålet med en kärnvapenfri zon i Norden kan vara svårt att förverkliga. Samtidigt har Ola Ullsten – och de politiska partierna har ställt sig bakom – hela tiden verkat för att vi skall uppnå dessa mål. När vi är ense om målet behöver vi inte misstänkliggöra varandras åsikter med konstiga citat.

Jag vill också till Mats Hellström säga att jag tolkar betänkandet på det sättet, att utskottet anser att vi skall spela på hela registret då det gäller att nå framgång i denna fråga. Här citerar utskottet ett uttalande av utrikesminister Ola Ullsten, där han lägger fram detta register med kontakter med regeringarna i de nordiska länderna, med kontakter med Sovjets och USA:s regeringar, med studier i FOA och flera andra praktiska åtgärder i samma syfte. Då tycker jag att det här är bra, och det bör accepteras, eftersom det står ett enigt utskott bakom det hela. Jag tycker inte att ett sådant här lösryckt citat skulle ha kommit fram i den här debatten. Det hade varit bättre att Mats Hellström refererat hela åtgärdsregistret och inte bara en kort mening i ett uttalande.

Anf. 71 EVA HJELMSTRÖM (vpk) replik:

Herr talman! Jag tycker naturligtvis att det är oerhört positivt att vi är ense om målet, nämligen Norden som en kärnvapenfri zon. Det har jag framhållit tidigare i debatten. Vad vi inte är överens om är vägen dit. Framför allt är vi inte överens om i vilken takt man skall bedriva det mödosamma arbete – jag är medveten om att det är mödosamt – som förverkligandet av zonen

innebär. Jag tvingas ånyo konstatera att det för regeringen borde vara än mödosammare än det är i dag, eftersom man i dag inte lägger ned särskilt mycket kraft på att vi skall nå detta mål.

Sedan till diskussionen om vad som hände uppe hos Ola Ullsten. Den kan dra ut i det oändliga, och den är tämligen ointressant, eftersom detta inte är det första tillfället då utrikesministern intagit en vad Kvinnor för fred och IKFF kallar arrogant attityd mot freds rörelsen.

Rune Ångström säger att han pedagogiskt – om jag uppfattade det rätt – försökte förklara det mödosamma i det här arbetet. Redan det är ju litet övermaga, för jag tror att samtliga fredsorganisationer är helt överens om att det kommer att ta tid och att det innebär mycket jobb. Samtliga sju organisationer som var där delade tyvärr min uppfattning, nämligen att väldigt litet görs. Utrikesministern försökte förringa vikten av Norden som en kärnvapenfri zon.

Anf. 72 RUNE ÅNGSTRÖM (fp) replik:

Herr talman! Jag vill bara i korthet konstatera att utrikesminister Ola Ullsten i regeringsdeklarationen den 17 mars hade ett långt avsnitt där han talade om de ideella folkrörelsernas engagemang i freds rörelsen. Han betonade på regeringens vägnar det värdefulla i att denna folkrörelse hade uppstått och fått en sådan slagkraft i sitt agerande och i sin agitation. Jag tycker att Eva Hjelmström skulle applådera ett sådant uttalande, som gavs på regeringens vägnar.

Anf. 73 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag begärde ordet för replik. Men enligt riksdagens arbetsordning kan man inte begära replik på replik, och jag avstår nu med tanke på tidsbristen från vidare anföranden.

Anf. 74 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Jag satte upp mig på talarlistan i samband med att Carl Bildt ställde en fråga, som jag då inte fick tillfälle att besvara. Nu har jag besvarat den frågan.

Anf. 75 CARL BILDT (m):

Herr talman! Eva Hjelmströms svar på min fråga huruvida det hade kommit något svar på Lars Werners brev till det sovjetiska kommunistpartiet var att svaret hade kommit med den sovjetiska ubåten.

Får jag då rekommendera ett nytt brev, där man upplyser om att det finns enklare och mer fredliga sätt att kommunicera över fredens hav.

Anf. 76 EVA HJELMSTRÖM (vpk):

Herr talman! Det är vi också medvetna om. Det är därför som vi ägnar oss åt skriftväxling och inte något annat.

Överläggningen var härmed avslutad.

Torsdagen den
27 maj 1982

Vissa datafrågor

Mom. 1 och 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3 (en svensk fempartikommission)

Utskottets hemställan bifölls med 289 röster mot 15 för motion 1252 av Lars Werner m. fl.

Mom. 4 (kärnkraftsteknologin och BC-stridsmedel)

Utskottets hemställan bifölls med 288 röster mot 15 för motionerna 726 och 727 av Lars Werner m. fl. i motsvarande delar.

Mom. 5 (olika nedrustningsåtgärder)

Utskottets hemställan bifölls med 287 röster mot 16 för utskottets hemställan med den ändring däri som föranleddes av bifall till motion 726 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

6 § Föredrogs

Utrikesutskottets betänkanden

1981/82:27-Särskilt inhumana vapen (prop. 1981/82:206)

1981/82:24 Nordiska ministerrådets allmänna budget för år 1983 m. m.
(prop. 1981/82:208)

1981/82:25 Uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

7 § Vissa datafrågor

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1981/82:33 om vissa datafrågor (prop. 1981/82:189 och 1981/82:100).

Anf. 77 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Riksdagen har på kort tid mottagit ett antal propositioner som varit mycket illa underbyggda. Den proposition om ändringar i datalagen som vi nu behandlar måste räknas in bland dem som inte borde ha lagts på riksdagens bord. Propositionen andas stor osäkerhet, och konsekvenserna av de föreslagna åtgärderna är svåra att överblicka.

Som första land i världen antog Sverige 1973 en datalagstiftning. Syftet med lagen var att skydda medborgarna mot intrång i den personliga integriteten. Den grundläggande principen i lagen är att inget personregister med hjälp av ADB får inrättas eller föras utan datainspektionens tillstånd, med undantag för register som inrättas genom beslut av riksdag eller regering.

Redan då datalagen antogs var beslutsfattarna medvetna om att det inom en nära framtid var nödvändigt att se över lagstiftningen. Den socialdemokratiska regeringen tillsatte därför 1976 datalagstiftningskommittén. DALK,

med uppgift att göra en översyn av datalagen. DALK konstaterade i ett delbetänkande 1978 att datalagen fungerat ganska bra, och man föreslog därför endast smärre ändringar i lagen. I stort sett infördes i lagstiftningen den praxis som datainspektionen utvecklat under sina fem första verksamhetsår.

Enligt DALK:s uppfattning skulle de föreslagna ändringarna i datalagen ge ett ändamålsenligt integritetsskydd fram till dess att lagen kunde ersättas med en generell personregisterlag. Denna uppfattning delades också av regering och riksdag, som i allt väsentligt godtog förslagen från DALK. Ändringarna i datalagen trädde i kraft den 1 juli 1979. Samtidigt gavs DALK tilläggsdirektiv att närmare pröva utformningen av en generell personregisterlag. Detta arbete bedrivs nu inom DALK, och kommittén beräknas inom något år lägga fram ett förslag till lag på detta område.

Mot bakgrund av detta är det anmärkningsvärt att regeringen nu lägger fram förslag till grundläggande förändringar i datalagen utan att några egentliga sakskalet här för föreligger. Regeringens transportkompani i konstitutionsutskottet ställer dock som väntat villigt upp bakom propositionen. Tyvärr talar också det mesta för att den borgerliga majoriteten i riksdagen med minsta möjliga röstmarginal tänker trumfa igenom propositionens förslag.

Enigheten mellan de politiska partierna i riksdagen har hittills varit stor om att alltför täta förändringar av datalagens regelsystem bör undvikas. Alla vet att datafrågor är mycket känsliga att lagstifta om. Det är viktigt att på sådana känsliga områden ömt vårda den enighet som kan finnas. Det är därför i högsta grad oansvarigt av regeringen att slå sönder den värdefulla enighet som hittills funnits och utan några egentliga sakskalet föreslå ändringar i datalagen, som bort anstå i avvaktan på att en ny generell personregisterlag kunnat antas. Täta ändringar av datalagen är inte bra och måste undvikas.

I propositionen anges framför allt två skäl för de föreslagna ändringarna i datalagen: dels att utvecklingen av datainspektionens verksamhet blivit en annan än vad man räknade med, dels att det statsfinansiella läget inte medger att inspektionen tillförs ökade resurser. De argument som regeringen åberopar som motiv för ändringar i datalagen är emellertid så svaga att de knappast tål en mer ingående granskning. Det faktum att datainspektionens verksamhet blivit mer omfattande än man räknat med är naturligtvis i sig inte ett hållbart argument för förändringar i datalagen – om man betraktar frågan utifrån integritetssynpunkter. Utifrån dessa utgångspunkter är givetvis tillståndsplikten lika viktig oavsett om det årliga flödet av integritetskänsliga register är 500, 2 000 eller ca 3 600, som antalet tillståndsärenden var vid datainspektionen 1980.

Ett stort problem för datainspektionen, framför allt under senare år, har varit att man haft för få handläggare. Inspektionen har helt enkelt inte kunnat ägna tillsynsverksamheten den uppmärksamhet som kanske varit önskvärd. Trots upprepade krav har inspektionen inte fått gehör för sina propäer om ökade resurser. Och nu säger regeringen rent ut i propositionen

Torsdagen den
27 maj 1982

Vissa datafrågor

att det statsfinansiella läget inte medger att inspektionen tillförs ökade resurser över budgeten.

Att de borgerliga regeringarna alltsedan 1976 vanskött landet och försatt Sverige i ekonomisk kris är förvisso sant och skall inte förnekas. Men det statsfinansiella läget håller inte som argument för att göra betydande ingrepp i datalagen och försämra den personliga integriteten. Riksdagen beslutade så sent som för ett par år sedan att inspektionens kostnader skall täckas med avgifter. Ett sådant avgiftssystem har utarbetats och avses att införas för kommande budgetår. Det statsfinansiella argumentet för att förändra den nuvarande datalagstiftningen faller därför platt till marken.

Att värna den personliga integriteten brukar vara honnörssord när borgerliga politiker yttrar sig i datapolitiska frågor. Debatten här i dag kommer säkert att ge många prov på detta. Men detta tal kommer att klinga falskt när man nu i riksdagen i all sin maktfullkomlighet tvingar igenom regeringens förslag om ändringar i datalagen med minsta möjliga röstmarginal och försvagar integritetsskyddet.

Ingen kan bestrida att propositionens förslag medför att nuvarande regler för tillståndsplikten i datalagen förändras ganska radikalt. För vissa register skall det i fortsättningen räcka med en anmälan om att personregister förs. Tillståndsplikten begränsas till bara särskilt integritetsfarliga register. Vi kan inte acceptera detta. Vi motsätter oss bestämt propositionens förslag till försämringar av integritetsskyddet som följer av att man upphäver datalagens grundläggande principer om en generell tillståndsplikt för personregister som förs med ADB.

För oss socialdemokrater är integritetsfrågorna inte bara honnörssord vid vissa högtidliga tillfällen, utan vi är också beredda att i praktisk handling slå vakt om ett tillfredsställande skydd för den personliga integriteten. Som en konsekvens av detta kommer vi att rösta nej till regeringens förslag i propositionen som luckrar upp det nuvarande integritetsskyddet i datalagen. Det är f. ö. inte bara vi socialdemokrater som känner oro inför vad som här håller på att hända. Också stora löntagarorganisationer har i olika sammanhang givit uttryck för precis samma oro.

DALK har, som jag tidigare anfört, fått i uppdrag att utarbeta ett förslag till en generell personregisterlag, och inom en icke alltför avlägsen framtid förväntas kommittén kunna presentera ett förslag. Vi står därför fast vid den ståndpunkt som DALK, regering och riksdag intog 1979, att ändringar i datalagen skulle ske i anslutning till införandet av en ny generell personregisterlag. Med den ryckighet som nu präglar lagstiftningen på dataområdet kan man inte utesluta att det framtida lagstiftningsarbetet kommer att kompliceras.

Det vore därför klokt av riksdagens borgerliga majoritet att avvakta ett förslag till en ny generell personregisterlag, innan man företar ändringar i datalagen. Då skulle man medverka till att behålla den breda enigheten om att inte utsätta datalagstiftningen för onödiga och tvära kast. Genom avgiftsfinansieringen hade datainspektionen, i avvaktan på en personregisterlag, kunnat ges ökade resurser för att fullgöra sina tillstånds-, tillsyns- och

informationsuppgifter på ett tillfredsställande sätt.

Men någon större klokskap tycks inte heller finnas i denna fråga hos den borgerliga riksdagsmajoriteten. Med en rösts övervikt avser man att driva igenom regeringens proposition i väsentliga delar. Men därmed tar man också på sig ett mycket stort ansvar. Slapphet i integritetsfrågor är allvarliga ting. Den personliga integriteten väger lätt när de borgerliga tror sig kunna lösa sina statsfinansiella problem. Denna förevändning att komma åt det personliga integritetsskyddet i datalagen är avslöjande för det borgerliga dubbelspelet i dessa viktiga frågor.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de socialdemokratiska reservationerna.

Anf. 78 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk):

Herr talman! Vpk yrkar avslag på proposition 1981/82:189, som behandlas i detta betänkande från konstitutionsutskottet. Propositionens förslag innebär bl. a. att det nuvarande kravet på tillstånd från datainspektionen för att föra personregister skall begränsas. Skälet för detta är att man skall spara pengar och ge datainspektionen möjligheter att bättre än nu utföra den tillsynsverksamhet som man också är skyldig att bedriva. Det är alltså ett besparingsförslag. I stället för att ge datainspektionen de resurser som behövs för att den skall kunna fungera tillfredsställande vill regering och utskottsmajoritet nu minska kontrollen över personregistren, och detta samtidigt som datalagstiftningskommittén arbetar på ett förslag till en allmän personregisterlagstiftning.

Från vpk tycker vi, liksom en stor minoritet i kommittén, att det är fel att göra dessa förändringar just nu under pågående arbete.

Vi kan inte heller acceptera att man åberopar besparingsskäl. Vi anser att med tanke på de vinster som görs med datatekniken vore det märkligt om vi inte också kunde ta de kostnader som är nödvändiga för att skydda den personliga integriteten. Jag kan f. ö. vad gäller dessa förslag i propositionen instämma i vad Kurt Ove Johansson redan har anfört och behöver därför inte bli utförligare på den här punkten.

Vpk yrkar alltså avslag på hela propositionen. Det innebär att vi inte kan acceptera att Sverige ansluter sig till Europeiska dataskyddskonventionen under de premisser som anges i propositionen. Dessa frågor tas också upp i en motion från förra årets allmänna motionstid av Kerstin Anér, och det är i samband med att den motionen besvaras som utskottet behandlar denna konvention. De frågor som vi har rest i vår motion förblir obesvarade. Vi anser inte att ett fritt flöde av personregister över gränserna på något sätt gagnar den enskilde individen. Utskottet kan kanske tala om för mig när detta är positivt för den enskilde individen. Det vore intressant att få detta belyst. Vi kan därför inte heller acceptera de urholkningar som måste göras i 11 § datalagen och som innebär att tillstånd inte längre kommer att behövas för att föra ut personregister utomlands till länder som är anslutna till konventionen. Vi anser att också fortsättningsvis tillstånd skall lämnas av datainspektionen. Det innebär i sin tur att vi inte kan acceptera att Sverige

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Vissa datafrågor

ansluter sig till konventionen. Det finns enligt vår mening inte några skäl för att öppna dörren för ett fritt flöde av personuppgifter över gränserna. Det är viktigt att ha kvar den kontroll som det innebär att tillstånd måste ges av datainspektionen.

Herr talman! I detta betänkande behandlas också en vpk-motion från förra årets allmänna motionstid, nämligen motion 1980/81:194. I den motionen föreslår vi att möjligheterna att använda det statliga personregistret SPAR för att distribuera direktreklam begränsas. I dag måste man anmäla om man inte vill ha direktreklam. Vi tycker att det borde vara tvärtom. Man borde i stället ha möjligheter att anmäla om man vill ha direktreklam. I annat fall skulle inte de statliga myndigheterna ha rätt att lämna ut ens adress till företag, som skall använda den för att sända ut direktreklam.

Vårt förslag är på intet sätt mera administrativt krångligt eller dyrbarare än det som gäller nu, så utskottet, som förra gången denna fråga behandlades ansåg att detta var för dyrbart och för administrativt krångligt och som nu upprepar dessa argument, är enligt min mening ute i ogjort väder nu som då. Man säger att olägenheterna med förslaget inte står i proportion till vinsten från integritetssynpunkt. Eftersom det inte finns några olägenheter med förslaget, är det alltså enbart en vinst från integritetssynpunkt som kommer att göras. Därför finns det alla skäl i världen att genomföra denna förändring.

Utskottet säger också i dagens betänkande: "Utskottet vill tillägga att om inte SPAR kan användas för direktreklam går ett väsentligt ändamål med detta register förlorat. SPAR tillkom nämligen bl. a. för att motverka uppbyggnaden av privata befolkningsregister med huvudsakligt syfte att tillgodose direktreklamens behov."

Det är en mycket märklig upplysning. Men om nu SPAR blir onödigt, om man avskaffar direktreklam, kan ju detta register avskaffas och all administrativ hantering slopas. Därmed kan man spara pengar. Det är ju en besparing som betyder mycket litet för den enskilde till skillnad från andra besparingar som görs här i riksdagen. Detta tips vidarebefordrar jag med varm hand till besparingsregeringen. För friheten att sända ut dessa osmakliga förment personligt adresserade reklambrev med hjälp av dataregister hör väl inte till de oundgängliga borgerliga friheter som måste skyddas till varje pris. Man kan nästan tro det, om man läser utskottets betänkande och om man ser till hur regeringen agerade för någon vecka sedan, då man tillät Skandia att hämta uppgifter ur SPAR för att använda i reklamen, trots att både datainspektionen och justitiekanslern gått emot detta.

Jag vill gärna fråga utskottets talesman hur ni ser på denna sak. Är rätten att sända ut direktreklam en rättighet som måste skyddas till varje pris? Det vore intressant att få veta detta i en tid då den borgerliga regeringen genomför försämringar på snart sagt alla områden i syfte att spara pengar. Detta med direktreklam är enligt min mening något som skall motarbetas så mycket som möjligt. Det är en osmaklig hantering, vars främsta uppgift är att lura människor att köpa saker de inte behöver. Det finns ju också andra sätt att göra reklam på.

Så till vpk-motionen 1579, som handlar om samkörning av olika datasystem i syfte att bekämpa den ekonomiska brottsligheten. Jag kan i stort sett instämma i vad utskottet anför i denna fråga. Man säger att frågan om samkörning mellan olika register bör prövas från fall till fall. Integritetssynpunkter får vägas mot kontrollbehov. Denna avvägning bör åvila regering och riksdag och inte avgöras på myndighetsnivå. Ett generellt förord för samkörning mellan olika register bör riksdagen inte ställa sig bakom, säger utskottet slutligen och anser därmed att vår motion är besvarad.

Jag kan inte hålla med om att motionen är besvarad. Vi har inte alls krävt något generellt uttalande med förord för samkörning mellan olika register. Det vore ett oklokt beslut. Vad vi säger i motionen är att det är angeläget att snarast se över möjligheterna att utnyttja och samordna olika databaserade informationskällor i kampen mot den ekonomiska brottsligheten. Detta då med tanke på kronofogdemyndigheternas bristande möjligheter att utnyttja andra databaser i sin verksamhet, en brist som många gånger skyddar dem som står i skuld till staten.

Vi begär alltså inte ett direkt beslut om samkörning utan en översyn av möjligheterna, vilket är en viss skillnad. Utskottet har inte uttalat sig om detta krav. Tycker inte utskottet att det ens vore värt att pröva dessa möjligheter? En sådan översyn måste ju innebära att värdet av eventuell samkörning prövades lika väl som att integritetsfrågan belystes. Och precis som utskottet anförut måste förstås ett beslut fattas av riksdagen om en sådan samkörning skall införas.

Jag måste alltså slutligen ställa frågan: Anser utskottet att en sådan översyn som vi föreslår skall genomföras? Är det detta man avsett när man ansett att motionen är besvarad?

Herr talman! Med det anförda vill jag yrka bifall till vpk-motionerna 1980/81:194, 1981/82:1579 och 1981/82:2489.

Anf. 79 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Datalagen, som antogs 1973, syftar till att skydda den enskilde mot sådant intrång i den personliga integriteten som kan bli följden av registrering av personuppgifter med hjälp av ADB. Motivet är att den enskilde, med de begränsningar som följer av de gemensamma krav som samhället har, bör ha tillgång till en fredad sektor. Inom denna sektor skall den enskilde kunna avvisa otillbörligt intrång från det allmänna eller från andra.

Datalagen var när den antogs 1973 ett förstlingsverk, och den har fått stå som förebild även internationellt. Låt mig, herr talman, redan nu slå fast att datalagen väl har fyllt de krav som ställdes i ett tidigt skede, nämligen att utgöra ett skydd för den personliga integriteten vid automatisk databehandling.

Det har hävdats i motioner och även i debatten här att man inte bör vidta förändringar i regelsystemet alltför ofta. Mot den bakgrunden finns det anledning att påpeka att redan 1976, alltså två tre år efter lagens tillkomst, ansåg statsmakterna att man borde göra en utvärdering och en översyn av

datalagen. De ändringar som vi nu diskuterar är inte de första och förmodligen inte heller de sista ändringar som kommer att göras i datalagen eller i den eventuella personregisterlag som datalagen kan komma att ingå i.

Anledningen till dessa ändringar har dels varit att alla situationer inte kunnat förutses i en lag som reglerar ett teknikområde, dels att datateknikens utveckling varit snabbare än kanske någon annan teknik som introducerats i modern tid. Som ett exempel på utvecklingen kan en del siffror redovisas. Torkel Lindahl kommer att redovisa ytterligare material.

När datainspektionen inrättades, antog man att det fanns ca 4 000 register och att tillskottet skulle bli 500 per år. Verkligheten visade sig vara att antalet tillståndsärenden legat över 2 000 per år och 1980 uppgick till 3 600.

Ursprungligen planerades att datainspektionens personalresurser i huvudsak skulle delas mellan tillstånds- och tillsynsverksamhet. Ärendetillströmningen har emellertid lett till att endast mycket begränsade resurser har kunnat avsättas för den viktiga tillsynsverksamheten. Resurserna har i stället fått utnyttjas för handläggning av tillståndsärenden som till del varit ofarliga ur integritetssynpunkt. Det spelar ingen roll om det är 500, 2 000 eller 3 600 register, sade Kurt Ove Johansson. Men därmed är inte sagt att det är fråga om integritetskänsliga register. Det finns anledning att påpeka att t. o. m. 1980 hade ca 18 000 ärenden prövats enligt det s. k. särskilda förfarandet – jag återkommer till det sedan.

För att förbättra datainspektionens arbetssituation har olika åtgärder vidtagits. Vissa register har behandlats enligt det s. k. förenklade förfarandet, vilket innebär att ett antal register inte underkastats någon individuell prövning. Det gäller 18 000 fram till 1980.

Vidare gjordes vissa undantag från tillståndstvånget i den ändring av datalagen som genomfördes 1979.

Frågan om rationalisering av datainspektionens verksamhet och vad datainspektionen bör inrikta sina resurser på har diskuterats vidare. Sålunda har datainspektionens styrelse både i samband med ingivande av petita och i särskild skrivelse till regeringen tagit upp frågan om rationalisering av verksamheten och om undantag från tillståndskravet enligt datalagen. Eftersom det statsfinansiella läget gjorts till något av en huvudfråga i en del av de tidigare anförandena, vill jag visa att datainspektionens styrelse också tagit hänsyn till detta. Jag citerar ur petitan 1981/82:

"Trots att datainspektionens arbetsbörda fortlöpande ökar måste inspektionen självfallet i sina yrkanden böja sig för de realiteter det rådande statsfinansiella läget utgör, dvs. acceptera att statsmakterna inte kan medge ett integritetsskydd av nämnvärt större omfattning än nuvarande personella resurser tillåter. Eftersom de rationaliseringar som möjligen återstår kan leda endast till marginella vinster innebär en oförändrad organisation en klar försämring av integritetsskyddet samtidigt som hotet mot den personliga integriteten ökar; den samhällsekonomiska situationen bidrar till krav på snabba, ofta kortsiktiga effektivitetsinsatser med hjälp av ADB utan hänsynstagande till integritetsskyddet."

Här har alltså datainspektionen pekat på att man inte kan förvänta sig ytterligare förstärkning av resurserna, utan menar att det måste provas andra vägar, rationaliseringar och undantag från tillståndskravet.

Det är ju också frågan om begränsning av tillståndskravet och införandet av ett licenssystem som är dagens huvudfråga. Till utskottets betänkande finns fogad en reservation som vill skjuta upp reformen till dess att DALK lagt fram förslag om en generell personregisterlag. Vad socialdemokraterna vill i principfrågan vet vi inte i dag. Låt mig då konstatera att DALK beräknas vara klar med sitt förslag om ett år. Sedan skall förslaget remissbehandlas. Detta innebär att ett par år till går utan att situationen för datainspektionen förändras.

Det finns två grundläggande skäl till att nu godta den förändring som DALK och regeringen föreslår. Resurserna inriktas på tillståndsverksamhet för de särskilt känsliga registren, samtidigt som en väsentlig del av inspektionens verksamhet inriktas på tillsynsverksamheten.

Det finns också anledning att understryka att rättsläget inte förändras när det gäller de s. k. känsliga registren och att datalagens bestämmelser i övrigt gäller, även om ett formellt tillstånd inte skall inhämtas för registren vart för sig.

För de grunda systemen, som är ofarliga ur integritetssynpunkt, kommer om riksdagen följer utskottets förslag följande att gälla.

Registeransvarig är skyldig att ansöka om licens hos datainspektionen innan han första gången inrättar ett personregister. Datainspektionen skall då meddela denne licens, och registeransvarig blir därefter skyldig att föra en förteckning över de register som han har.

Utöver licens behövs tillstånd för uppgifter som anges i datalagens 4 §. Jag vill hänvisa till den uppräknning som där görs om vilka uppgifter som inte får registreras utan att synnerliga eller särskilda skäl föreligger.

Styrkan däri är att vi fortsättningsvis kommer att ha ett högt integritetsskydd och att datainspektionen i sin verksamhet ges möjligheter att koncentrera sig på detta. Utskottet har understrukit – även jag vill göra det – att denna ordning innebär att datainspektionen kommer att koncentrera tillståndsverksamheten till de särskilt känsliga registren. Det är alltså inte fråga om någon försämring av den personliga integriteten i det avseendet. Det är inte heller någon risk att vi raserar det skydd som datalagen i dag erbjuder.

Vidare är utskottet enigt i fråga om två andra saker som också tas upp i propositionen. Det gäller dels avgiftssystemet, dels anslutningen till den europeiska dataskyddskonventionen. Som svar på Marie-Ann Johanssons fråga vill jag säga att det allvarliga i situationen består, om flödet får fortsätta att vara oregerat. Flöde förekommer över gränserna i dag. En styrka i det sammanhanget är att vi får en europeisk dataskyddskonvention.

Herr talman! Jag går nu över till att kommentera de ställningstaganden som utskottet gjort med anledning av motioner som väckts under den allmänna motionstiden samt följdmotioner till regeringens förslag.

Inom utskottet är man i detta sammanhang endast oenig när det gäller

frågan om huruvida datainspektionen skall ha förteckningar över de register som förs. Också socialdemokraterna tar i en reservation avstånd från det förslaget.

Utskottet har inte kunnat biträda det ursprungliga förslaget från DALK, att inspektionen skall ha tillgång till en förteckning. Jag anser att det här är en stor administrativ omgång och att det finns andra möjligheter, såsom utskottet har påpekat. Förteckningarna skall alltså vara tillgängliga för inspektionen, och på begäran skall de lämnas in till denna. Enligt utskottet kan det finnas anledning för inspektionen att överväga om det skall vara ett selektivt urval eller om man generellt skall begära in vissa typer av register. Utskottet anser alltså att det är till fyllest att inspektionen har rätt att företa en sådan selektiv prövning.

En annan fråga, som också tagits upp i ett par motioner, gäller ett förslag beträffande 2 § i datalagen, fjärde punkten. Utskottet har i detta sammanhang föreslagit en ändring i lagtexten, nämligen att personregister får föras, om uppgifterna hämtas från något annat register och registreringen eller utlämnandet av uppgifterna sker med stöd av författningen, datainspektionens beslut eller den registrerades medgivande. Det är en klar förbättring. I annat fall skulle det kunna bli en ny och omfattande omgång av tillståndsprövningar.

Jag skall helt kort också kommentera frågan om SPAR-registret. Av kommentarerna till vpk-motionen och till Kerstin Anérs motion framgår hur vi har sett på den information som finns tillgänglig i offentliga register. Det är inte länge sedan riksdagen behandlade regeringens förslag om offentlighetsprincipen och ADB. Det har sagts att en inskränkning av handlingsoffentligheten till vissa godtagbara syften inte kan komma i fråga. Vi har inte funnit att det finns tillräckligt starka skäl för att vidta en sådan begränsning. Det sägs också i kommentaren till vpk-motionen.

Syftet med SPAR var att motverka totalbefolkningsregistret. Eftersom vi inte begränsar handlingsoffentligheten, finns det alltså en möjlighet att hämta uppgifterna någon annanstans, och då riskerar vi att få nya befolkningsregister.

Vi har också behandlat en motion om uttagen enligt 10 § och ombudsförstagens verksamhet, som diskuterades för något år sedan här i riksdagen. Vi har understrukt vad vi förut har sagt om vikten av att information ges från både datainspektionen och de registeransvariga. Vi har dessutom denna gång tillagt att inspektionens informationsresurser bör ses över i det fortsatta rationaliseringsarbetet. Därmed är motionen besvarad.

Slutligen vill jag framhålla att utskottet är enigt i sitt uttalande med anledning av de motioner som tar upp utnyttjande av datatekniken när det gäller den ekonomiska brottsligheten. Jag vill understryka vikten av detta. Samtidigt vill jag för Marie-Ann Johansson påpeka att det som behandlas i vpk-motionen, nämligen kronofogdemyndigheternas tillgång till skatteregistret, kommer senare i dag på riksdagens föredragningslista. Hemställan i skatteutskottets betänkande 67 innebär att kronofogdemyndigheterna får bättre förutsättningar.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

Anf. 80 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Bengt Kindbom sade att ett argument för att nu ändra datalagen skulle vara att förslaget till personregisterlag inte kan komma fram tillräckligt snabbt och att det dessutom behövs en längre remisstid. Det faktum att det skulle ta tid att arbeta fram en personregisterlag kände man naturligtvis till redan 1979, när riksdagen fattade beslutet att göra ändringar i datalagen och gav DALK uppdraget att utarbeta ett förslag till personregisterlag. Det argumentet är därför föga hållbart. Vi, riksdag, regering och DALK, var ändå eniga 1979 om att man skulle kunna avvakta ett förslag till ny personregisterlag, innan man gick in och ändrade i datalagen.

Jag håller med Bengt Kindbom om att licenssystemet är en viktig fråga i dagens diskussion. Men det licenssystem som föreslås i propositionen kan man verkligen, på goda grunder, ifrågasätta. Genom att läsa s. 25 i propositionen får man svart på vitt hur lättvindigt regeringen behandlar denna fråga. Där förordar regeringen att det i datalagen föreskrivs att den som vill föra personregister-måste skaffa sig en licens från datainspektionen. Denna licens berättigar sedan den registeransvarige att föra hur många icke tillståndspliktiga register som helst. Vidare sägs det att datainspektionen inte bör göra "någon materiell prövning av anmälningen utan endast registrera de uppgifter som lämnas av den registeransvarige".

Regeringen och den borgerliga utskottsmajoriteten motsätter sig också DALK:s förslag om skyldighet att ge in förteckning över register till datainspektionen. Jag finner det ganska egendomligt att Bengt Kindbom, som ofta i andra sammanhang säger sig vilja värna den personliga integriteten på dataområdet, kunnat gå med på detta.

Det hela blir inte bättre av att regeringen på s. 26 i propositionen skriver: "Skulle det visa sig att den av mig förordade lösningen leder till olägenheter, är jag självfallet beredd att ompröva min ståndpunkt." Men då kanske skadan redan är skedd.

Mot den bakgrunden är det inte så konstigt att de stora löntagarorganisationerna LO och TCO är djupt oroade över hur det kommer att bli med löne- och personalregistren. Dessa organisationer anser – enligt min mening med fullt fog – att regeringens proposition medför en allvarlig försämring av löntagarnas integritet. Det finns en verklig grund för löntagarorganisationernas oro på denna punkt.

Anf. 81 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill göra några kommentarer till Bengt Kindboms anförande. När det först gäller de inskränkningar som nu görs sade han att det var ett besparingsförslag, och han citerade datainspektionens petita som något slags försvar för att dessa nedskärningar görs, eller rättare sagt för att datainspektionen inte ges de resurser man behöver. Men den ekonomiska politiken och de bedömningar som får göras är ju någonting som avgörs här,

Vissa datafrågor

Torsdagen den
27 maj 1982

Vissa datafrågor

och myndigheterna har att rätta sig efter det. Den borgerliga majoriteten anser tydligen att den personliga integriteten inte får kosta mer, trots att utvecklingen har gått mycket snabbare än man tänkt sig. De borgerliga vill alltså inte anpassa sig efter den utveckling som varit på dataområdet och låta integriteten kosta, trots att det går att, som jag sade i mitt anförande, spara ganska mycket pengar också genom att använda datateknik.

När det sedan gäller flödet av personregister över gränserna menade Bengt Kindbom att faran ligger i att flödet får fortsätta oreglerat. Vi skulle i och för sig inte haft något emot att ansluta oss till en konvention, om det inte hade inneburit en urholkning av 11 §, enligt vilken datainspektionen skall ge tillstånd för att personuppgifter skall få passera gränserna. Denna bestämmelse skall nu tas bort, och det kan vi inte acceptera, eftersom den personliga integriteten urholkas.

Det som sägs i OECD:s riktlinjer, som Sverige dess värre har anslutit sig till, är litet oroväckande, nämligen att medlemsländerna skall vidta alla rimliga och lämpliga åtgärder för att se till att personuppgifter kan passera gränserna säkert och utan avbrott. Jag kan inte riktigt förstå behovet av detta, och jag kan inte se att det på något sätt är positivt för de enskilda människorna med detta flöde av personuppgifter.

Beträffande direktreklamen menade Bengt Kindbom, att om vi nu tog bort möjligheten att hämta adresser ur SPAR, skulle vi få nya befolkningsregister. Men vi har inte föreslagit att man skall ta bort den möjligheten. Vi menar att det skall krävas en aktiv handling, om man vill ha direktreklam. Om man inte anger att man vill ha direktreklam, skall man slippa den. Jag fick inte svar på en fråga om vilket värde denna direktreklam egentligen har: Tycker verkligen regeringen och utskottsmajoriteten att det är en frihet som måste försvaras till varje pris?

Anf. 82 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Till Kurt Ove Johansson vill jag säga att det säkerligen tar tid att få fram en generell personregisterlag. Det är ett nytt komplex. DALK initierade den här frågan under utredningsarbetet 1976–1978, och det var inte så mycket kött på benen som vi kunde skicka med då. Direktiven har inte heller kunnat utveckla principerna så mycket mer. Jag har inte talat om förlängd remisstid, utan jag har talat om den tid som utredningsarbete, remissbehandling och beredning i regeringskansliet tar och har konstaterat att vi har en bra bit kvar, innan vi får en generell personregisterlag. Jag vill understryka att jag är mycket angelägen om skyddet för den personliga integriteten. Det är också därför som jag är för en omfördelning av resurser till förmån för tillståndsverksamheten för de känsliga registren och – inte minst – så att tillsynsverksamheten kan komma till stånd.

När man citerar bör man, Kurt Ove Johansson, inte förbigå vad som är tillståndspliktigt. De tillståndspliktiga registren och de register som är integritetskränkande skall göras till föremål för prövning, precis som i dag.

Därför tycker jag att det var ett dåligt valt exempel att säga att löne- och

personalregister skulle komma att ligga illa till. Just löne- och personalregister är de som hittills har behandlats enligt det s. k. förenklade förfarandet. Det har inneburit att de inte har underkastats någon individuell tillståndsprövning. Det görs alltså inte så länge de är rena löne- och personalregister. Om det i dessa löne- och personalregister däremot skulle införas uppgifter inom det tillståndspliktiga området, blir de också föremål för tillståndsgivning.

För mig personligen har direktreklamen inget värde. Jag har gjort en aktiv handling och meddelat att jag inte vill ha den typen av direktreklam. Det vill jag gärna uppmana en större del av svenska folket att göra.

Om vi inför begränsningar i de möjligheter som nu finns att med SPAR:s hjälp aktualisera adresser och göra urval, återstår ändå problemet med offentlighetsprincipen, som riksdagen inte har velat företa några ändringar i. Med stöd av den kan man hämta uppgifter hos myndigheter. Det innebär att vi får ett antal nya register och kanske ännu försåtligare reklam.

Anf. 83 KURT OVE JOHANSSON (s) replik:

Herr talman! Jag vill först säga Bengt Kindbom att det inte var DALK som initierade personregisterlagen – den initierades av socialdemokratiska motioner som behandlades här i kammaren.

När det gäller löne- och personalregister vill jag bara erinra om att det i datainspektionen i tisdags framfördes stor oro från de stora löntagarorganisationerna för vad som kommer att hända på den här punkten. De bad t. o. m. att i datainspektionens protokoll få ge uttryck för den oro som de känner inför de förändringar som nu kommer att ske. Och jag tycker att det finns fullt fog för den oro som löntagarorganisationerna på den här punkten känner.

Det är ett område jag har nämnt som Bengt Kindbom i stort sett har gått förbi, och det är det statsfinansiella resonemanget i propositionen. Det måste starkt sättas i fråga. Det förefaller närmast befängt att det från statsfinansiella utgångspunkter skulle finnas anledning att nu föreslå ändringar i datalagen. Någon belastning på statsbudgeten behöver inte datainspektionens verksamhet bli. Ett avgiftssystem som i princip täcker inspektionens kostnader skall ju tillämpas.

DALK har hävdat att den vinst man skulle uppnå genom att inte tillsätta de tjänster som krävs vid datainspektionen för att leva upp till nuvarande lagstiftning skulle uppgå till 2 miljoner för en tvåårsperiod. Jag vill då erinra om att datainspektionen vid sitt sammanträde i tisdags också diskuterade den breda informationskampanj som måste genomföras om riksdagen i dag bifaller propositionen. Och det kommer inte att bli billigt. Vid sammanträdet var det ingen som ville besvara kostnadsfrågan. Men det kommer att bli dyrt, Bengt Kindbom. Det försäkrar jag. Framför mig har jag en PM om de informationsinsatser som datainspektionen har för avsikt att göra, och jag kan försäkra Bengt Kindbom att det inte är småsaker. Det kommer att kosta pengar. Därför finns det anledning att befara att den beräknade mycket

måttliga vinsten på 2 milj. kr. kan bli mycket ringa, när det kommer till kritan.

Anf. 84 MARIE-ANN JOHANSSON (vpk) replik:

Herr talman! Låt mig litet grand beröra frågan om pengar och resurser. Bengt Kindbom sade att det är av omsorg om den personliga integriteten som man gör denna omfördelning och denna förändring i datalagen. Men det hela grundar sig ju ändå på att utvecklingen har gått snabbare än vad man räknade med från början. Vi har fått fler register. Det innebär att man är beredd att ge avkall på kontrollen av dessa register, just därför att man tycker att den inte får kosta så mycket som den gör. Det finns alltså ännu en möjlighet när det gäller att visa omsorg om den personliga integriteten och låta datainspektionen utöva tillsyn och ytterligare titta på de känsliga registren, och den möjligheten är att ge mer resurser. Dessutom kan man täcka kostnaderna genom att ta betalt – det är ju också tanken. Jag tycker att talet från den borgerliga majoritetens sida om omsorgen om den personliga integriteten är litet ihålligt.

Slutligen vill jag säga några ord om direktreklamen. Jag är inte säker på att vi skulle få den effekt som Bengt Kindbom tror, om vi genomförde den förändring som vi vill ha, nämligen att man anger om man vill ha direktreklam i stället för tvärtom. Dessutom skulle man i viss mån försvåra för de olika företagen att gå ut med direktreklam. I dag gör staten faktiskt tvärtom: underlättar och mer eller mindre främjar direktreklam, och det kanske inte är så väldigt bra.

Anf. 85 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Bara ett par kommentarer till det som Kurt Ove Johansson sade om personal- och löneregister. Eftersom jag vet att Kurt Ove Johansson läser propositionen noga vill jag hänvisa till vad som står på s. 15 och 16 om det särskilda förfarandet och för vilka register detta kan tillämpas. Register därutöver och register över sådana uppgifter som rör den personliga integriteten är tillståndspliktiga.

När det gäller det statsfinansiella läget citerade jag datainspektionen, därför att jag menar att datainspektionen pekat på att man var medveten om det statsfinansiella läget. Huvudmotivet för ett förenklat förfarande är fortfarande att datainspektionen inte skall behöva ägna arbetsinsatser åt personregister som är fullkomligt okänsliga ur integritetssynpunkt. Det finns många exempel på sådana. Utöver adressregister, vissa kund- och leverantörsregister, löne- och personalregister finns sådana dataregister som förs i samband med idrottstävlingar o. d. Det finns rader av register som inte är integritetskänsliga. Huvudmotivet för mig är att datainspektionens resurser skall användas för att pröva tillstånd för de integritetskänsliga registren, för de register som innehåller mjukdata och sådana uppgifter som anges i 4 § datalagen som jag hänvisade till förut. Tillsynsverksamheten, som aldrig har fått den omfattning som avsågs, måste också verkligen kunna bedrivas effektivt och med kraft.

Herr talman! Nästan alla som talar om datafrågor brukar inleda med någon fras om den oerhört snabba utvecklingen på området. Visserligen är det en standardfras, men den råkar ha täckning i verkligheten. Jag hörde i och för sig inte Kurt Ove Johansson använda den, men jag vet inte om det berodde på att jag lyssnade dåligt eller på att han inte sade det.

Tekniken har i det här fallet sprungit förbi både lagar och politiker – det har den ju en viss förmåga att göra litet då och då.

Då kan man som politiker välja på att göra två saker. Man kan agera och anpassa sig efter den förändrade situationen, vilket är vad regeringen gjort genom denna proposition. Eller också kan man sätta sig ned och sova, vilket är vad socialdemokraterna och Kurt Ove Johansson föreslår.

Jag roade mig under en halvtimmes tid i eftermiddags med att ringa runt till ett antal generalagenter för och tillverkare av s. k. mikrodatorer. Det var inte särskilt många jag ringde till – sex stycken, noga räknat. Frågan var: Hur många enheter har ni sålt och när började ni göra detta?

På dessa samtal kom jag fram till över 40 000 centralenheter. Ingen hade hållit på längre än sedan 1979. En som jag pratade hade hållit på ett halvår och hunnit leverera 3 000 sedan dess.

Utvecklingen går exceptionellt snabbt på detta område. För många av dessa apparater – kanske de allra flesta – finns det någon form av personregister, som enligt dagens lag faktiskt skulle kräva tillstånd av datainspektionen. När det tidigare sades att datainspektionen fått 3 600 ansökningar, så var det ett ganska gott exempel på att vi har ett stort antal av register här i landet som icke är lagliga. Detta tar man ingen som helst hänsyn till hos socialdemokraterna.

Sedan händer det någonting annat också på den tekniska sidan. Det är att skillnaden mellan vanliga skrivmaskiner och datorer minskar för varje dag. Vi har en rasande snabb utveckling också på det området. Men vi skall tydligen sitta med armarna i kors och inte göra någonting. Det är den socialdemokratiska attityden. Socialdemokraterna tycker att det är alldeles utomordentligt att datainspektionens kunniga personal, som är intresserad av att fullgöra datainspektionens uppgifter, skall sitta och registrera register i stället för att verkligen gå in och inspektera och bedöma de integritetskänsliga registren.

Den här föreslagna förändringen är en klar fördel ur integritetssynpunkt. I stället för att behöva sitta och registrera vartenda adressregister och liknande som finns, så får datainspektionen nu möjlighet att ägna sig åt det den verkligen skall göra, nämligen gå in där integriteten kan vara hotad. Mot detta opponerar sig oppositionen – förlåt, icke hela oppositionen, men den socialistiska delen av denna.

Kurt Ove Johansson sade att det inte hänt så mycket och att vi inte skulle ändra så ofta i lagen; vi ändrade ju på den senast 1979. Som jag sade för en liten stund sedan då jag pratade om dessa mikrodatorer, så började dessa komma just 1979. Nu finns det snart inte en frimärksförening som icke har sitt medlemsregister på en liten dator någonstans och som enligt lagen faktiskt

skall ha datainspektionens tillstånd. Det är ju orimligt. Det är inte speciellt integritetskänsliga saker som ingår i dessa register. Det hör också till den tekniska uppbyggnaden, åtminstone av dagens mikrodatorer, att de icke har kapacitet för alltför komplicerade och känsliga register.

Låt oss koncentrera resurserna dit de skall och inte göra som socialdemokraterna vill, låta hela lagstiftningen bli obsolet, föråldrad och till inget värde.

Herr talman! Det finns flera aspekter på den tekniska utvecklingen på datasidan. En är att det kommer fram nya informationskanaler, nya medel för information, nya informationsbaser. Dessa kan ha ett stort värde för alla medborgare. Det gäller dock att alla medborgare verkligen kan ha tillgång till dem. Det finns, som Kerstin Anér framhåller i en motion, stor anledning att se över om vi inte skulle kunna ha dataterminaler på t. ex. biblioteken, så att medborgarna får tillgång till de offentliga dataregistren och en del andra större databanker. Det skulle också vara mycket intressant om någon forskare ville försöka undersöka vilka besparingar man kan göra för samhället, föreningar och olika grupper om man lättare har tillgång till data.

Detta med de nya databankerna, dessa nya informationsmedia, kan också leda till monopolsituationer. Och det är oerhört viktigt att vi är medvetna om faran för sådana och gör allt för att förhindra att sådana uppstår. Någon kanske inte tycker att det är särskilt farligt. Men den som tycker det bör läsa en artikel av televerkets chef Tony Hagström i tisdagens nummer av Dagens Industri. Där förklarade han i debatt med Olle Wästberg att televerket minsann inte var någon fara för yttrandefriheten. Han menade att eftersom televerket hade haft ansvaret för telelinjerna och radioutsändningarna under så många år, var det ingen fara om man råkade ha det på datasidan. Då skall man komma ihåg att televerket under en period gav sig självt monopol på teletextsystem. Men det kommer nya teledatasystem och liknande. Här är det ohyggligt farligt om ett statligt verk har monopol på viss information. Och det är mycket oroande när televerkets chef inte förstår detta utan gör jämförelser med vanliga telefoner. Skillnaden är faktiskt rätt stor.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 87 KURT HUGOSSON (s):

Herr talman! Låt mig börja mitt anförande med att mycket kort kommentera något av vad Torkel Lindahl sade här i talarstolen alldeles nyss. Han påstod att tekniken hade sprungit ifrån lagarna och politikerna och att det därför var politikernas uppgift att se till att anpassa lagarna till dagens teknik.

Jag håller gärna med på den punkten. Men det Torkel Lindahl säger om att vi socialdemokrater sover, att vi inte vill anpassa lagstiftningen till dagens teknik, är kvalificerat struntprat. Han säger att vi skulle vilja motsätta oss att datainspektionen ägnar sig åt vad den egentligen skall syssla med. Det är kvalificerat nonsens. Vi har inte på något sätt förnekat att man skall anpassa lagstiftningen till teknikutvecklingen. Det är ju därför som datalagstiftnings-

kommittén, i vilken jag är ledamot, har fått tilläggsdirektiv om att undersöka möjligheterna att ersätta datalagen med en generell personregisterlag. Tilläggsdirektiven, Torkel Lindahl, har tillkommit efter en motion, väckt i Sveriges riksdag av Lennart Pettersson i Lund och mig, båda socialdemokrater.

Jag tycker dessutom att det är litet tråkigt att en ledamot av konstitutionsutskottet går upp i riksdagens talarstol utan att veta vad socialdemokraterna har föreslagit i såväl datalagstiftningskommittén som det kulturutskottets betänkande som vi behandlar nu. Vi har inte motsatt oss någon ytterligare rationalisering av datalagen. Tvärtom har vi ju sagt att det här förenklade förfarandet mycket väl kan utsträckas till ytterligare ett par områden. Det är en anpassning till utvecklingen, en rationalisering och en förenkling.

Det var alltså kvalificerat struntprat som Torkel Lindahl gav prov på i talarstolen för några minuter sedan.

Herr talman! De borgerliga partiernas inställning till och behandling av datafrågor i allmänhet och integritetsfrågor i synnerhet har under de senaste åren genomgått en märklig förändring. Under den socialdemokratiska regeringsperioden fram till 1976 var angreppen på datalagstiftningen legio, och socialdemokratien angreps häftigt för att skyddet för den personliga integriteten inte var tillfyllest i datasammanhang – trots att den socialdemokratiska regeringen i Sverige var först i världen med en nationell datalag. Före maktskiftet 1976 tillsatte den socialdemokratiska regeringen en kommitté, datalagstiftningskommittén, som fick till uppgift att se över den år 1973 ikraftträdde datalagen.

I kommittén konstaterade vi enhälligt 1978 att lagstiftningen fungerade och fungerade bra. Endast smärre förändringar föreslogs, förändringar som i stort sett innebar att man i datalagen skrev in den praxis som utformats av datainspektionen. År 1979 behandlades frågan i riksdagen, och under stor enighet ställde sig riksdagen bakom de föreslagna förändringarna.

Från socialdemokratiskt håll förde vi då fram kravet att man på sikt skulle ersätta datalagen med en generell personregisterlag, med tanke på just den snabba tekniska utveckling som kännetecknar dataområdet och registerhanteringen. Efter det att riksdagen ställt sig bakom dessa socialdemokratiska krav utfärdade regeringen tilläggsdirektiv härom. Vi är nu i kommittén som bäst sysselsatta med detta arbete, som bör bli klart under nästkommande år.

Herr talman! Det är därför märkligt, tycker jag och mina socialdemokratiska vänner, att vi i dag behandlar en proposition som i grunden förändrar och – det vill jag kraftigt understryka – försämrar gällande datalag.

Vi brukar i Sverige – och det är en god regel – avvakta pågående utrednings- och undersökningsarbete, innan vi gör förändringar i lagstiftningen.

Så sent som 1979 var riksdagen alltså enig om att lagstiftningen fungerade bra. Jag tror inte att det fanns en enda borgerlig ledamot av denna kammare som den gången skulle ha kommit på tanken att rycka undan den principiella grunden för datalagen, nämligen att man för varje personregister som

upprättas och som förs med hjälp av ADB skall ha datainspektionens tillstånd.

Herr talman! I dag är jag rädd för att samtliga borgerliga ledamöter ställer sig bakom regeringens proposition och därmed, som sagt, i grunden försämrar skyddet mot otillbörligt intrång i den personliga integriteten i datasammanhang. Uppenbarligen har man från borgerligt håll inte menat något när man tidigare fört fram sina krav på ett utökat skydd för den personliga integriteten. Eller är det någonting annat som har hänt? Man undrar vad det är fråga om egentligen.

Vad är det som hänt? Jo, Bengt Kindbom gav delvis svaret i sitt inlägg. Samhällets datautveckling har gått betydligt fortare än man räknat med tidigare. Datainspektionen har fått mycket mer att göra, fått betydligt fler ärenden att handlägga. Datainspektionens resurser har inte räckt till. De borgerliga regeringarna har inte gett oss i datainspektionen de resurser vi varje år har ställt krav på i våra petita. Därför har datainspektionen tvingats – på grund av personalbrist – att bara syssla med tillståndsfrågor och fått ägna ingen eller alltför liten uppmärksamhet åt tillsynsfrågorna.

Situationen har blivit ohållbar. T. o. m. regeringen har insett det, och den har därför i sitt sparnit beställt det föreliggande förslaget från de borgerliga ledamöterna. Det är nämligen bara de borgerliga ledamöterna i datalagstiftningskommittén som står bakom förslaget. Med röstsiffrorna 3–3 i kommittén avgjordes, med ordförandens utslagsröst, det förslag som nu ligger på riksdagens bord.

Men, herr talman, att datatekniken och dataregistreringen blir alltmer omfattande i samhället – både inom den offentliga och den privata sektorn – är inget skäl för att luckra upp lagstiftningen utan snarare ett skäl för att ytterligare skärpa tillsyns- och övergångsbestämmelser. Med det nu föreliggande förslaget lägger man i händerna på myndigheterna själva och på privatföretagen själva att avgöra om ett personregister innehåller så känsliga uppgifter att datainspektionen skall kopplas in. Men datainspektionen kommer inte att ha en aning om vilka register eller hur många register som finns ute i samhället och företagen. Inte ens det krav som alla ledamöter i datalagstiftningskommittén sade var oeftergivligt, om man går över till ett licenssystem, har tillgodosetts. Det jag tänker på är DALK:s förslag, att om man går över till ett licensförfarande, skall registerförarna årligen till datainspektionen lämna in uppgifter om sina register och vilka data som ingår i dessa.

Herr talman! På s. 8 i betänkandet har den borgerliga majoriteten, medvetet eller omedvetet, lämnat en felaktig information. Där står mitt på sidan: "Sådana personregister som är särskilt integritetskänsliga måste självfallet fortfarande vara underkastade tillståndsplikt, medan det för övriga register kan vara godtagbart med endast en anmälningsskyldighet."

Detta, herr talman, är fel. Det finns ingen anmälningsskyldighet för övriga register. Man behöver inte upplysa om huruvida man för ett eller flera register. Bara att man för dataregister med hjälp av ADB behöver anmälas

till datainspektionen för att man skall få licens. Men det var ett krav från datalagstiftningskommittén att anmälningsskyldighet skulle föreligga.

Jag har liksom Pär Granstedt och Kerstin Anér motionerat om detta. Både Kerstin Anér och Pär Granstedt är kolleger till mig i datalagstiftningskommittén.

Herr talman! Med anledning av detta, och med anledning av vad som står på s. 8 och som är felaktigt, yrkar jag givetvis i första hand bifall till den socialdemokratiska reservationen 1, som är fogad till betänkandet och som innebär att regeringens proposition avslås på dessa punkter. Men skulle det gå så illa att den här reservationen inte vinner kammarens gillande yrkar jag under mom. 3 i andra hand bifall till min motion 1981/82:2498 yrkande 3 samt motion 1981/82:2467 av Pär Granstedt och motion 1981/82:2488 av Kerstin Anér. Ett bifall till kraven i dessa motioner innebär att datainspektionen även i fortsättningen årligen skall ha uppgifter om vilka dataregister som finns i det här landet och vilken information de innehåller.

Som jag tidigare sade är regeringens sparsamhetsnit en bakgrund till den föreslagna försämringen av datalagen. Det blir för dyrt att ge datainspektionen de resurser som behövs för att fullgöra nuvarande uppgifter. Man talar om onödig byråkrati osv. Det är ju nonsens. Inspektionen har i dag mindre än 20 handläggare och skulle kanske behöva 6-8 nya för att fullgöra sitt uppdrag enligt nu gällande lagstiftning. Budgetmässigt kommer datainspektionen inte att påverka statsbudgeten, eftersom riksdagen tidigare beslutat att fr. o. m. nästa budgetår helt täcka inspektionens kostnader med avgifter. För vad är det då man vill spara? Jo, det är för att hålla nere kostnaderna för registerförändret. Registerförarna utgörs till 85 % av privata företag. Det är alltså för dessa man vill hålla nere kostnaderna, och kanske även detta, herr talman, kan vara en Gudi behaglig gärning. Men skall vi ha ett skydd för den personliga integriteten, måste vi vara beredda att betala för det. Det är vi från socialdemokratiskt håll på det klara med, men uppenbarligen inte den borgerliga majoriteten, som i den här frågan tycks gå privatkapitalets intressen till handa.

Herr talman! För mig som sedan 1969 sysslat med data- och integritetsfrågorna här i riksdagen är det trist att notera den sinnesförändring som ägt rum hos de borgerliga partierna i de här frågorna. Det är inte bara propositionen som är ett uttryck för att man fäster mindre vikt vid integritetsskyddet. Under det senaste året har regeringen bifallit ett flertal ärenden som har överklagats till regeringen när datainspektionen sagt nej eller föreskrivit omfattande restriktioner för olika dataregister. Vi tvingas i datainspektionen att i vårt arbete anpassa oss till en allt slappare syn på integritetsfrågorna och skyddet för den personliga integriteten. Även massmediernas intresse, som åtminstone i den borgerliga pressen förr var utomordentligt stort, har svalnat.

Låt mig ge ett belysande exempel på den sinnesförändring som ägt rum inom borgerligheten. År 1975 medgav den socialdemokratiska regeringen att tidskriften *Det Bästa* upprättade ett personregister på ADB, innehållande namn och adress jämte personnummer. Detta hade datainspektionen

motsatt sig. Det var ett dumt beslut av den socialdemokratiska regeringen, och jag kritiserade regeringen för det. Min kritik ledde fram till att vi fick ett statligt personregister att använda i direktreklamsammanhang. Från borgerligt håll blev det ett våldsamt uppror. Den centerpartistiske riksdagsmannen Åke Polstam lämnade datainspektionen, och frågan anmäldes som ett dechargeärende till KU. Pressen rasade, och revolutionen var bildligt talat nära.

Den 1 april i år, nådens år 1982, biföll den nuvarande regeringen ett besvär från ett privat försäkringsbolag, som önskade upprätta ett personregister som skulle användas i en kampanj för försäljning av personförsäkringar. Datainspektionen hade i sitt tillstånd endast medgivit att namn, adress och personnummer skulle få hämtas från SPAR men sagt nej till den omfattande mängd ekonomiska uppgifter som företaget ville ta med i sitt dataregister över presumtiva försäkringstagare. Justitiekanslern delade helt datainspektionens uppfattning, men den borgerliga regeringen körde över såväl datainspektionen som justitiekanslern.

Nu skall jag, herr talman, inte diskutera detta enskilda fall; jag tar det bara som exempel på den sinnesförändring som har ägt rum från 1975 till 1982. Inte har det här regeringsbeslutet väckt någon protest från t. ex. Kerstin Anér eller någon annan borgerlig företrädare som ofta uttalar sig i datafrågor! Inte har det här beslutet, som får långt gående följder för datainspektionens framtida hantering av krav av motsvarande slag, lett till att någon borgerlig riksdagsman har lämnat datainspektionen.

Herr talman! Det är trist. Jag tror inte att någon enda socialdemokrat kommer att ta borgerlighetens företrädare på allvar när de i fortsättningen vill försöka framstå som garanter när det gäller att skydda enskilda människors personliga integritet i dagens komplicerade och omfattande datasamhälle. När ni i framtiden talar om skydd mot otillbörligt intrång i den personliga integriteten kommer vi att veta, att det är honnörsord som hos er saknar täckning i verkligheten.

Från socialdemokratiskt håll kommer vi att oförtrutet arbeta vidare för att slå vakt om människornas personliga integritet i dagens och morgondagens datasamhälle.

Anf. 88 TORHEL LINDAHL (fp) replik:

Herr talman! När Kurt Hugosson började sitt anförande med att tala om struntprat och liknande, tänkte jag att här talar en yrvaken person. Han har just vaknat upp till en obehaglig verklighet och kommer med litet obalanserade påståenden. Men när jag lyssnade vidare på hans anförande insåg jag att så var det inte – detta var en man som talade i sömnen, lugnt och försynt. Han har sovit i många år, och vad som sägs här i kammaren kan uppenbarligen inte väcka honom.

Vilka argument har han? Hur skall vi möta denna våldsamma explosion av vad som i praktiken är ofarliga register? Marginella förbättringar gör ingenting åt arbetsbördan på datainspektionen. Han har ingen som helst kommentar till att vi kan anta att det finns tusentals, kanske tiotusentals

register som borde ha tillstånd men som inte har det. Nej, allt är så otroligt bra. Visserligen är regeringen litet snål, med fem sex tjänster skulle man kunna klara av allt detta. Det är nonsens, om jag får använda Kurt Hugossons egen vokabulär.

Nej, Kurt Hugosson är kvar i 1979 års trygga, lugna värld, då det ännu inte hade hänt så mycket på det här området. Han tycker att vi skall fortsätta i samma lunk och inte försöka kontrollera och följa upp de känsliga registren. Att kontrollera de register som är känsliga för integriteten har inte varit möjligt i dag på grund av den omfattning de har. Men Kurt Hugosson vill bara ha ett system där vi inte har chans att se de känsliga träden för att skogen är så stor.

Sedan pratar han om detta med att årligen lämna in anmälningar till datainspektionen om vilka register man har. Det låter nog bra, men datainspektionen har själv talat om för utskottet att det är fullständigt meningslöst. Då skulle man återigen hamna i den situationen att man bara satt och sorterade en massa register. Det är inte datainspektionens uppgift. Den är att försöka koncentrera sig på det som hör till integritetsskyddet – att inspektera. Och datainspektionen har faktiskt makt att kräva att få in de uppgifter den vill ha.

Anf. 89 KURT HUGOSSON (s) replik:

Herr talman! Har man inga sakargument, kan man naturligtvis göra som Torkel Lindahl gjorde och säga att Kurt Hugosson är en yrvaken person eller en person som fortfarande sover. Jag har dock sysslat med dessa frågor både i datalagstiftningskommittén och i datainspektionens styrelse. Jag anser mig ha rätt att kräva att åtminstone bli hövligt bemött i en fråga, som jag ser utomordentligt seriöst på.

Vi är negativa till allt, påstår Torkel Lindahl. Men det stämmer inte, ty det är ju vi som har tagit initiativ till att man skall se över hela lagstiftningen och anpassa den till den moderna tekniken för att eventuellt kunna få fram en generell personregisterlagstiftning. I datalagstiftningskommittén och i reservation 1, som är fogad till konstitutionsutskottets betänkande, har vi föreslagit att de möjligheter till rationalisering som finns skall tillvaratas. Därför föreslår vi också att det förenklade förfarande som inte innebär någon större arbetsbelastning för datainspektionen skall utvidgas till ytterligare ett par stora ärendegrupper som kan komma i fråga för undantag från nuvarande tillståndskrav.

Vad vi framför allt har sagt är att datainspektionen, vars kostnader skall täckas genom avgifter fr. o. m. den 1 juli 1982, skall få de resurser som behövs för att inspektionen skall kunna fullgöra sina uppgifter enligt gällande lagstiftning. Det är därför vi för denna diskussion i dag. Ni har från borgerligt håll inte velat bevilja de resurser som behövs för att nuvarande lagstiftning skall fungera på ett effektivt sätt. Detta var bakgrunden till regeringens tilläggsdirektiv till DALK att på kort sikt försöka spara. Detta är också bakgrunden till den proposition som vi nu behandlar. Konsekvenserna härav

blir att skyddet för den personliga integriteten försämras. Det motsätter vi oss från socialdemokratiskt håll.

Anf. 90 TORDEL LINDAHL (fp) replik:

Herr talman! Jag begick ett misstag i mitt förra inlägg. Jag bemötte Kurt Hugosson med samma ordval och samma typ av argument som han själv använde mot mig. Det misstaget skall jag inte upprepa.

Kurt Hugosson hade såsom huvudargument för att han har rätt att han har sysslat länge med dessa frågor. Hållbarheten i detta argument kan var och en själv avgöra. Jag kan konstatera att Kurt Hugosson anser att det bara är socialdemokraterna som har agerat i dessa frågor och vill göra någonting. Men den som har det minsta intresse av saken kan se i handlingarna och finna att inte ens detta är ett korrekt påstående.

Huvudskillnaden är att regeringen och majoriteten här anser att datainspektionens resurser skall användas till inspektion och kontroll av det som är känsligt. Socialdemokraterna och Kurt Hugosson anser att resurserna skall användas för att registrera register.

Anf. 91 KURT HUGOSSON (s) replik:

Herr talman! Om Torkel Lindahl tar del av den motion som väckts av de socialdemokratiska ledamöterna i konstitutionsutskottet samt min motion i frågan och läser den socialdemokratiska reservationen 1, som är fogad till konstitutionsutskottets betänkande, skall Torkel Lindahl finna att det han säger är fel. Vad vi vill och understryker är att datainspektionen måste få resurser för tillsynen. Detta har den borgerliga regeringen inte medgivit datainspektionen tidigare. Därför har man hamnat i denna ohållbara situation.

När man nu har hamnat i en ohållbar situation, som den borgerliga regeringen inte kan klara upp, då ändrar man på lagstiftningen och urgröper därmed skyddet för den personliga integriteten. Så enkelt är det.

Vi motsätter oss den typen av förändringar i lagstiftningen. Vi vill ha en effektiv och säker lagstiftning, och man måste också leva upp till och ta konsekvenserna av den lagstiftning som gäller, även om det innebär att datainspektionen måste ges ökade personalresurser. Det kostar icke fem öre i statsbudgeten nästa år, Torkel Lindahl.

Tredje vice talmannen anmälde att Torkel Lindahl anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 92 JOAKIM OLLÉN (m):

Herr talman! Skyddet för den personliga integriteten är av stor betydelse. Behovet av ett starkt sådant skydd har inte blivit mindre sedan datalagen tillkom. Tvärtom är det, som flera talare har omvitnat, på det sättet att den tekniska utvecklingen i dag gör det mera möjligt än tidigare att skapa ett samhälle som i hög grad präglas av bristande respekt för den enskildes integritet.

En effektiv datalagstiftning är därför viktig, och det förslag som nu framläggs till ändringar i datalagen gör lagstiftningen effektivare, inte mindre effektiv.

Socialdemokraternas anstormning – inte minst i Kurt Hugossons inkarnation – är, vill jag påstå, en Don Quijote-räd av kvalificerat slag. Men, herr talman, efter gårdagens karensdagsdebatt, där tonläget hos vissa talare gav intryck av att hela sjukförsäkringssystemet och alla andra förmåner också skulle avskaffas över natten, överraskar inte något när det gäller socialdemokratisk argumentation.

Vad det handlar om i dag är borttagande av tillståndskrav för register som regelmässigt beviljas tillstånd utan någon prövning i sak. För den som är mån om att lagstiftningen inte tyngs av onödiga regler framstår detta också från rättspolitiska synpunkter som en bra reform. Visst förlorar samhället en viss kontroll, men det är en kontroll som i dag är av rent formell karaktär. I stället vinner samhället, genom datainspektionen, möjligheter att kontrollera system som verkligen är integritetskänsliga.

Den kontrollmodell som Kurt Hugosson gjort sig till tolk för här skulle jag vilja kalla för en *formalieperfektionism*. Datainspektionen får reda på allting genom formella tillståndsansökningar, som emellertid inte provas i sak. Men vad har samhället för glädje av en sådan kontrollapparat, när det samtidigt minskar möjligheterna inom ramen för samma resursinsats till en effektiv kontroll av de register som verkligen är känsliga?

Men, herr talman, det som föranlett mig att begära ordet är inte bara förslagets förtjänster. Det är nämligen på det sättet, vilket ingen tidigare talare varit inne på, att skyddet för den personliga integriteten ingalunda avgörs enbart genom den datalagstiftning vi har eller den effektivitet eller brist på effektivitet som kan komma till uttryck i datainspektionens verksamhet. Hotet mot den personliga integriteten kommer i hög grad i stället från den här kammaren och andra ställen där förslag framställs som syftar till att öka den samhälleliga kontrollen av de enskilda medborgarna.

Vi vet att sådana förslag kommer upp i alla möjliga och omöjliga sammanhang. Det kan gälla registrering av inköp på Systembolaget. Det kan gälla samkörning av olika register för en långtgående kontroll av den enskilde medborgaren i olika sammanhang. Det kan gälla datakontroll av alla ränteinkomster. Det kan gälla, som vi har haft under några år, kontroll av bostadsbidrag genom samkörning mot uppgift till försäkringskassan.

Just det sistnämnda exemplet, den samkörning som sker mellan bostadsbidragsansökningar och sjukförsäkringsuppgifter, är ett bra exempel på vilka integritetsrisker som kan uppkomma. Många medborgare tycker säkert att den kontrollen i och för sig är rimlig, och det kan också te sig alldeles rimligt att man kontrollerar att bidragssystemen inte missbrukas. Samtidigt vet vi att bidragssystemen är olika till sin utformning och att blanketter är olika. Därför är det inte alldeles enkelt för den enskilde medborgaren att svara på ett alldeles korrekt sätt. Detta har åtminstone datainspektionen fått belyst i en skrivelse från en kriminalinspektör i Uddevalla, som påpekat att man där

sett stora svårigheter i att avgöra frågor om bedrägeri på detta område. Det är nämligen mycket svårt att avgöra när en ansökan om bostadsbidrag eller en anmälan till sjukkassan är korrekt ifylld. Därför är det också mycket svårt att avgöra när det föreligger felaktiga uppgifter och i synnerhet när det föreligger uppsåt och därmed bedrägeri.

När det gäller denna typ av förslag som jag nu talar om går det inte att utpeka någon särskild grupp eller något särskilt parti här i riksdagen som speciellt skulle föra fram förslag som i praktiken är ett hot mot den enskildes integritet. Jag vill dock påstå, herr talman, att socialdemokraterna icke kommer sist på listan över partier och grupperingar som för fram sådana förslag. I ett betänkande från justitieutskottet från förra riksmötet, om ekonomisk brottslighet, säger socialdemokraterna i en reservation följande: "Det bör därför redan nu slås fast att integritetsskyddsaspekterna inte får lägga avgörande hinder i vägen när det gäller information rörande näringsidkares förhållanden och över huvud taget när det gäller uppgifter som rör ekonomiska förhållanden av betydelse i kampen mot den ekonomiska brottsligheten."

Integritetsskyddsaspekterna får inte lägga avgörande hinder i vägen! Socialdemokraterna har i flera liknande uttalanden markerat att när det gäller den här typen av faktiska, konkreta ställningstaganden till lagstiftningsåtgärder som påverkar den enskildes integritet – och jag tänker då inte på skyddet för brottslingar utan på skyddet för den breda allmänheten – låter man ofta integritetsskyddet falla till förmån för andra faktorer som man vill tillmäta större tyngd.

Herr talman! Det förslag som vi nu skall ta ställning till är ett bra förslag. Men vi skall inte slå oss för bröstet och tro att vi med denna typ av åtgärder säkrar den enskildes integritet. Det avgörande är nämligen om vi – här i riksdagen framför allt, men även på andra håll – i praktiken skapar det Storebrorssarnhålle som den tekniska utvecklingen i dag ger oss alla möjligheter att skapa, eller om vi i praktisk handling visar att skyddet för den enskildes integritet väger tungt också i olika konkreta sammanhang.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 93 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Det förslag vi nu behandlar, som ursprungligen kommer från datalagstiftningskommittén, innebär en mycket viktig förenkling av hanteringen av tillståndsärenden. Det innebär framför allt att datainspektionen får möjligheter att koncentrera sina resurser till de verkligt integritetskänsliga registren. Enligt min bestämda uppfattning innebär detta att vi får möjlighet till ett bättre skydd för den personliga integriteten än vad vi har med det nuvarande systemet.

Den lösning som man från socialdemokratiskt håll har, att i stället öka antalet tjänstemän och öka handläggningen på datainspektionen, leder som jag ser det enbart till byråkrati och är till ingen som helst nytta.

Jag tycker alltså att detta är ett mycket bra förslag från integritetssynpunkt.

Förslaget bygger i allt väsentligt på datalagstiftningskommitténs betänkande. På några punkter skiljer det sig, och jag, liksom också Kerstin Anér som ingår i kommittén, har motionsledes framfört vissa kompletteringar.

Det viktigaste förslaget är att man skulle ha en skyldighet att till datainspektionen lämna in förteckningar över register som inte är tillståndspliktiga. Detta har inte fått stöd av utskottet, men utskottet gör en tolkning av propositionen som ändå i väsentlig grad går våra önskemål till mötes.

Man pekar nämligen på datainspektionens möjlighet att infordra inte bara enstaka förteckningar utan också grupper av förteckningar. Man kan alltså tänka sig att datainspektionen begär in alla förteckningar av en viss karaktär – medlemsregister, löneregister etc. Som jag ser saken innebär det att datainspektionen får möjlighet till en överblick över tillgängliga register, något som jag har efterlyst i min motion. I praktiken innebär det också en skyldighet för registerhållarna att insända förteckningar till datainspektionen, även om denna inte är skyldig att i varje läge ta emot sådana förteckningar.

Jag tycker nog att utskottet här har kommit fram till en elegant lösning. Dels tillgodoses behovet av överblick, dels tillgodoses behovet av en skyldighet för registerhållarna att skicka in förteckningar i den utsträckning datainspektionen anser det nödvändigt, utan att skapa onödigt merarbete. Jag vet att datainspektionen själv har riktat kritik mot förslaget på just den punkten. Därför känner jag inte något behov av att följa upp mitt motionsyrkande.

Jag har fått ett papper på min bänk. Av detta framgår att Kurt Hugosson däremot har ett behov av att följa upp mitt yrkande. Naturligtvis är jag smickrad över det stöd jag får av honom. Tyvärr måste jag säga att jag inte är beredd att kvittera den älskvärdhet som visats från Kurt Hugossons sida genom att stödja hans yrkande. Jag tycker nämligen att utskottets förslag är väl avvägt, och jag yrkar därför bifall till detta.

I detta anförande instämde Kerstin Anér (fp).

Anf. 94 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Jag har begärt ordet av två skäl. Det ena är att jag ville göra en kommentar till det särskilda yttrandet i KU:s betänkande. Utskottet har vad gäller teledataområdet hänvisat till det utredningsarbete som bedrivits och som kommer att bedrivas. Beträffande televerkets monopol vill jag hänvisa till vad som beslutats här i kammaren i samband med behandlingen av trafikutskottets betänkande.

Det andra skälet till att jag begärt ordet är att Kurt Hugosson hävdade att det på s. 8 i utskottsbetänkandet lämnats en felaktig uppgift. Utskottets skrivning här grundar sig på vad som sägs i propositionen. Ordet "anmälningsskyldighet" kan alltså ha olika syftning. I det här fallet syftar det på vad som sägs i propositionen om licensgivning. I sammanfattningen på första sidan står det bl. a.: "För andra personregister skall krävas att den

registeransvarige har anmält sig hos datainspektionen och att denna på grund av anmälan har utfärdat en licens.”

Herr talman! Det finns alltså inte något samband med Kurt Hugossons yrkande, vilket jag till sist ber att få yrka avslag på. Än en gång yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Anf. 95 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Om den vid betänkandet fogade socialdemokratiska reservationen 1 skulle avslås av kammaren under mom. 2, ansluter jag mig till Kurt Hugossons yrkande under mom. 3, vilket innebär bifall till motion 2498 yrkande 3 samt till motionerna 2467 och 2488.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 (avslag på proposition 189)

Utskottets hemställan bifölls med 288 röster mot 15 för motion 2489 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 2 (införande av licenssystem i datalagstiftningen)

Utskottets hemställan bifölls med 152 röster mot 151 för reservation 1 av Hilding Johansson m. fl.

Mom. 3 (registrering av personregister hos datainspektionen, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 152 röster mot 151 för motionerna 2467 av Pär Granstedt, 2488 av Kerstin Anér och 2498 av Kurt Hugosson m. fl. i motsvarande del.

Mom. 7 (avgifter för datainspektionens verksamhet)

Utskottets hemställan, som ställdes mot motion 2489 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, bifölls med acklamation.

Mom. 10 (det statliga person- och adressregistrets markering om direktreklam)

Utskottets hemställan bifölls med 288 röster mot 15 för motion 1980/81:194 av Lars Werner m. fl.

Mom. 11 (samkörning mellan olika dataregister för bekämpning av ekonomisk brottslighet)

Utskottets hemställan, som ställdes mot motion 1579 av Lars Werner m. fl., bifölls med acklamation.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

8 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

9 § Anmälades och bordlades

Motion

1981/82:2571 av *Lars Werner m. fl.*

Försöksverksamhet med brevröstning i Förbundsrepubliken Tyskland
(prop. 1981/82:224)

Nr 158

Torsdagen den
27 maj 1982

10 § Anmälades och bordlades

Konstitutionsutskottets betänkanden

1981/82:29 Ansvarighet för närradio (prop. 1981/82:92)

1981/82:31 Stöd till taltidningar m. m. (prop. 1981/82:129 och 1981/
82:164)

Lagutskottets betänkande

1981/82:41 Ny namnlag (prop. 1981/82:156)

Kulturutskottets betänkande

1981/82:29 Närradioverksamhet (prop. 1981/82:127)

11 § Kammaren åtskildes kl. 17.59.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Solveig Gemert